

รายงานการวิจัย

รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤต
หมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนา
แบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

FORMS FOR BUILDING COOPERATION TO TACKLE FOREST FIRES
AND SMOG CRISIS BUDDHIST DHARMA BASE AND
MULTILATERAL LANNA WISDOM CHIANG MAI PROVINCE

อุเทน ลาพิงค์

พระมหาปุณณัสมบัติ ปภากรโ

พระวีระชาติ วีระชาติ (บุญยมัย)

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2565

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ 2. เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ และ 3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพกลุ่มตัวอย่างการวิจัยโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประธาน ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำกลุ่มเกษตรกรชุมชน ปราชญ์ชุมชน บ้านแม่กลางหลวง หมู่ 17 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 17 รูป/คน ใช้แบบสัมภาษณ์ ประกอบกับการสนทนากลุ่ม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์เชิงพรรณนา การศึกษาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บ้านแม่กลางหลวงเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวปกากะญอ นับถือพุทธศาสนา และ คริสต์ศาสนา ชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีป่าไม้ ลำธาร เป็นสายเชื่อมแห่งชีวิต อยู่อาศัยกันเสมือนครอบครัว ทุกคนเป็นพี่น้องกันนอกจากความหลากหลายทางเชื้อชาติด้วย พหุวัฒนธรรมด้วยพหุประเพณีด้วยมีความเกื้อหนุนและกัน ส่งผลให้การรับมือกับสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ได้ดีในเรื่องของปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน ภายหลังกระแสเรื่องการอนุรักษ์ป่า เรื่องไฟป่ามีกระทบต่อชีวิต ต่อสุขภาพ ต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่เรื่องของไฟมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1. เกิดจากธรรมชาติ และ 2. ด้วยน้ำมือของมนุษย์ ที่เกิดจากธรรมชาติมีน้อยมาก แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเกิดจากปัญหาที่มาจากน้ำมือของมนุษย์ อาทิ การกลั่นแกล้ง ความไม่พอใจไม่สามารถไประบายที่ไหนได้ก็ไประบายที่ป่า โดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จากสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ดำเนินการแก้ปัญหาจากความร่วมมือของชุมชนโดยมีแกนนำหลักคือ เจ้าอาวาสวัดบ้านแม่กลางหลวง พ่อหลวง คณะกรรมการ หมู่บ้าน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่กรมอุทยาน และภาคีเครือข่ายจากองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ และวัดสนับสนุนทำกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรม “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” โดยผสมความร่วมมือจากพหุภาคี พหุวัฒนธรรม พหุประเพณี การพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคีจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การพัฒนารูปแบบโดยการสร้างความร่วมมือโดย 1. ความร่วมมือผ่านกิจกรรมนำโดยเจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง การจัดกิจกรรม “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” สร้างการมีส่วนร่วมกันทุกช่วงวัย 2. ความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพหุวัฒนธรรม

พหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้พหุวิถี 3. การผสมผสานเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงาน ภาครัฐและองค์กร ไม่แสวงหาผลประโยชน์ NGO 4. การสร้างการมีส่วนร่วม และ 5. การสร้าง จิตสำนึกต่อส่วนรวม และ การนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและ วิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัด เชียงใหม่ พบว่า เกิดการนำเสนอกิจกรรมความร่วมมือ “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” และรูปแบบความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความ ต่างเรียนรู้พหุวิถี ด้วย “เวที พิธิ สาปแช่ง คนเผ่าป่า” โดยสร้างการมีส่วนร่วม และเน้นรูปแบบ การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมร่วมกัน **ข้อเสนอแนะการวิจัย** ภาครัฐควรส่งเสริมงบประมาณและ กิจกรรมพัฒนารูปแบบความร่วมมือผ่านการผสมผสานพหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความ ต่างเรียนรู้พหุวิถี เพื่อนำมาการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ ให้มากขึ้น

คำสำคัญ : 1. รูปแบบการสร้างความร่วมมือ 2. ปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน 3. หลักธรรมทาง พุทธศาสนา 4. ภูมิปัญญาล้านนา 5. พหุภาคี

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1. Study cooperation in resolving forest fire and haze problems according to Buddhist principles and Lanna multilateral wisdom. 2. Develop a model for cooperation to solve forest fire and haze problems according to Buddhist principles and multilateral Lanna wisdom Chiang Mai Province and 3. Present a form of cooperation to solve forest fire and haze problems according to Buddhist principles and Lanna wisdom in a multilateral way. Chiang Mai Province It is qualitative research. The sampling group consisted of abbots, community leaders, chairmen, sub- district headmen, village headmen and leaders of community agriculture groups, community scholars, Ban Mae Klang Luang Village, Village No. 17, Ban Luang Sub- district, Chom Thong District, 17 photographs/ person, Chiang Mai Province. using an interview form in conjunction with group conversations It is a tool for collecting information. and descriptive analysis A Study of Collaboration in Resolving Forest Fire and Haze Crisis Based on Buddhist Principles and Multilateral Lanna Wisdom Chiang Mai Province found that Ban Mae Klang Luang is a community with ethnic diversity. Most of the population are Pgakenyo people. Buddhism and Christianity. The community is dependent on each other, has a simple way of life, with forests and streams as a link of life. live together like a family All of them are brothers besides the racial diversity. Multiculturalism with traditions and mutual support Resulting in a good deal with various problem situations in terms of forest fires and smog crises After the trend of forest conservation Forest fires affect life, health, and the environment in the area. There are 2 types of fires: 1. caused by nature and 2. by human hands. There are very few naturally occurring but most of them are caused by problems that come from human hands, such as bullying each other. Dissatisfaction could not be vented anywhere, he vented in the forest. without knowing From various problem situations, solving problems from the cooperation of the community, with the main leader being Abbot of Ban Mae Klang Luang Temple, Father Luang, village committee, officials from government agencies Park Service staff and network partners from non-profit organizations and measure to support activities especially activities "Inthanon joins together to connect 4 districts" by combining cooperation from

multilateralism, multiculturalism, multi-tradition The development of a model for cooperation to solve forest fire and haze crisis based on Buddhist principles and multilateral Lanna wisdom in Chiang Mai found that the model development by creating cooperation by 1. cooperation through Activities led by the abbot of Wat Mae Klang Luang organizing activities 2. Cooperation through the integration of multiculturalism, traditions, respect for differences, multi-way learning 3. Integration of cooperation networks from units government and non-profit organizations, NGOs, 4. building participation, and 5. building public awareness and presenting a form of cooperation to solve the forest fire and haze crisis based on moral principles. Buddhism and Multilateral Lanna Wisdom Chiang Mai province found that there was a presentation of cooperation activities. "Inthanon connects 4 districts" and a form of cooperation through a combination of multiculturalism, multi-tradition, respect for differences, learn multi-way with "ceremonial stage to curse the wild tribes" by creating participation. and emphasizing the form of creating common sense towards the public research suggestion the public sector should promote budget and activities to develop a form of cooperation through a combination of multiculturalism, multiculturalism, respect for differences, multicultural learning. To bring solutions to forest fire and haze crisis Chiang Mai Province more

Keywords: 1. Building Cooperation 2. Forest Fire and Haze Crisis 3. Moral Principles Buddhism 4. Annually, Multilateral

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสำเร็จจากความเมตตาจากพระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร. รองอธิการบดี วิทยาเขตล้านนา พระมหาบุญนา จานวิโร, ผศ.ดร. และ ดร.สุวรรณ ม่วงนวล ที่ปรึกษาโครงการที่ได้ให้คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องมาโดยตลอด จนโครงการวิจัยเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอบพระคุณ คณาจารย์วิทยาเขตล้านนาทุกท่าน เป็นอย่างยิ่งที่กรุณามอบคำปรึกษาด้านการวิจัยและให้กำลังใจคณะวิจัยเสมอมา

กราบขอบพระคุณพระสงฆ์นักพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ ประชาชนผู้ชมชนและผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลวิจัยอันเป็นประโยชน์ที่สำคัญต่อการวิจัยมาด้วยความเคารพ

สุดท้ายขอขอบคุณคณะทำงานวิจัยทุกท่านและผู้ประสานงานทุกท่านที่ให้การสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ประสบความสำเร็จเสร็จสิ้นลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์

หัวหน้าโครงการวิจัยและคณะ

16 ตุลาคม 2566

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย	4
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	5
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	5
2 แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 การเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร	7
2.2 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน	28
2.3 แนวคิดการสร้างความเข้มแข็ง	31
2.4 แนวคิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม	44
2.5 แนวคิดการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา	52
2.6 บริบทชุมชน	56
2.7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	63
2.8 สรุปกรอบแนวความคิด	70
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 รูปแบบการวิจัย	71
3.2 ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	72
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	73
3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	74
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	74
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	75

4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
ตอนที่ 1 ผลการศึกษาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐาน หลักฐานทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่	76
ตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน บนฐานหลักฐานทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่	80
ตอนที่ 3 การนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอก ควันบนฐานหลักฐานทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่	88
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย	89
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	90
5.3 ข้อเสนอแนะ	92
บรรณานุกรม	93
ภาคผนวก	98
ภาคผนวก ก ภาพการดำเนินงาน	99
ภาคผนวก ข หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์	112
ภาคผนวก ค ภาพการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม	116
ภาคผนวก ง ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย	118
ประวัตินักวิจัย	119

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเผชิญกับสถานการณ์ไฟป่าอย่างต่อเนื่องและยาวนาน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ถึง ปี พ.ศ. 2564 ข้อมูลจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีการบันทึกข้อมูลพื้นที่ถูกเผาไหม้ทั้งหมดประมาณ 49.97 ล้านไร่ โดยปีล่าสุด พ.ศ. 2564 มีพื้นที่ถูกเผาไหม้รวมทั้งประเทศ 100,772.92 ไร่ เป็นพื้นที่ภาคเหนือมากถึง ร้อยละ 83 จากสถานการณ์ไฟป่าที่ผ่านมาและคาดว่ากำลังจะเกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งมีชีวิต ไฟป่า คือ ไฟที่ปราศจากการควบคุม ลุกลามไปอย่างอิสระ เผาผลาญเชื้อเพลิงธรรมชาติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ดินอินทรีย์ (ดินที่มีซากพืชที่ยังสลายตัวไม่หมดปะปนอยู่) ใบไม้ หญ้า กิ่งไม้แห้ง หรือแม้กระทั่งต้นไม้ที่ยังมีชีวิตอยู่ สำหรับประเทศไทยนั้น ได้ให้นิยามของ ไฟป่าว่า “ไฟที่เกิดขึ้นโดยสาเหตุใดก็ตาม แล้วลุกลามไปโดยอิสระ ปราศจากการควบคุม ทั้งนี้ไม่ว่าไฟนั้นจะเกิดขึ้นในป่าธรรมชาติหรือสวนป่าก็ตาม” โดยองค์ประกอบของไฟป่านั้น มีด้วยกันทั้งหมด 3 ประการ ได้แก่เชื้อเพลิงหรืออินทรีย์สารทุกชนิดที่สามารถติดไฟได้ เช่น กิ่งไม้ กอไม้ ต้นไม้ รวมไปถึงดินอินทรีย์และชั้นถ่านหินที่อยู่ใต้ผิวดิน ออกซิเจน เป็นองค์ประกอบหลักของอากาศที่กระจายตัวอยู่ภายในป่า ความร้อน ความร้อนเกิดได้ทั้งจากธรรมชาติ เช่น การเสียดสีของกิ่งไม้ พ่าผ่า หรือการรวมแสงอาทิตย์ผ่านหยดน้ำ และความร้อนที่เกิดจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันของมนุษย์ สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งจากสถิติย้อนหลังที่ผ่านมาของประเทศไทยในระยะเวลา 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 ถึง ปัจจุบัน (ณัฐกานต์ ศิริรัตน์, 2565) จากข้อมูลดาวเทียม Suomi NPP ระบบ VIIRS จำนวนจุดความร้อนสะสมของประเทศไทย ถูกพบมากที่สุด 5 อันดับแรก คือ 1. จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 64,900 จุด 2. จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 62,427 จุด 3. จังหวัดตาก จำนวน 56,146 จุด 4. จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 42,710 จุด และ 5. จังหวัดลำปาง จำนวน 39,007 จุด โดยจำนวนจุดความร้อนสะสมของทั้ง 5 จังหวัดรวมกันเท่ากับ 265,190 จุด หรือประมาณ 1 ใน 3 ของจำนวนจุดความร้อนที่เกิดขึ้นในประเทศไทยตลอดระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา (กิตติศักดิ์ ทองมีทิพย์, 2564) จะสังเกตเห็นว่าพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคเหนือ สาเหตุที่นี้อาจเพราะสภาพภูมิประเทศเนื่องจากภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงและมีที่ราบคล้ายแอ่งกระทะ เมื่ออากาศร้อนเข้ามาในพื้นที่ทำให้เกิดการสะสมและไม่สามารถถ่ายเทไปยังที่อื่นได้ หากเกิดการลุกไหม้ของไฟแล้ว ใบไม้แห้งจะกลายเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี และลุกลามไปอย่างรวดเร็ว อีกหนึ่งสาเหตุหลักของการเกิดไฟป่านั้นมาจากพฤติกรรมมนุษย์ เช่น การเผาเพื่อเริ่มต้นสำหรับการทำเกษตรครั้งใหม่ การเข้าไปหาของป่า หรือการแก่งจุด สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความเดือดร้อน เกิดปัญหาหมอกควันและฝุ่น PM 2.5 ดังนั้นเรื่องของไฟป่าหมอกควัน และฝุ่น PM2.5 จึงเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อเราทุกคนและจำเป็นต้องช่วยกันยับยั้งปัญหาเหล่านี้ให้หมดไป ซึ่งประเทศ

ไทยกำลังจะได้ใช้ระบบ THOES-2 อย่างเต็มรูปแบบในช่วงปลายปี พ.ศ. 2565 ซึ่ง 1 ในภารกิจสำคัญของระบบนี้คือการสำรวจ วิเคราะห์ และติดตามสถานการณ์ภัยพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือคาดว่าจะเกิดขึ้น ได้อย่างทันทั่วทั้งที่และแม่นยำ เพื่อการสนับสนุนข้อมูลสำคัญให้กับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำข้อมูลไปใช้วางแผน ป้องกัน บรรเทา และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ, 2565) ปัญหาหมอกควันภาคเหนือมีมานานนับ 10 ปี แต่รุนแรงขึ้นมากในช่วง 2 - 3 ปีหลัง ภาคเหนือจะถูกปกคลุมด้วยหมอกควันระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน ทำให้ช่วงนั้นหลายจังหวัดในภาคเหนือติดอันดับเมืองที่มีมลพิษทางอากาศแย่ที่สุดในโลก ขณะเดียวกันในปี 2562 ข้อมูลจากเว็บไซต์ www.airvisual.com ซึ่งวัดคุณภาพอากาศของทั่วโลก พบว่าจากการเปรียบเทียบดัชนีคุณภาพอากาศหรือค่า US AQI จากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก พบค่ามลพิษในอากาศของจังหวัดเชียงใหม่วิกฤติหนักที่สุดเป็นอันดับ 1 ของโลก หมอกควันมีที่มาจากหลายแหล่ง ที่สำคัญก็คือไฟป่า การเผาในที่โล่งและมลพิษจากการใช้รถยนต์พาหนะ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563) โครงการวิจัยการวิเคราะห์สภาพอากาศและ เฝ้าระวังการเกิดมลภาวะอากาศ โดย เจียมใจ เครือสุวรรณ และคณะ พบว่าปริมาณฝุ่นละอองขนาดเล็กมีแหล่งกำเนิดจากไฟป่าและการเผาพื้นที่การเกษตรประมาณ ร้อยละ 50-70 จากเครื่องยนต์ดีเซลประมาณร้อยละ 10 โดยส่วนที่เหลือเป็นการพัดพาจากแหล่งกำเนิดภายนอกเชียงใหม่ อุทสาหกรรมครัวเรือน และฝุ่นละอองจากถนน หมอกควันมักจะเกิดขึ้นในช่วงฤดูหนาวก่อนเข้าสู่ฤดูร้อนซึ่งเป็นช่วงที่สภาพอากาศนิ่ง เนื่องจากความกดอากาศสูงทำให้ฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่ถูกพัดพาขึ้นสู่บรรยากาศระดับสูงได้ แต่จะวนเวียนอยู่ในระดับที่ประชาชนอยู่อาศัย ทำให้ได้รับผลกระทบทางสุขภาพที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสุขภาพมิได้เป็นเพียงการประกายเคืองต่อสายตาเท่านั้น แต่จะเป็นเรื่องโรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจที่มักจะนำไปสู่การเป็นมะเร็งในปอดและเป็นโรคนีจนถึงขั้นเสียชีวิต (มงคล รายนาคาร, มปป) อีกทั้งปัจจุบันการแก้ไขปัญหาไฟป่าโดยหน่วยงานภาครัฐการเพียงหน่วยเดียวคงไม่สามารถทำให้ปัญหาการเกิดไฟป่าลดลงได้ในเวลาอันรวดเร็ว เพราะสาเหตุของการเกิดไฟป่านั้นเกิดมาจากการกระทำของมนุษย์ ดังนั้นในการแก้ไขปัญหาไฟป่าอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพมากที่สุดย่อมต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคประชาชน ชุมชน ภาคส่วนต่าง ๆ อาทิ การรณรงค์ หรือคำสอนเกี่ยวกับเรื่องป่าในพระพุทธศาสนาแล้วสนับสนุนให้บุคคลดำรงชีวิตในทางที่เหมาะสมไม่ตั้งเกินไปและหย่อนเกินไป การดำเนินการทุกอย่างให้คำนึงถึงความพอดีเป็นสิ่งสำคัญ เช่นบริโภคทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างพอเหมาะไม่มากเกินไปเกินพอดีซึ่งปัจจุบันนี้ประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายด้าน เนื่องจากมนุษย์บริโภค ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปไม่รู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับธรรมชาติ มีการตัดไม้ทำลายป่ามากเกินไปควรจะเป็น ต้องอาศัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เน้น ความรักและความเมตตาต่อสรรพสัตว์ ป่าไม้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไม่เพียงแต่จะห้ามฆ่าสิ่งมีชีวิตเท่านั้น แต่ยังสนับสนุนการอนุรักษ์ มีทัศนคติที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่ตัดทวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามคำสอนแห่งพระพุทธศาสนามนุษย์ ก็จะสามารถลดวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้ การอนุรักษ์ป่า

ไม้และสิ่งแวดลอม คือ การปฏิบัติงานพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญในการใช้ทรัพยากรป่าไม้และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพราะหากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติบริสุทธิ์สุดใสดุตามธรรมชาติชีวิตมนุษย์และ สิ่งมีชีวิตทั้งหมดก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย โดยการใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการฝึกความเข้าใจและเห็นใจต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่อยู่รอบตัวเราทั้งสิ่งที่มี ชีวิตและไม่มีชีวิตก็จะถูกดูแลและเอาใจใส่จากมนุษย์ได้อย่างประสิทธิภาพและส่งผลต่อความเจริญและความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมทางสังคมแบบยั่งยืน เพื่อการจัดการและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นประกอบกับกระแสด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างสูงในการบริหารและจัดการปัญหาต่าง ๆ ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาไฟป่าจึงมีความจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ช่วยกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของเครือข่าย หรือ พหุภาคี (พระครูพิพิธจรรยาธรรม และคณะ, 2557)

บ้านแม่กลางหลวง เป็นหนึ่งในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในหุบเขานาชั้นบันไดอันเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 3 บนดอยอินทนนท์ในเขตการปกครองของ หมู่ 17 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มีชนเผ่ากระเหรี่ยงอาศัยซึ่งล้วนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงในกลุ่มสะกอ หรือยางขาวในภาษาราชการ หรือที่รู้จักในชื่อ “ปกากะญอ” อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าความเจริญจะค่อย ๆ คืบคลานเข้าไป แต่ชาวปกากะญอ ณ บ้านแม่กลางหลวง ก็ยังคงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมตามความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมชนเผ่าที่สืบทอดต่อกันไว้อย่างเหนียวแน่น ความสมถะและเรียบง่าย ไม่ว่าจะเป็น การทอผ้า การทำการเกษตร การอนุรักษ์และการอาศัยป่า ตามความเชื่อ วัฒนธรรม คำสอนของศาสนา (เทศบาลตำบลบ้านกลางหลวง, 2564) ดังนั้นคณะวิจัยจึงสนใจทำการวิจัย เรื่องรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่เพื่อศึกษาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ และ เพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ ต่อไป

1.2 ปัญหาวิจัย

1.2.1 จังหวัดเชียงใหม่ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี อย่างไร

1.2.2 มีการพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ อย่างไร

1.2.3 นำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

1.3.2 เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

1.3.3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาเนื้อหาประเด็นการศึกษารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่เป็นหลัก

1.4.2 ขอบเขตด้านสถานที่

สำหรับพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ เรื่องรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคีจังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการวิจัยในพื้นที่ บ้านแม่กลางหลวง หมู่ 17 ตำบลบ้านหลวง อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

1.4.3 ขอบเขตระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยจำนวน 12 เดือน 1 ตุลาคม 2564- 30 กันยายน 2565

1.4.4 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประธาน ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำกลุ่มเกษตรกร ชุมชน ปราชัญชุมชน บ้านแม่กลางหลวง หมู่ 17 ตำบลบ้านหลวง อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 17 รูป/คน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

1.5.1 **ไฟฟ้า** หมายถึง ไฟที่เกิดจากสาเหตุใดก็ตามแล้วลุกลามไหม้ในป่าได้โดยอิสระปราศจากการควบคุม ไม่ว่าไฟจะลุกลามไหม้ในป่าธรรมชาติ หรือส่วนป่า

1.5.2 **วิกฤตหมอกควัน** หมายถึง การสะสมของควันหรือฝุ่นละอองในอากาศ จัดเป็นมลพิษทางอากาศอย่างหนึ่ง ซึ่งมีผลกระทบต่อสุขภาพ เศรษฐกิจ และการดำรงชีวิต

1.5.3 **การสร้างความร่วมมือ** หมายถึง กระบวนการเชื่อมสัมพันธ์กับบุคคล วัสดุ และทรัพยากรอย่างอื่น ๆ เพื่อการปฏิบัติงานให้งานสำเร็จและบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

1.5.4 **ภูมิปัญญาล้านนา** หมายถึง สิ่งที่ชาวล้านนาคิดค้นขึ้นและนำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นเทคนิควิธีเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึก โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาคำดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

1.5.5 **การเผาป่า** หมายถึง การกระทำที่ก่อให้เกิด ไฟที่เกิดขึ้นแล้วลุกลามไปได้โดยปราศจากการควบคุมไฟฟ้าอาจเกิดขึ้นจากสาเหตุธรรมชาติหรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้วส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการดำรงชีวิตของมนุษย์

1.5.6 **พหุภาคี** หมายถึง การร่วมมือ ลงนาม จากหลายฝ่าย หลายกลุ่ม หลายประเทศ หรือหลายสมาชิก ในการแลกเปลี่ยนและทำข้อตกลงต่าง ๆ ในการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน ฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

1.5.7 **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** หมายถึง หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้ ได้แก่ ไตรสิกขา ศีล 5 และหิริโอตตปปะ โดย ไตรสิกขา เป็นหลักการเชิงโครงสร้างให้มีการวางกฎกติกา วางแผนและมีปัญญา กกับให้ชุมชน ปฏิบัติตามอย่างพอเหมาะ ศีล 5 เป็นหลักประกันชุมชนด้านชีวิตทรัพย์สินและความซื่อสัตย์ต่อกัน วางกรอบ ข้อตกลงร่วมกันไม่ให้เกิดปัญหาในการบุกรุกป่า

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.1 ได้ทราบถึงความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

1.6.2 ได้ทราบถึงการพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

1.6.3 ได้นำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบน

ฐานหลักฐานทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

1.6.4 นำผลการวิจัยไปเขียนบทความวิจัยเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ในเวทีวิชาการต่อไป

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ แนวคิดและทฤษฎีรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบดังต่อไปนี้

- 2.1 การเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร
- 2.2 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน
- 2.3 แนวคิดการสร้างความเข้มแข็ง
- 2.4 แนวคิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม
- 2.5 แนวคิดการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา
- 2.6 บริบทชุมชน
- 2.7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 สรุปกรอบแนวความคิด

2.1 การเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร

2.1.1 ความรู้เรื่องไฟป่า

“ไฟ” เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากขบวนการทางเคมี เมื่อองค์ประกอบที่จำเป็น 3 ประการ คือ เชื้อเพลิง ความร้อน และออกซิเจน มารวมตัวกันในสัดส่วนที่เหมาะสมที่จะเกิดการสันดาป (Combustion) และทำให้การสันดาปสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง การสันดาปเป็นปรากฏการณ์ในทางตรงกันข้ามกับการสังเคราะห์แสง (Photosynthesis) โดยที่การสังเคราะห์แสงเป็นการสะสมพลังงานอย่างช้าๆ ในขณะที่การสันดาปเป็นการปลดปล่อยพลังงานอย่างรวดเร็ว ซึ่งสามารถเปรียบเทียบให้เห็นได้อย่างชัดเจนจากสมการเคมี คือ

- 1. การสังเคราะห์แสง (Photosynthesis)
- 2. การสันดาป (Combustion)

1. นิยามของไฟป่า

US Forest Service อ้างโดย Brown and Davis (1973) ให้คำจำกัดความของไฟป่า ที่ใช้

กันอย่างแพร่หลายว่า “ไฟที่ปราศจากการควบคุม ลุกลามไปอย่างอิสระ แล้วเผาผลาญเชื้อเพลิงธรรมชาติในป่า ได้แก่ ดินอินทรีย์ ใบไม้แห้ง หญ้า กิ่งก้านไม้แห้ง ท่อนไม้ ตอไม้ วัชพืช ไม้พุ่ม ใบไม้สด และในระดับหนึ่งสามารถเผาผลาญต้นไม้ที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยลักษณะสำคัญที่แยกแยะไฟป่าออกจากไฟที่เผาตามกำหนด (Prescribe Burning) คือ ไฟป่ามีการลุกลามอย่างอิสระ ปราศจากการควบคุม ในขณะที่ไฟที่เกิดจากการเผาตามกำหนดจะมีการควบคุมการลุกลามให้อยู่ในขอบเขตที่กำหนดเอาไว้เท่านั้น

สำหรับประเทศไทย เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและขอบเขตการจัดการไฟป่า จึงกำหนดคำนิยามของไฟป่าว่า “ไฟที่เกิดจากสาเหตุใดก็ตาม แล้วลุกลามไปได้โดยอิสระปราศจากการควบคุม ทั้งนี้ไม่ว่าไฟนั้นจะเกิดขึ้นในป่าธรรมชาติหรือสวนป่า”

2. องค์ประกอบของไฟป่า (สามเหลี่ยมไฟ) (ส่วนควบคุมไฟป่า, มปป)

เช่นเดียวกับการเกิดไฟโดยทั่วไป ไฟป่าจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบที่จำเป็น 3 ประการ คือเชื้อเพลิง ความร้อน และออกซิเจน มารวมตัวกันในสัดส่วนที่เหมาะสมที่จะเกิดการสันดาป (Combustion) และทำให้การสันดาปสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม สำหรับไฟป่าแล้วองค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้มีลักษณะเฉพาะดังนี้

1. เชื้อเพลิง เชื้อเพลิงในการเกิดไฟป่า ได้แก่ อินทรีย์สารทุกชนิดที่ติดไฟได้ ได้แก่ ต้นไม้ ไม้พุ่ม กิ่งไม้ ก้านไม้ ตอไม้ กอไม้ ลูกไม้เล็กๆ หญ้า วัชพืช รวมไปถึงดินอินทรีย์ (Peat Soil) และชั้นถ่านหินที่อยู่ใต้ผิวดิน (Coal Seam)

2. ออกซิเจน ออกซิเจนเป็นก๊าซที่เป็นองค์ประกอบหลักของอากาศโดยทั่วไป ในป่าจึงมีออกซิเจนกระจายอยู่อย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม ปริมาณและสัดส่วนของออกซิเจนในอากาศในป่า ณ จุดหนึ่งๆ อาจผันแปรได้บ้างตามการผันแปรของความเร็วและทิศทางลม

3. ความร้อน แหล่งความร้อนที่ทำให้เกิดไฟป่าแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งความร้อนจากธรรมชาติ เช่น พายุฟ้าผ่า การเสียดสีของกิ่งไม้ การรวมแสงอาทิตย์ผ่านหยดน้ำค้าง ภูเขาไฟระเบิด และแหล่งความร้อนจากมนุษย์ ซึ่งเกิดจากการจุดไฟในป่าด้วยสาเหตุต่างๆ กัน องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้ เรียกว่า สามเหลี่ยมไฟ หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไป ไฟป่าจะไม่เกิดขึ้น หรือไฟป่าที่เกิดขึ้นแล้วและกำลังลุกลามอยู่ก็จะดับลง ความรู้เรื่องสามเหลี่ยมไฟในข้อนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นความรู้พื้นฐานที่ต้องนำมาใช้ในการวางแผนปฏิบัติงานควบคุมไฟป่าทั้งวงจ

3. ชนิดของไฟป่า (Brown and Davis, 1973)

การแบ่งชนิดของไฟป่าที่ได้รับการยอมรับและใช้กันมาช้านานนั้น ถือเอาการไหม้เชื้อเพลิงในระดับต่างๆในแนวตั้ง ตั้งแต่ระดับชั้นดินขึ้นไปจนถึงระดับยอดไม้ เป็นเกณฑ์ การแบ่งชนิดไฟป่าตามเกณฑ์ดังกล่าวทำให้แบ่งไฟป่าออกเป็น 3 ชนิด คือ ไฟใต้ดิน ไฟผิวดิน และไฟเรือนยอด 1. ไฟใต้ดิน (Ground Fire) คือไฟที่ไหม้อินทรีย์วัตถุที่อยู่ใต้ชั้นผิวของพื้นป่า เกิดขึ้นในป่าบางประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าในเขตอบอุ่นที่มีระดับความสูงมากๆ ซึ่งอากาศหนาวเย็นทำให้อัตราการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุต่ำ จึงมีปริมาณอินทรีย์วัตถุสะสมอยู่บนหน้าดินแท้ (Mineral soil) ในปริมาณมากและเป็นชั้นหนา โดยอินทรีย์วัตถุดังกล่าวอาจอยู่ในรูปของ duff, muck, หรือ peat ในบริเวณที่ชั้นอินทรีย์วัตถุหนามาก ไฟชนิดนี้อาจไหม้แทรกลงไปใต้ผิวพื้นป่า (Surface Litter) ได้หลายฟุตและลุกลามไปเรื่อย ๆ ใต้ผิวพื้นป่าในลักษณะการครุกรุ่นอย่างช้าๆ ไม่มีเปลวไฟ และมีควันน้อยมาก จึงเป็นไฟที่ตรวจพบหรือสังเกตพบได้ยากที่สุดและเป็นไฟที่มีอัตราการลุกลามช้าที่สุด แต่เป็นไฟที่สร้างความเสียหายให้แก่พื้นที่ป่าไม้มากที่สุด เพราะไฟจะไหม้ทำลายรากไม้ ทำให้ต้นไม้ใหญ่ค่อยๆ ตายในเวลาต่อมา ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นไฟที่ควบคุมได้ยากที่สุดอีกด้วย ไฟใต้ดินโดยทั่วไปมักจะเกิดจากไฟผิวดินก่อนแล้วลุกลามลงใต้ผิวพื้นป่า ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนไม่สับสน ในที่นี้จึงขอแบ่งไฟใต้ดินออกเป็น 2 ชนิดย่อย คือ

1.1 ไฟใต้ดินสมบูรณ์แบบ (True Ground Fire) คือไฟที่ไหม้อินทรีย์วัตถุอยู่ใต้ผิวพื้นป่าจริงๆ ดังนั้นเมื่อยืนอยู่บนพื้นป่าจึงไม่สามารถตรวจพบไฟได้ ต้องใช้เครื่องมือพิเศษ เช่นเครื่องตรวจจับความร้อน เพื่อตรวจหาไฟชนิดนี้ ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนของไฟใต้ดินสมบูรณ์แบบ คือไฟที่ไหม้ชั้นถ่านหินใต้ดิน (Coal Seam Fire) บนเกาะกาลิมันตันของประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงการเกิดปรากฏการณ์ เอล นินโญ่ ในปี ค.ศ. 1982 ไฟถ่านหินดังกล่าวครุกรุ่นกินพื้นที่ขยายกว้างออกไปเรื่อย ๆ สร้างความยากลำบากในการตรวจหาขอบเขตของไฟและยังไม่สามารถควบคุมไฟได้ทั้งหมดจนถึงปัจจุบันนี้ ในบางพื้นที่กว่าจะทราบว่ามีไฟดังกล่าวไหม้ผ่านก็ต่อเมื่อไฟไหม้ผ่านไปแล้วเกือบสองปีและต้นไม้ที่ถูกไฟไหม้ทำลายระบบรากเริ่มยืนแห้งตายพร้อมกันทั้งป่า สำหรับประเทศไทยยังไม่เคยพบไฟใต้ดินสมบูรณ์แบบนี้มาก่อน

1.2 ไฟกึ่งผิวดินกึ่งใต้ดิน (Semi-Ground Fire) ได้แก่ไฟที่ไหม้ในสองมิติ คือส่วนหนึ่งไหม้ไปในแนวระนาบไปตามผิวพื้นป่าเช่นเดียวกับไฟผิวดิน ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งจะไหม้ในแนวตั้งลึกลงไปชั้นอินทรีย์วัตถุใต้ผิวพื้นป่า ซึ่งอาจไหม้ลึกลงไปได้หลายฟุต ไฟดังกล่าวสามารถตรวจพบได้โดยง่ายเช่นเดียวกับไฟผิวดินทั่วไป แต่การดับไฟจะต้องใช้เทคนิคการดับไฟผิวดิน

ผสมผสานกับเทคนิคการดับไฟใต้ดิน จึงจะสามารถควบคุมไฟได้ ตัวอย่างของไฟชนิดนี้ได้แก่ไฟที่ไหม้ป่าพรุในเกาะสุมาตรา และเกาะกาลิมันตัน ของประเทศอินโดนีเซีย และไฟที่ไหม้ป่าพรุโต๊ะแดง และป่าพรุบาเจาะ ในจังหวัดนราธิวาส ของประเทศไทย

2. ไฟผิวดิน (Surface Fire) คือไฟที่ไหม้ลุกลามไปตามผิวดิน โดยเผาไหม้เชื้อเพลิงบนพื้นป่า อันได้แก่ ใบไม้ กิ่งก้านไม้แห้งที่ตกสะสมอยู่บนพื้นป่า หญ้า ไม้เล็ก ๆ ไม้พื้นล่าง กอไผ่ ไม้พุ่ม ไฟชนิดนี้เป็นไฟที่พบบ่อยที่สุดและพบโดยทั่วไปในแทบทุกภูมิภาคของโลก ความรุนแรงของไฟจะขึ้นอยู่กับชนิดและประเภทของเชื้อเพลิง โดยทั่วไปไฟชนิดนี้จะไม่ทำอันตรายต้นไม้ใหญ่ถึงตาย แต่จะทำให้เกิดรอยแผลไฟไหม้ ซึ่งมีผลให้อัตราการเจริญเติบโตของต้นไม้ลดลง คุณภาพของเนื้อไม้ลดลง ไม่มีรอยตำหนิ และทำให้ต้นไม้อ่อนแอจนโรคและแมลงสามารถเข้าทำอันตรายต้นไม้ได้โดยง่าย สำหรับประเทศไทย ไฟป่าส่วนใหญ่จะเป็นไฟชนิดนี้ โดยจะมีความสูงเปลวไฟ ตั้งแต่ 0.5 – 3 เมตร ในป่าเต็งรัง จนถึงความสูงเปลวไฟ 5 – 6 เมตร ในป่าเบญจพรรณที่มีกอไผ่หนาแน่นไฟป่าชนิดนี้ หากสามารถตรวจพบได้ในขณะเพิ่งเกิด และส่งกำลังเข้าไปควบคุมอย่างรวดเร็ว ก็จะสามารถควบคุมไฟได้โดยไม่มียากลำบากนัก แต่หากทอดเวลาให้ยืดยาวออกไปจนไฟสามารถแผ่ขยายออกเป็นวงกว้างมากเท่าไร การควบคุมก็จะยากขึ้นมากเท่านั้น

3. ไฟเรือนยอด (Crown Fire) คือไฟที่ไหม้ลุกลามจากยอดของต้นไม้หรือไม้พุ่มต้นหนึ่งไปยังยอดของต้นไม้หรือไม้พุ่มอีกต้นหนึ่ง ส่วนใหญ่เกิดในป่าสนในเขตอบอุ่น ไฟชนิดนี้มีอัตราการลุกลามที่รวดเร็วมาก และเป็นอันตรายอย่างยิ่งสำหรับพนักงานดับไฟป่า ทั้งนี้เนื่องจากไฟมีความรุนแรงมาก และมีความสูงเปลวไฟประมาณ 10 – 30 เมตร แต่ในบางกรณีไฟอาจมีความสูงถึง 40 – 50 เมตร โดยเท่าที่ผ่านมามีปรากฏว่ามีพนักงานดับไฟป่า จำนวนไม่น้อยถูกไฟชนิดนี้ล้อมจนหมดทางหนีและถูกไฟครอกตายในที่สุด ไฟเรือนยอดโดยทั่วไปอาจต้องอาศัยไฟผิวดินเป็นสื่อไม่มากนักน้อย ดังนั้น เพื่อความชัดเจน จึงสามารถแบ่งไฟเรือนยอดออกเป็น 2 ชนิดย่อย ได้ดังนี้

3.1 ไฟเรือนยอดที่ต้องอาศัยไฟผิวดินเป็นสื่อ (Dependent Crown Fire) คือไฟเรือนยอดที่ต้องอาศัยไฟที่ลุกลามไปตามผิวดินเป็นตัวนำเปลวไฟขึ้นไปสู่เรือนยอดของต้นไม้อื่นที่อยู่ใกล้เคียง ไฟชนิดนี้มักเกิดในป่าที่ต้นไม้ไม่หนาแน่น เรือนยอดของต้นไม้จึงอยู่ห่างกัน แต่บนพื้นป่ามีเชื้อเพลิงอยู่หนาแน่นและต่อเนื่อง การลุกลามของไฟจากยอดไม้ต้นหนึ่งไปยังอีกต้นหนึ่งต้องอาศัยไฟที่ลุกลามไปตามผิวดินเป็นตัวนำเปลวไฟไปยังต้นไม้ จนต้นไม้ที่ไฟผิวดินลุกลามไปถึงแห้งและร้อนจนถึงจุดสันดาป ลักษณะของไฟชนิดนี้ จะเห็นไฟผิวดินลุกลามไปก่อนแล้วตามด้วยไฟเรือนยอด

3.2 ไฟเรือนยอดที่ไม่ต้องอาศัยไฟผิวดิน (Running Crown Fire) เกิดในป่าที่มีต้นไม้ที่ติดไฟได้ง่ายและมีเรือนยอดแน่นที่ติดต่อกัน เช่นในป่าสนเขตอบอุ่น การลุกลามจะเป็นไปอย่างรวดเร็วและรุนแรงจากเรือนยอดหนึ่งไปสู่อีกเรือนยอดหนึ่งที่อยู่ข้างเคียงได้โดยตรง จึงเกิดการลุกลามไปตามเรือนยอดอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกัน ลูกไฟจากเรือนยอดจะตกลงบนพื้นป่า ก่อให้เกิดไฟผิวดินไปพร้อมๆกันด้วย ทำให้ป่าถูกเผาผลาญอย่างราบพนาสูญ การดับไฟทำได้ยากมาก จำเป็นต้องใช้เครื่องจักรกลหนัก และการดับไฟทางอากาศเข้าช่วย

สำหรับประเทศไทย โอกาสเกิดไฟเรือนยอดเป็นไปได้ยาก ทั้งนี้เนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่มีความชื้นค่อนข้างสูง ประกอบกับชนิดไม้ป่าส่วนใหญ่ลำต้นไม่มีน้ำมันหรือยาง ซึ่งจะทำให้ติดไฟได้ง่ายเหมือนไม้สนในเขตอบอุ่น อย่างไรก็ตาม ในภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีการปลูกสวนป่าสนสามใบอย่างกว้างขวางมาเป็นเวลานาน จนในปัจจุบันต้นสนเจริญเติบโตจนเรือนยอดแผ่ขยายมาชิดติดกัน ดังนั้นหากเกิดไฟไหม้ในสวนป่าดังกล่าวในช่วงที่อากาศแห้งแล้งอย่างรุนแรง โอกาสที่จะเกิดเป็นไฟเรือนยอดก็มีความเป็นไปได้สูง (ส่วนควบคุมไฟป่า, มปป)

4. สาเหตุการเกิดไฟป่า

ไฟป่าเกิดจาก 2 สาเหตุ คือ (ส่วนควบคุมไฟป่า, มปป)

1. เกิดจากธรรมชาติ

ไฟป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ เช่นฟ้าผ่า กิ่งไม้เสียดสีกัน ภูเขาไฟระเบิด ก้อนหินกระทบกัน แสงแดดตกกระทบผลึกหิน แสงแดดส่องผ่านหยดน้ำ ปฏิกริยาเคมีในดิน ป่าพุ การลุกไหม้ในตัวเองของสิ่งมีชีวิต (Spontaneous Combustion) แต่สาเหตุที่สำคัญ คือ

1.1 ฟ้าผ่า เป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดไฟป่าในเขตอบอุ่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศแคนาดา พบว่ากว่าครึ่งหนึ่งของไฟป่าที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากฟ้าผ่า ทั้งนี้โดยที่ฟ้าผ่าแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1. ฟ้าผ่าแห้ง (Dry or Red Lightning) คือฟ้าผ่าที่เกิดขึ้นในขณะที่ไม่มีฝนตก มักเกิดในช่วงฤดูหนาวไปจนถึงเข้าฤดูร้อน (ซึ่งมีอากาศแห้ง) สายฟ้าจะเป็นสีแดง เกิดจากเมฆที่เรียกว่าเมฆฟ้าผ่า ซึ่งเมฆดังกล่าวจะมีแนวการเคลื่อนตัวที่แน่นอนเป็นประจำทุกปี ฟ้าผ่าแห้งเป็นสาเหตุสำคัญของไฟป่าในเขตอบอุ่น 2. ฟ้าผ่าเปียก (Wet or Blue Lightning) คือฟ้าผ่าที่เกิดควบคู่ไปกับการเกิดพายุฝนฟ้าคะนอง (Thunderstorm) ดังนั้นประกายไฟที่เกิดจากฟ้าผ่าจึงมักไม่ทำให้เกิดไฟไหม้ หรืออาจเกิดได้บ้างแต่ไม่ลุกลามไปไกล เนื่องจากความชื้นสัมพัทธ์และความชื้นของเชื้อเพลิงสูง ฟ้าผ่าในเขตร้อนรวมถึงประเทศไทยมักจะเป็นฟ้าผ่าเปียก จึงแทบจะไม่เป็นสาเหตุของไฟป่าในเขต

ร้อนนี้เลย

1.2 กิ่งไม้เสียดสีกัน อาจเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ป่าที่มีไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นและมีสภาพอากาศแห้งจัด เช่น ในป่าไผ่หรือป่าสน

2. สาเหตุจากมนุษย์

ไฟป่าที่เกิดในประเทศกำลังพัฒนาในเขตร้อนส่วนใหญ่จะมีสาเหตุมาจากกิจกรรมของมนุษย์ สำหรับประเทศไทยจากการเก็บสถิติไฟป่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 – 2542 ซึ่งมีสถิติไฟป่าทั้งสิ้น 73,630 ครั้ง พบว่าเกิดจากสาเหตุตามธรรมชาติคือฟ้าผ่าเพียง 4 ครั้ง เท่านั้น คือเกิดที่ภูกระดึง จังหวัดเลย ที่ห้วยน้ำดัง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ท่าชะชะ จังหวัดชุมพร และที่เขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา แห่งละหนึ่งครั้ง ดังนั้นจึงถือได้ว่าไฟป่าในประเทศไทยทั้งหมดเกิดจากการกระทำของคน โดยมีสาเหตุต่าง ๆ กันไปได้แก่

2.1 เก็บหาของป่า เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดไฟป่ามากที่สุด การเก็บหาของป่าส่วนใหญ่ได้แก่ ไข่มดแดง เห็ด ใบตองตึง ไม้ไผ่ น้ำผึ้ง ผักหวาน และไม้พิน การจุดไฟส่วนใหญ่เพื่อให้พื้นป่าโล่งเดินสะดวก หรือให้แสงสว่างในระหว่างการเดินทางผ่านป่าในเวลากลางคืน หรือจุดเพื่อกระตุ้นการงอกของเห็ด หรือกระตุ้นการแตกใบใหม่ของผักหวานและใบตองตึง หรือจุดเพื่อไล่ตัวมดแดงออกจากรัง รมควั่นไล่ผึ้ง หรือไล่แมลงต่างๆ ในขณะที่อยู่ในป่า

2.2 เผาไร่ เป็นสาเหตุที่สำคัญรองลงมา การเผาไร่ก็เพื่อกำจัดวัชพืชหรือเศษซากพืชที่เหลืออยู่ภายหลังการเก็บเกี่ยว ทั้งนี้เพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกในรอบต่อไป ทั้งนี้โดยปราศจากการทำแนวกันไฟและปราศจากการควบคุม ไฟจึงลามเข้าป่าที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง

2.3 แกล้งจุด ในกรณีที่ประชาชนในพื้นที่มีปัญหาความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องที่ทำกินหรือถูกจับกุมจากการกระทำผิดในเรื่องป่าไม้ ก็มักจะหาทางแก้แค้นเจ้าหน้าที่ด้วยการเผาป่า

2.4 ความประมาท เกิดจากการเข้าไปพักผ่อนในป่า ก่อกองไฟแล้วลืมดับ หรือทิ้งก้นบุหรี่ลงบนพื้นป่า เป็นต้น

2.5 ล่าสัตว์ โดยใช้วิธีไล่เหล่า คือจุดไฟไล่ให้สัตว์หนีออกจากที่ซ่อน หรือจุดไฟเพื่อให้แมลงบินหนีไฟ นกชนิดต่างๆ จะบินมากินแมลง แล้วดักยึนกอีกทอดหนึ่ง หรือจุดไฟเผาทุ่งหญ้า เพื่อให้หญ้าใหม่แตกกระบัด ล่อให้สัตว์ชนิดต่างๆ เช่น กระตัง กวาง กระต่าย มากินหญ้า แล้วดักกรวยยิงสัตว์นั้นๆ

2.6 เลี้ยงปศุสัตว์ ประชาชนที่เลี้ยงปศุสัตว์แบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ มักลักลอบจุดไฟเผาป่าให้โล่งมีสภาพเป็นทุ่งหญ้าเพื่อเป็นแหล่งอาหารสัตว์

2.7 ความคึกคะนอง บางครั้งการจุดไฟเผาป่าเกิดจากความคึกคะนองของผู้จุด โดยไม่มีวัตถุประสงค์ใด ๆ แต่จุดเล่นเพื่อความสนุกสนาน เท่านั้น

ช่วงเวลาและพื้นที่ที่มักเกิดไฟป่า

5. ช่วงเวลาและพื้นที่ที่มักเกิดไฟป่า

ไฟป่าในที่นี่ จะกล่าวถึงเฉพาะไฟป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งมักเกิดขึ้นบริเวณทางตอนบนของประเทศ เช่น ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะเกิดในช่วงระหว่างปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนพฤษภาคม สำหรับภาคใต้มักได้รับผลกระทบจากไฟป่าที่เกิดขึ้นบริเวณเกาะสุมาตราของประเทศอินโดนีเซีย สาเหตุของการเกิดไฟป่าจะขึ้นกับสภาพอากาศและสสารที่เป็นเชื้อเพลิงโดยรอบพื้นที่นั้น ๆ เป็นสำคัญ

2.1.2 ทฤษฎีในการควบคุมไฟป่า (ส่วนควบคุมไฟป่า, มปป)

การควบคุมไฟป่า (Forest Fire Control) หมายถึงระบบการจัดการและแก้ไขปัญหาไฟป่าอย่างครบวงจร กล่าวคือเริ่มต้นตั้งแต่การป้องกันมิให้เกิดไฟป่า โดยศึกษาถึงสาเหตุของการเกิดไฟป่าในแต่ละท้องถิ่น แล้ววางแผนป้องกันหรือกำจัดต้นตอของสาเหตุนั้นเสีย หากได้ผลไฟป่าก็จะไม่เกิดแต่ในทางปฏิบัติแล้ว แม้จะมีการป้องกันไฟป่าได้ดีเพียงใด ก็ยังไม่สามารถป้องกันได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ ไฟป่ายังมีโอกาสเกิดขึ้นได้อีก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีมาตรการอื่นๆรองรับตามมา ได้แก่การเตรียมการดับไฟป่า การตรวจหาไฟ การดับไฟป่า และการประเมินผลปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าไฟก็มีประโยชน์ในการจัดการป่าไม้ ในหลายๆด้าน ดังนั้นจึงต้องมีการใช้ประโยชน์จากไฟควบคู่กันไปด้วย กิจกรรมในระบบการควบคุมไฟป่า มีดังนี้

1. การป้องกันไฟป่า (Prevention) คือความพยายามในทุกวิถีทางที่จะป้องกันมิให้เกิดไฟป่าขึ้นในทางทฤษฎีคือการแยกองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งออกจากสามเหลี่ยมไฟ ในทางปฏิบัติดำเนินการได้ ดังนี้

1.1 แยกความร้อน ความร้อนที่ทำให้เกิดไฟป่ามาจาก 2 แหล่ง คือจากธรรมชาติ และจากมนุษย์ แหล่งความร้อนที่มาจากธรรมชาติ เช่น จากฟ้าผ่า สามารถป้องกันได้ยาก แต่แหล่งความร้อนที่มาจากมนุษย์สามารถป้องกันได้ คือป้องกันมิให้คนจุดไฟเผาป่า โดยการประชาสัมพันธ์ให้

ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องไฟฟ้า เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงผลกระทบและอันตรายที่เกิดจากไฟฟ้า เพื่อให้เลิกจุดไฟเผาป่า หรือใช้มาตรการทางกฎหมายบังคับมิให้ประชาชนจุดไฟเผาป่า เป็นต้น

1.2 แยกเชื้อเพลิง เชื้อเพลิงที่ทำให้เกิดไฟฟ้า ได้แก่ ใบไม้ กิ่งก้านไม้แห้งที่หล่นทับถมอยู่บนพื้นป่า หญ้า ไม้พุ่ม ท่อนไม้ ตอไม้ รวมไปถึงต้นไม้ที่มีอยู่ในป่า การแยกเชื้อเพลิงในป่าออกจากสามเหลี่ยมไฟ สามารถทำได้ในระดับหนึ่ง โดยการชิงเผาเพื่อกำจัดหรือลดปริมาณเชื้อเพลิง และทำแนวกันไฟ เพื่อตัดช่วงความต่อเนื่องของเชื้อเพลิง

1.3 แยกอากาศ คือแยกออกซิเจนออกจากสามเหลี่ยมไฟ แต่โดยทางปฏิบัติแล้วเป็นไปได้ยากมาก เพราะออกซิเจนเป็นองค์ประกอบหลักของอากาศที่ฟุ้งกระจายอยู่ทั่วไป จึงไม่สามารถที่จะควบคุมหรือกำจัดออกไปจากบริเวณใดบริเวณหนึ่งตามที่ต้องการได้

2. การเตรียมการดับไฟฟ้า (Pre-suppression) แม้จะมีมาตรการป้องกันไฟฟ้าที่ดีเพียงใด แต่ไฟป่าก็ยังมีโอกาสเกิดขึ้นได้ ดังนั้นจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมสำหรับดับไฟที่เกิดขึ้นให้ดับลงอย่างรวดเร็ว เพื่อลดความสูญเสียของป่าไม้และสิ่งแวดล้อมให้มัน้อยที่สุด การเตรียมการดับไฟฟ้าจะต้องเสร็จสมบูรณ์ก่อนที่จะถึงฤดูไฟป่า โดยมีขั้นตอน ดังนี้

2.1 เตรียมพนักงานดับไฟฟ้า โดยการเกณฑ์กำลังพลเพื่อการดับไฟฟ้า จัดฝึกอบรมให้มีความรู้และทักษะในการดับไฟฟ้า เพื่อให้มีความพร้อมและมีขีดความสามารถที่จะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย (ภาพที่ 1.8)

2.2 จัดองค์กรดับไฟฟ้า โดยการจัดหมวดหมู่ของพนักงานดับไฟฟ้า แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน และจัดสายการบังคับบัญชา เพื่อประสิทธิภาพและป้องกันความสับสนในระหว่างปฏิบัติงาน

2.3 เตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ดับไฟฟ้า โดยการจัดหา หรือซ่อมแซมเครื่องมือและอุปกรณ์ดับไฟฟ้าทุกชนิด รวมไปถึงเครื่องมืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น อุปกรณ์การสื่อสาร ยานพาหนะ อุปกรณ์การยิงชีพในป่า อุปกรณ์การปฐมพยาบาล ให้เพียงพอและอยู่ในสภาพที่พร้อมจะใช้งานได้ทันที (ส่วนควบคุมไฟฟ้า, มปป)

2.1.3 เตรียมแผนการควบคุมไฟฟ้า

ซึ่งประกอบด้วยแผนดับไฟฟ้า แผนส่งกำลังบำรุง แผนรักษาความปลอดภัยในขณะปฏิบัติงาน เป็นต้น

1. การตรวจหาไฟ (Detection) เมื่อถึงฤดูไฟป่า จะต้องจัดระบบการตรวจหาไฟ เพื่อให้ทราบว่ามีไฟไหม้ป่าขึ้นที่ใด การตรวจหาไฟมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะยิ่งตรวจพบไฟเร็วเท่าใดโอกาสที่จะควบคุมไฟนั้นไว้ได้ยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น

2. การดับไฟป่า (Suppression) การดับไฟป่าเป็นขั้นตอนของงานควบคุมไฟป่าที่หนักที่สุดและเสี่ยงอันตรายที่สุด การดับไฟป่าอย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย ถือว่าเป็นศิลปะชั้นสูงมากกว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ เนื่องจากไม่สามารถจะเขียนหรือกำหนดเทคนิควิธีการดับไฟป่าที่แน่นอนตายตัวได้ หากแต่ทุกอย่างจะต้องพลิกแพลงไปตามสถานการณ์และพฤติกรรมของไฟที่สามารถผันแปรและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

3. การใช้ประโยชน์จากไฟ (Use of Fire)

ได้แก่การใช้ไฟเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ในการจัดการป่าไม้ ได้แก่ การกำจัดชนิดพรรณไม้ที่ไม่ต้องการ การส่งเสริมการงอกของเมล็ดไม้บางชนิด การลดปริมาณโรคและแมลง และการจัดการสัตว์ป่า เป็นต้น แต่การใช้ไฟดังกล่าวจะต้องอยู่ภายใต้แผนการควบคุมที่ถูกต้องและรัดกุมตามหลักวิชาการ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายต่อป่าไม้และสิ่งแวดล้อมมากเกินไปจนขอบเขตที่ยอมรับได้

4. การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Evaluation) โดยการประเมินผลการปฏิบัติงานในทุกๆ ขั้นตอน รวมถึงการประเมินความเสียหายที่เกิดจากไฟไหม้ป่าด้วย ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงแผนงานควบคุมไฟป่าให้มีประสิทธิภาพและปลอดภัยยิ่ง ๆ ขึ้น (ส่วนควบคุมไฟป่า สำนักป้องกัน ปราบปราม และควบคุมไฟป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์ ไม้)

2.1.4 สถานการณ์การเผาเศษซากพืช วัชพืช และเศษวัสดุการเกษตรในพื้นที่การเกษตรในปี 2565

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง เป็นต้น ในการทำการเกษตรให้ได้ผลผลิตสูงสิ่งสำคัญที่สุดคือการเตรียมดินที่จะทำการเพาะปลูก ซึ่งจะต้องมีการถางพื้นที่เพื่อกำจัดเศษพืช วิธีการที่ง่าย สะดวกและประหยัด สำหรับเกษตรกรที่นิยมใช้กันมาก คือ การเผา เช่น การเผาเศษฟางข้าว ใบอ้อยก่อนการเก็บเกี่ยว ซึ่งในช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่เกษตรกรรอคอย ถือเป็นช่วงความสุขของเกษตรกรหลาย ๆ คน เพราะได้เก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ขายและเกิดรายได้ แต่ในทางกลับกันช่วงเวลานี้มักเกิดปัญหาหมอกพิษจากฝุ่นละอองในอากาศ จนหลายคนเรียกว่าฤดูฝุ่น ฤดูหมอกควัน หรือแม้แต่หิมะดำ (เขม่าควันดำใบอ้อย) ซึ่งการเผาทางเกษตรในที่โล่ง ก็เป็นแหล่งกำเนิด

หนึ่งของปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน 2.5 ไมครอน หรือ PM2.5 ด้วย แม้จะมี สัดส่วนไม่มากเท่า แหล่งกำเนิดจากยานพาหนะจากเครื่องยนต์ดีเซลก็ตาม การที่ประเทศไทยมีพื้นที่ เพาะปลูกพืช เศรษฐกิจกระจายทั่วทุกภาคของประเทศแต่ได้มุ่งเพิ่มปริมาณผลผลิตเป็นหลัก โดยขาดการจัดการที่ดี จึงนิยมใช้วิธีการเผาสำหรับการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกโดยเฉพาะข้าวนาปรัง ซึ่งพบการเผามากที่สุด รองลงมาเป็นอ้อยโรงงาน ข้าวนาปี และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ การเผาเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร เกี่ยวข้องกับเรื่องการลดต้นทุนจ้างแรงงาน สะดวก รวดเร็ว ทำให้รอบการผลิตพืชได้เร็วขึ้น การเก็บเกี่ยวรวบรวม และขนส่งผลผลิตได้มากขึ้น นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อว่าจะช่วยควบคุมศัตรูพืช และโรคพืช ทำให้ไถพรวนง่ายขึ้นด้วย แม้ว่าปัจจุบันจะมีการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการเตรียมดินและการเก็บเกี่ยว ซึ่งได้ช่วยลดการเผาได้บ้าง แต่เครื่องจักรกลเหล่านั้นยังมีราคาสูงและเป็นภาระในการบำรุงรักษา ทำให้เรายังคงพบเห็นการเผาในพื้นที่ยังคงเกิดขึ้นทั้งในชนบทและในเมือง

ฝุ่นละออง หมายถึงอนุภาคของแข็งหรือของเหลวที่มีอยู่ในอากาศ ซึ่งเกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งโดยธรรมชาติและจากกิจกรรมของมนุษย์ สำหรับปัญหาหมอกพิษด้านฝุ่นละอองมักเกิดจากฝุ่นละอองขนาดเล็ก ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการเผาไหม้ต่าง ๆ เช่น การเผาไหม้ของน้ำมันดีเซล การเผาเศษซากพืช หรือวัชพืช และเศษวัสดุทางการเกษตร ชยะ และโรงงานอุตสาหกรรม ประกอบกับสภาวะทางอุตุนิยมวิทยา โดยในช่วง ปลายฤดูหนาวของทุกปี (เดือนมกราคม – มีนาคม) ความกดอากาศสูงที่แผ่ลงมาปกคลุมพื้นที่ประเทศไทยตอนบนมีกำลังอ่อนลง ประกอบกับการผกผันกลับของอุณหภูมิ (Inversion) ในระดับล่าง ส่งผลให้ระดับเพดาน การลอยตัวและการกระจายตัวของฝุ่นละอองอยู่ในระดับต่ำ ทำให้การไหลเวียนและถ่ายเทของอากาศไม่ดี จึงทำให้เกิดการสะสมของฝุ่นละอองในบรรยากาศและมีปริมาณเพิ่มสูงขึ้น

1. สถานการณ์จุดความร้อน (Hotspot)

จากข้อมูลสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) หรือ GISTDA ที่ได้มีการติดตามตรวจสอบสถานการณ์การเผาในที่โล่งของประเทศไทยจากดาวเทียม TERRA และ AQUA ระบบ MODIS ระหว่าง 1 มกราคม – 31 พฤษภาคม 2566 พบว่ามีจุดความร้อน ทั้งหมด 6,239 จุด แบ่งเป็น พื้นที่เกษตร 1,915จุด พื้นที่เขต ส.ป.ก. 940 จุด พื้นที่ป่าอนุรักษ์ 926 จุด พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ 1,572 จุด พื้นที่ริมทางหลวง 151 จุด พื้นที่ชุมชนและอื่น ๆ 735 จุด โดยส่วนใหญ่เกิดจุดความร้อนสะสมสูงสุดพบในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (1,976 จุด) ภาคเหนือ

ตอนบน (1,907 จุด) และภาคเหนือตอนล่าง (868 จุด) ตามลำดับ

ตารางที่ 1 จุดความร้อนสะสมในประเทศไทย ปี 2565 จำแนกตามรายภาค

ตารางที่ 2.1 รายงานสรุปสถานการณ์ไฟป่าและหมอกควัน จากข้อมูลดาวเทียม ประจำปี 2565

ภาค	จังหวัด	จำนวนจุดความร้อน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บึงกาฬ บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ อุตรธานี และอุบลราชธานี	1,976
ภาคเหนือตอนบน	แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เชียงราย แพร่ อุตรดิตถ์ น่าน และพะเยา	1,907
ภาคเหนือตอนล่าง	ตาก เพชรบูรณ์ พิษณุโลก กำแพงเพชร นครสวรรค์ สุโขทัย อุทัยธานี พิจิตร	868
ภาคตะวันออก	จันทบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ตราด นครนายก ปราจีนบุรี ระยอง และสระแก้ว	541
ภาคตะวันตก	กาญจนบุรี นครปฐม ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสาคร และสุพรรณบุรี	445
ภาคกลาง	กรุงเทพฯ ชัยนาท นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สมุทรปราการ สระบุรี สิงห์บุรี และอ่างทอง	425

ภาค	จังหวัด	จำนวนจุดความร้อน
ภาคใต้	กระบี่ ชุมพร ตรัง นครศรีธรรมราช นราธิวาส ปัตตานี พังงา พัทลุง ภูเก็ต ยะลา ระนอง สงขลา สตูล และ สุราษฎร์ธานี	77

ที่มา : รายงานสรุปสถานการณ์ไฟป่าและหมอกควัน จากข้อมูลดาวเทียม ประจำปี 2565 GISTDA

พื้นที่เผาไหม้สะสมในพื้นที่ 17 จังหวัดภาคเหนือ ปี 2565 การวิเคราะห์พื้นที่เผาไหม้สะสมระหว่างวันที่ 1 มกราคม - 31 พฤษภาคม 2565 17 จังหวัดภาคเหนือ จังหวัดที่พบพื้นที่เผาไหม้มากที่สุดได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ตาก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ น่าน ลำปาง และอุตรดิตถ์ ตามลำดับ มีพื้นที่เผาไหม้สะสมรวมทั้งสิ้น 3,183,174 ไร่ หากวิเคราะห์แยกตามการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่มีการเผาไหม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่เกษตร พื้นที่เขต สปก. พื้นที่ชุมชนและอื่นๆ และพื้นที่ริมทางหลวง 50 เมตร ตามลำดับ โดยมีพื้นที่เผาไหม้ในความรับผิดชอบของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พื้นที่เกษตร พื้นที่เขต สปก.) จำนวน 765,287 ไร่

ตารางที่ 2.2 พื้นที่เผาไหม้สะสม ปี 2565 ใน 17 จังหวัดภาคเหนือ

จังหวัด	พื้นที่เผาไหม้จำแนกตามพื้นที่รับผิดชอบ (ไร่)						รวมทั้งหมด
	ป่าอนุรักษ์	เขต ส.ป.ก.	ป่าสงวนแห่งชาติ	ริมทางหลวง	พื้นที่เกษตร	ชุมชนและอื่นๆ	
แม่ฮ่องสอน	524,126	1,912	371,723	358	9,267	15,025	922,411
เชียงใหม่	156,702	37,350	247,437	193	2,996	4,897	449,574
ตาก	78,466	24,263	199,716	186	9,845	4,855	317,331
เพชรบูรณ์	9,828	69,495	39,529	1,979	113,355	9,134	243,320
นครสวรรค์	1,664	50,458	4,794	2,294	178,648	5,189	243,046
น่าน	61,607	5,692	107,480	177	10,011	3,136	188,103
ลำปาง	33,417	41,242	95,435	201	6,538	2,314	179,201
อุตรดิตถ์	44,000	12,642	39,316	433	25,175	8,697	130,263
เชียงราย	7,467	7,965	95,435	201	6,538	2,314	179,201
อุตรดิตถ์	44,000	12,642	39,316	433	25,175	8,697	130,263
เชียงราย	7,467	7,965	95,036	161	10,069	2,308	123,055
ลำพูน	10,658	1,651	63,469	90	2,173	6,982	85,024

จังหวัด	พื้นที่เผาไหม้จำแนกตามพื้นที่รับผิดชอบ (ไร่)						รวมทั้งหมด
	ป่าอนุรักษ์	เขต ส.ป.ก.	ป่าสงวนแห่งชาติ	ริมทางหลวง	พื้นที่เกษตร	ชุมชนและอื่นๆ	
แพร่	28,060	8,184	41,955	104	2,821	574	81,698
พิษณุโลก	11,974	12,603	26,575	287	24,444	5,076	80,959
พิจิตร	0	3,838	5	622	52,380	300	57,146
พะเยา	5,596	5,842	11,538	30	3,793	3,502	30,301
สุโขทัย	30	8,963	3,011	80	9,898	538	22,520
กำแพงเพชร	4,920	5,318	5,705	1	2,292	70	18,305
อุทัยธานี	3,898	3,930	2,895	0	235	8	10,967
รวม	982,466	301,347	1,355,620	7,196	463,940	72,606	3,183,174

ที่มา : รายงานสรุปสถานการณ์ไฟป่าและหมอกควัน จากข้อมูลดาวเทียม ประจำปี 2565 GISTDA

ผลการดำเนินการในปี 2565 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยคณะทำงานป้องกันและเฝ้าระวังการเผาซากพืชหรือวัชพืช และเศษวัสดุทางการเกษตรในพื้นที่การเกษตร โดยมีปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน ได้จัดทำแผน ป้องกันและแก้ไขปัญหาการเผาในพื้นที่เกษตรกรรม ปี 2564/65 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการป้องกันและเฝ้าระวัง ตลอดจนกำกับดูแลการดำเนินงานแก้ไขปัญหา การเผาเศษซากพืชหรือวัชพืช และเศษวัสดุทางการเกษตร ในพื้นที่การเกษตรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพพร้อมด้วยสั่งการให้ส่วนราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ส่วนภูมิภาค จัดตั้งชุดปฏิบัติการเพื่อป้องกันและเฝ้าระวังการเผาเศษซากพืชหรือวัชพืชและเศษวัสดุทางการเกษตร ในพื้นที่

การเกษตรบูรณาการร่วมกับอาสาสมัครเกษตรจากทุกหน่วยงานลงพื้นที่ขอความร่วมมือให้เกษตรกรงดเผาซากพืชหรือวัชพืชและเศษวัสดุทางการเกษตรรวมถึงให้ความรู้ คำแนะนำในการบริหารจัดการเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร โดยมีเป้าหมายคือลดจุดความร้อนจากการเผาในพื้นที่เกษตรกรรมไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 เมื่อเทียบกับปี 2564 ซึ่งใช้หลักการดำเนินงาน “แบ่งพื้นที่ แบ่งคน แบ่งทรัพยากร” กำหนดหน่วยงานผู้รับผิดชอบหลัก ในการบูรณาการตามพื้นที่ในความรับผิดชอบ แบ่งเป็น 1. พื้นที่ในเขตชลประทาน มอบกรมชลประทาน 2. พื้นที่นอกเขตชลประทาน มอบกรมส่งเสริมการเกษตรและกรมพัฒนาที่ดิน 3. พื้นที่เขต ส.ป.ก. มอบสำนักงาน การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม 4. พื้นที่นิคมสหกรณ์ มอบกรมส่งเสริมสหกรณ์ โดยมีการดำเนินการดังนี้

1. การดำเนินการตามแนวทางการป้องกันการเผาในพื้นที่เกษตรกรรม ปี 2564/65 ได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการเป็น 3 มาตรการ ได้แก่ มาตรการป้องกัน มาตรการยับยั้ง/เผชิญเหตุ และ มาตรการแก้ไข/ฟื้นฟู โดยสั่งการให้ส่วนราชการในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ส่วนภูมิภาค บูรณาการการปฏิบัติ ร่วมกับอาสาสมัครเกษตรจากทุกหน่วยงาน ลงพื้นที่ขอความร่วมมือให้เกษตรกรงดการเผาซากพืชหรือวัชพืชและ เศษวัสดุทางการเกษตร รวมถึงให้ความรู้ คำแนะนำในการบริหารจัดการเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร

1.1 มาตรการป้องกัน ดำเนินการผ่านกิจกรรมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกร และการดำเนินการเชิงพื้นที่เพื่อป้องกันมิให้เกิดการเผาขึ้น 1. การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ การจัดกิจกรรมรณรงค์ และการตรวจเยี่ยมเกษตรกรดำเนินการ 74 จังหวัด 108,616 ครั้ง 2. การดำเนินการเชิงพื้นที่เพื่อนำพินออกจากไฟ และการบริหารจัดการเชื้อเพลิง ได้แก่ การส่งเสริมการไถกลบตอซังแทนการเผา ดำเนินการแล้ว 65 จังหวัด พื้นที่ 6,066,498 ไร่ การส่งเสริมการผลิตปุ๋ยหมัก หรือแปรรูปเศษวัสดุเพื่อใช้ประโยชน์อื่นแทนการเผา ดำเนินการแล้ว 62 จังหวัด จำนวนเศษวัสดุ 472,962 ตัน 3. การส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกเพื่อลดการเผา เช่น ส่งเสริมมาตรฐานการเกษตรที่ดี มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หรือการใช้เครื่องจักรกลการเกษตรทดแทนกรรมวิธีการ เพาะปลูกและเก็บเกี่ยวที่ใช้การเผา และดำเนินการแล้ว 54 จังหวัด พื้นที่ 1,756,132 ไร่ การจัดทำแนวกันไฟใน พื้นที่แปลงเพาะปลูก ดำเนินการ 18 จังหวัด 23,255 กิโลเมตร

1.2 มาตรการยับยั้ง/เผชิญเหตุ ดำเนินการโดยให้ชุดปฏิบัติการป้องกันและเฝ้าระวังการเผาเศษซากพืชหรือวัชพืช และเศษวัสดุการเกษตรในพื้นที่การเกษตร ดำเนินการเฝ้าระวังตรวจสอบ สถานการณ์การเผาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ พร้อมทั้งเข้าระงับยับยั้งเหตุการณ์ ตลอดจน

ประสานงานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการในด้านอื่น อาทิ การบรรเทาสถานการณ์ให้คลี่คลายลง การชี้แจงเพื่อเน้นย้ำความรู้ ความเข้าใจต่อเจ้าของแปลง การดำเนินการทางปกครองและการบังคับใช้กฎหมาย เป็นต้น 1. ชุดปฏิบัติการเคลื่อนที่เร็ว ดำเนินการเฝ้าระวัง ตรวจสอบ และติดตาม สถานการณ์ในพื้นที่ ดำเนินการ 19 จังหวัด 545 ครั้ง 2. เข้าดับไฟไหม้เมื่อตรวจพบสถานการณ์การเผาในพื้นที่ ดำเนินการ 26 จังหวัด 815 ครั้ง 3. ประสานงานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเข้าร่วมปฏิบัติการในส่วนที่เกี่ยวข้อง เมื่อตรวจพบการเผาในพื้นที่ดำเนินการ 22 จังหวัด 672 ครั้ง 4) ชี้แจง ทำความเข้าใจกับเกษตรกรหรือเจ้าของแปลงเพาะปลูกที่ตรวจพบ การเผาในพื้นที่ดำเนินการ 35 จังหวัด 1,383 ครั้ง จำนวนเกษตรกร/เจ้าของแปลงเพาะปลูก 2,871 ราย

2. การดำเนินการตามแผนงาน/โครงการ เพื่อป้องกันการเผาในพื้นที่เกษตรกรรมและส่งเสริมการหยุดเผาให้แก่เกษตรกรของส่วนราชการสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีรายละเอียดดังนี้

2.1 โครงการส่งเสริมการไถกลบและการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อป้องกันหมอกควันในภาคเหนือ โดยกรมพัฒนาที่ดิน ส่งเสริมให้เกษตรกรลด ละ เลิกเผาและไถกลบเศษวัสดุทางการเกษตรตลอดจน ส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มผลิตปุ๋ยหมัก พด. จากเศษวัสดุการเกษตร ในพื้นที่ที่มีการปลูกข้าว ข้าวโพด ในพื้นที่ 9 จังหวัดภาคเหนือ ดำเนินการพื้นที่ไถกลบต่อซังได้ 26,981 ไร่ ปริมาณปุ๋ยหมักที่ผลิตได้รวม 1,800 ตัน

2.2 โครงการส่งเสริมการหยุดเผาในพื้นที่การเกษตร ปี 2565 โดยกรมส่งเสริมการเกษตรดำเนินการสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกษตรกรตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการเผาเศษวัสดุทางการเกษตร โดยได้ดำเนินกิจกรรม ดังนี้ 1. ถ่ายทอดความรู้และพัฒนาศักยภาพเกษตรกรให้สามารถเป็นวิทยากร ด้านการเกษตรปลอดเผา จำนวน 17,640 ราย 2. นำร่องสาธิตเทคโนโลยีการจัดการเศษวัสดุการเกษตร หรือส่งเสริม การปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกเพื่อแก้ปัญหาการเผาอย่างยั่งยืน ผ่านศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) กลุ่มเกษตรกร องค์กรหรือสถาบันเกษตรกร จำนวน 61 แห่ง 3. จัดงานรณรงค์ลดการเผาในท้องถิ่น จำนวน 5 ครั้ง 4. ส่งเสริมการรวมกลุ่ม และสร้างเครือข่ายเกษตรกรปลอดการเผา โดยคัดเลือก ผู้แทนเกษตรกรและจัดเวทีชุมชน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาช่วงวิกฤต ถอดบทเรียน และจัดทำแผนชุมชนและ แผนการเรียนรู้ระยะยาวเพื่อแก้ไขปัญหาการเผาในระยะถัดไป โดยมีเป้าหมายการดำเนินการทั้งสิ้น 294 กลุ่ม ปัจจุบันอยู่ระหว่างดำเนินการ

2.3 โครงการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน โดยสำนักงานการปฏิรูป ที่ดิน เพื่อเกษตรกรรรม ดำเนินการส่งเสริมให้ความรู้ความเข้าใจ และฝึกทักษะการทำเกษตรอินทรีย์ให้แก่ เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ตลอดจนเพิ่มจำนวนพื้นที่ผลิตเกษตรอินทรีย์และประสิทธิภาพการผลิตใน ระบบเกษตรอินทรีย์ให้มีคุณภาพและเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน ดำเนินการส่งเสริม เกษตรกร 2,785 ราย และเพิ่มพื้นที่เกษตรอินทรีย์ 3,887 ไร่

2.4 โครงการส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2565 โดยสำนักงาน การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรรม ดำเนินการส่งเสริมเกษตรกรให้สามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินได้อย่าง มี ประสิทธิภาพ มีความยั่งยืน ผ่านระบบวนเกษตร และดำเนินการเพิ่มพื้นที่วนเกษตรในเขตปฏิรูป ที่ดินโดยดำเนินการส่งเสริมเกษตรกร 4,531 ราย และสนับสนุนปัจจัยการผลิตให้เกษตรกรดำเนินการ ในเขตปฏิรูปที่ดิน พื้นที่ 7,503 ไร่

2.5 การดำเนินการเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาการเผาในพื้นที่เกษตรกรรมของ กรมชลประทาน โดยดำเนินการจัดเตรียมเครื่องสูบน้ำ จำนวน 137 เครื่อง รถบรรทุกน้ำ 44 คัน และ ชุดปฏิบัติการระดับพื้นที่ เพื่อเฝ้าระวังและยับยั้งเหตุการณ์จำนวน 72 ชุด เพื่อสนับสนุนการ ปฏิบัติการ ดับไฟไหม้ในพื้นที่ป่าและพื้นที่เกษตรกรรม ตลอดจนฉีดพ่นละอองน้ำเพื่อลดการ พุ้งกระจายของฝุ่นละออง ในบริเวณพื้นที่ชุมชนใกล้เคียง โดยมีผลการดำเนินงานติดตั้งเครื่องสูบน้ำใน พื้นที่ 5 ครั้ง จำนวน 5 เครื่อง และสนับสนุนรถบรรทุกน้ำเพื่อฉีดละอองน้ำลดการพุ้งกระจายของฝุ่น ละออง 16 ครั้ง จำนวน 20 คัน พร้อมกับบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการ ประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้ให้เกษตรกร และประชาชน ในการจัดการเชื้อเพลิงในพื้นที่ป่า และการ เฝ้าระวังและป้องกันการเผาเศษวัสดุการเกษตรในพื้นที่เกษตร บริเวณโครงการส่งน้ำในเขต ชลประทาน และพื้นที่ใกล้เคียง จำนวน 2,526 ครั้ง

โดยศูนย์ปฏิบัติการฝนหลวงจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีการปฏิบัติการกิจดับไฟป่าแล้ว จำนวน 5 วัน 37 เที่ยวบิน (11:20 ชั่วโมงบิน) ปริมาณน้ำ 20,000 ลิตร พื้นที่ ปฏิบัติการรวม 1 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่แนวปฏิบัติและกระบวนการสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ตุลาคม 2565 – พฤษภาคม 2566)

1. ด้วยคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้เห็นชอบแผนเฉพาะกิจเพื่อการแก้ไขปัญหา มลพิษ ด้านฝุ่นละออง ปี 2566 ในการประชุมครั้งที่ 5/2565 เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2565 เพื่อมุ่งเน้น ยกระดับความเข้มงวด ใน 3 พื้นที่ ได้แก่ 1. พื้นที่เมือง 2. พื้นที่ป่า และ 3. พื้นที่เกษตรกรรม ภายใต้

7 มาตรการตามกรอบ “สื่อสารเชิงรุก ยกระดับปฏิบัติการ สร้างการมีส่วนร่วม” ประกอบด้วย

1. เร่งรัดการประชาสัมพันธ์เชิงรุกและแจ้งเตือนล่วงหน้า 7 วันทุกพื้นที่
2. ยกระดับมาตรการการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ “การแก้ไข ปัญหามลพิษด้านฝุ่นละออง” และแผนอื่นที่เกี่ยวข้อง
3. ยกระดับการบริหารจัดการเชื้อเพลิงแบบครบวงจร (ชิงเก็บ ลดเผา และ Burn Check)
- 4) กำกับดูแลการดำเนินการในทุกระดับอย่างเข้มงวด ติดตามผลการดำเนินการและประเมินสถานการณ์เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง
5. ลดจุดความร้อน ป้องกันและควบคุมการเกิดไฟในทุกพื้นที่ และพัฒนาระบบพยากรณ์ ความรุนแรงและอันตรายของไฟ (Fire Danger Rating System : FDRS)
6. ผลักดันกลไกระหว่างประเทศ เพื่อให้การป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษข้ามแดนมีประสิทธิภาพสูงสุด
7. ให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการป้องกันและแก้ไข ปัญหา หมอกควันไฟป่าและฝุ่นละออง พร้อมกันนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ขอความร่วมมือกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ ให้ทำความเข้าใจกับเกษตรกรเพื่อลดปริมาณการเผาในพื้นที่ ทั้งการเคาะประตูบ้านแจ้งข่าวทำ ความเข้าใจ การประชาสัมพันธ์เชิงรุก และการแจ้งเตือนล่วงหน้า ตลอดจนกำชับให้มีการบริหารจัดการเชื้อเพลิงใน แต่ละพื้นที่แบบครบวงจร ทั้งการชิงเก็บ ลดเผา และการใช้แอปพลิเคชัน Burn Check เพื่อลงทะเบียนและจองเวลา ในการเผาล่วงหน้า เพื่อลดปริมาณฝุ่นละอองในแต่ละพื้นที่

2. กองบัญชาการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ ได้มีหนังสือสั่งการให้ กองบัญชาการป้องกันและ บรรเทาสาธารณภัยจังหวัด เตรียมการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่า หมอกควัน และฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) โดยมีแนวทาง ดังนี้

1. จัดตั้งคณะทำงานติดตาม สถานการณ์ภายใต้กองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จังหวัด เพื่อเฝ้าระวัง และติดตาม สถานการณ์ที่ส่งผลต่อการเกิดไฟป่า หมอกควัน และฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) ในพื้นที่
2. ทบทวน และจัดทำแผนเผชิญเหตุ โดยให้ความสำคัญกับการปรับปรุงข้อมูลให้เป็น ปัจจุบัน แนวทางปฏิบัติในแต่ละระดับตามการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ การแบ่งพื้นที่ และการมอบหมาย ภารกิจให้หน่วยงานในแต่ละพื้นที่ถึงระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน อย่างชัดเจน พร้อมทั้งซักซ้อม แนวทางการ ปฏิบัติ
3. เตรียมความพร้อมกำลังเจ้าหน้าที่ เครื่องมือ อุปกรณ์ ให้มีความพร้อมใช้งาน ตามภารกิจ สำหรับพื้นที่ที่มักเกิดการเผาอยู่บ่อยครั้ง ให้ประสานการปฏิบัติงานร่วมกับองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น และ หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จัดตั้งชุดเฝ้าระวังระดับพื้นที่ สนับสนุนการ ลาดตระเวนเฝ้าระวังป้องปรามการลักลอบ เผาในเขตป่า เขตพื้นที่การเกษตร โดยมุ่งเน้นการมีส่วน

ร่วมของชุมชน และประชาชนจิตอาสา ให้ครอบคลุม ในทุกพื้นที่ 4. เน้นย้ำการป้องกันและลดการเกิดมลพิษที่ต้นทาง (แหล่งกำเนิด) โดยกำชับหน่วยงานที่มี อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ดำเนินการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันและลดการเกิดมลพิษจากแหล่งต่าง ๆ 5. กรณีการเผาในพื้นที่เกษตร ให้มอบหมายอำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประสาน การปฏิบัติกับหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในพื้นที่ ตลอดจนใช้กลไกอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก (อถล.) ร่วมรณรงค์งดการเผาเศษวัสดุทางการเกษตร โดยเฉพาะช่วงที่มีสถานการณ์หมอกควันฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) รุนแรง พร้อมทั้งส่งเสริมการนำองค์ความรู้ด้านการกำจัดวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร และสนับสนุนการนำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรไปแปรรูปใช้ประโยชน์ หรือเพิ่มมูลค่าแทนการเผา เพื่อสร้างการรับรู้ให้ประชาชน มีความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามมาตรการของภาครัฐ 6. ร่วมกันประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้ให้ประชาชนทราบถึงสถานการณ์ มาตรการ และข้อกำหนด แนวทางการปฏิบัติตนข้อมูลด้านสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุข และผลการแก้ไขปัญหา ไฟป่า หมอกควัน และฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) ของภาครัฐ ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ สื่อสังคมออนไลน์ อย่างต่อเนื่อง 7. เมื่อเกิดสถานการณ์ไฟป่า หมอกควัน หรือระดับปริมาณฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) เกินค่า มาตรฐานและมีแนวโน้มสูงขึ้น ให้ศูนย์บัญชาการเหตุการณ์จังหวัด อำเภอ บูรณาการหน่วยงาน ยกระดับมาตรการ ต่างๆ โดยเฉพาะการบังคับใช้กฎหมายเพื่อควบคุมแหล่งกำเนิดฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) โดยเคร่งครัด สำหรับกรณีที่เกิดไฟป่าให้สนธิกำลังเจ้าหน้าที่ที่มีทักษะความชำนาญ ประกอบกำลังเป็นชุดปฏิบัติการ พร้อมอุปกรณ์ เครื่องจักรกลสาธารณภัยที่เหมาะสม เร่งดับไฟป่าในพื้นที่โดยเร็ว 8. การปฏิบัติการในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงอันตราย เน้นย้ำการให้ความสำคัญในเรื่องความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ตลอดจนอาสาสมัครที่เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ พร้อมทั้งจัดให้มีวัสดุอุปกรณ์ ส่วนบุคคลที่มีความเหมาะสมในการปฏิบัติงาน การดูแลด้านสวัสดิการและค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามระเบียบ หลักเกณฑ์ที่กำหนดสำหรับกรณีที่เกิดไฟป่าในพื้นที่ที่กำลังภาคพื้นดินเข้าถึงยาก และมีความจำเป็น ต้องเร่งแก้ไขปัญหาให้ประสานการปฏิบัติกับหน่วยที่มีอากาศยาน เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติตามแผนเผชิญเหตุโดยเร็ว 9. การดูแลสุขภาพประชาชน ให้มอบหมายหน่วยงานด้านสาธารณสุข จัดเจ้าหน้าที่เข้าดูแล ประชากรกลุ่มเสี่ยงกลุ่มเปราะบางที่มีปัญหาสุขภาพเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ เพื่อให้ข้อมูลด้านสุขภาพแนวทางปฏิบัติในการดูแลสุขภาพของประชาชนอย่างใกล้ชิด 10. ให้กองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดติดตามสถานการณ์ และรายงานผลการดำเนินการให้กระทรวงมหาดไทย

ทราบ ผ่านกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกลางอย่างต่อเนื่องจากแนวทางปฏิบัติของ กองบัญชาการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนด แนวทางดำเนินการ ให้หน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในพื้นที่เป็น หน่วยรับผิดชอบ ในการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินการควบคุมการเผาในพื้นที่การเกษตร และการ รมรงค์ให้มีการใช้สารย่อยสลายหรือไถกลบตอซังข้าว/ข้าวโพด/ซากวัชพืชฤดูแล้ง และการแปรรูปวัสดุ การเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น การทำปุ๋ยหมัก การทำอาหารสัตว์ การทำเชื้อเพลิงชีวมวล ตลอดจน ขอความร่วมมือต่อผู้นำท้องที่ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน และอาสาสมัครเกษตร จัดชุดปฏิบัติการเฝ้าระวัง ไม่ให้เกษตรกร ลักลอบเผา

โดยกำหนดภารกิจและเป้าหมาย ดังนี้ ภารกิจ

1. รมรงค์สร้างการรับรู้และความตระหนักให้เกษตรกรทราบถึงถึงผลกระทบจากการเผา เศษซากพืชหรือวัชพืช และเศษวัสดุการเกษตรในแปลงเพาะปลูก

2. ส่งเสริม สนับสนุนการแปรรูปสภาพวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรให้มีมูลค่าเพิ่มหรือคุณค่า เพิ่ม ตลอดจนจัดหาช่องทางการจัดจำหน่าย หรือเป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างผู้ประกอบการรับซื้อวัสดุ การเกษตร กับเกษตรกร

3. ถ่ายทอดความรู้ตลอดจนส่งเสริมให้เกษตรกรลด ละ เลิก การเผาในแปลงเพาะปลูกพร้อม ปรับปรุงกระบวนการ และวิธีการเพาะปลูกเพื่อนำไปสู่การเกษตรปลอดเผา

4. บูรณาการร่วมกับกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยระดับจังหวัด ฝ่ายปกครอง และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง กำหนดช่วงเวลาห้ามเผาเด็ดขาด พร้อมดำเนินการตาม มาตรการที่กำหนด เพื่อระงับ ยับยั้ง และบรรเทาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ยึดหลักการดำเนินงาน “แบ่งพื้นที่ แบ่งคน แบ่งทรัพยากร” โดยดำเนินการที่ต้องบูรณาการ ในพื้นที่ มอบหมายหน่วยงาน รับผิดชอบดังนี้

1. พื้นที่ในเขตชลประทาน รับผิดชอบโดย กรมชลประทานเป็นหน่วยงานหลัก
2. พื้นที่นอกเขตชลประทาน รับผิดชอบโดย กรมส่งเสริมการเกษตรและกรมพัฒนา ที่ดินเป็น หน่วยงานหลัก
3. พื้นที่ในเขต ส.ป.ก. รับผิดชอบโดยสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็น หน่วยงานหลัก
4. พื้นที่นิคมสหกรณ์ รับผิดชอบโดย กรมส่งเสริมสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลัก

เป้าหมาย ลดปริมาณจุดความร้อน (Hotspots) ในพื้นที่เกษตร ร้อยละ 10 เมื่อเทียบกับปี 2565 พื้นที่เป้าหมายการดำเนินการ พื้นที่เสี่ยงต่อการเผาในพื้นที่เกษตรกรรม ปี 2565/66

5. พื้นที่เสี่ยง (เปราะบาง) ใช้ข้อมูลพื้นที่เสี่ยง ไฟป่าในเขตพื้นที่ 17 จังหวัด ภาคเหนือของสำนักงาน พัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) (GISTDA) (สถิติข้อมูลพื้นที่เผาไหม้ย้อนหลัง 10 ปี) ตามเขตความรับผิดชอบของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 17,073,230 ไร่ - พื้นที่เฝ้าระวัง ได้แก่ 1. พื้นที่เป้าหมายตามแผนการเพาะปลูกพืชฤดูแล้ง ปี 2565/66 จำนวน 11.65 ล้านไร่ และ 2. พื้นที่เสี่ยงต่อการเผาในพื้นที่เกษตรกรรม ปี 2565 (สถิติข้อมูลตำบลที่ตรวจพบ จุดความร้อนในพื้นที่เกษตรกรรม 5 ปีย้อนหลัง) จำนวน 757 อำเภอ 3,830 ตำบล

5. มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเผาในพื้นที่เกษตรกรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเผาในพื้นที่ เกษตรกรรม แบ่งเป็น 1. การป้องกัน 2. การยับยั้ง และ 3. การแก้ไข/ฟื้นฟูและได้กำหนดแผนการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการเผาในพื้นที่เกษตรกรรม ปี2565/66 (ภาคผนวกที่ 2) ภายใต้มาตรการ ดังนี้

1. การป้องกัน

1.1 สร้างการรับรู้แก่เกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย 1. จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น แผ่นพับ สื่อวิทยุทัศน์ สื่อวิทยุ กระจายเสียง และสื่อ Social Media 2. จัดกิจกรรมรณรงค์การหยุดเผาในพื้นที่เกษตรกรรม และรณรงค์ส่งเสริมการใช้เศษวัสดุ เพื่อทดแทนการเผา ในช่วงเวลาการดำเนินมาตรการห้ามเผาเด็ดขาดในพื้นที่ 3. จัดหน่วยปฏิบัติการระดับพื้นที่ (Mobile Unit) เพื่อเยี่ยมเยียนเกษตรกรและแนะนำ ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ด้านการเกษตรปลอดการเผา ตลอดจนแจ้งข่าวสารการบริหารจัดการการเผา ในพื้นที่ เช่น การกำหนดวันห้ามเผาเด็ดขาด การจองวัน/เวลาการเผาผ่านแอปพลิเคชัน Burn Check

1.2 ส่งเสริมการจัดการเศษวัสดุการเกษตรและการปรับเปลี่ยนแนวทางการเพาะปลูกปลอดการเผา แก่เกษตรกร โดยดำเนินการโครงการ/กิจกรรม ดังนี้ 1. โครงการส่งเสริมการหยุดเผาในพื้นที่เกษตร (กรมส่งเสริมการเกษตร) เป้าหมาย 17,640 ราย เครือข่ายเกษตรกร 337 เครือข่าย ในพื้นที่ 62 จังหวัด (พื้นที่ 10 จังหวัดภาคเหนือตอนบนที่ ประสบปัญหาหมอกควันเป็นประจำ และ พื้นที่ 52 จังหวัดที่มีพื้นที่การเผาสูง รวมพื้นที่กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล) 2. การสร้างมูลค่าเพิ่มจากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร โดยดำเนินการโครงการสร้าง มูลค่าเพิ่มจาก

วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร แบ่งเป็น - กิจกรรมสร้างมูลค่าเพิ่มจากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร (กรมส่งเสริมการเกษตร) เป้าหมาย เกษตรกร 15,400 ราย ดำเนินการ ณ ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชน (ศดปช.) หรือศูนย์เครือข่าย กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่ม เกษตรกรแปลงใหญ่จำนวน 77 จังหวัด 77 จังหวัด - กิจกรรมเพิ่มศักยภาพการจัดการฟางข้าวหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อความยั่งยืน (กรมการข้าว) เป้าหมาย แปลงต้นแบบการจัดการฟางข้าว อย่างมีประสิทธิภาพในเขตนาชลประทาน 4 แปลง เกษตรกร 200 ราย - กิจกรรมเพิ่มมูลค่าวัสดุเหลือใช้จากกระบวนการผลิตสินค้าข้าว (กรมการข้าว) เป้าหมาย ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร 1 ผลิตภัณฑ์ 3. โครงการส่งเสริมการใช้สารอินทรีย์ลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร (กรมพัฒนาที่ดิน) กิจกรรมเฝ้าติดตามเพื่อเพิ่มอินทรีย์วัตถุและแร่ธาตุในดิน เป้าหมาย 13,000 ไร่ พื้นที่ 63 จังหวัด 4. โครงการส่งเสริมการเฝ้าติดตามและผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (กรมพัฒนาที่ดิน) ในพื้นที่ 9 จังหวัดภาคเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพด ข้าว และอ้อย กิจกรรม ได้แก่ - เฝ้าติดตามเพื่อเพิ่มอินทรีย์วัตถุและแร่ธาตุในดิน เป้าหมาย 26,842 ไร่ ดำเนินการในพื้นที่ตำบลตามลำดับความรุนแรง ของการเกิดจุดความร้อน และรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ - ผลิตปุ๋ยหมักจากเศษวัสดุทางการเกษตรในชุมชน เป้าหมาย 2,000 ต้นดำเนินการในพื้นที่ เกษตรที่มีการเผาไหม้ คัดเลือกพื้นที่ที่เสี่ยงไหม้ไฟ หรือเกิดจุดความร้อนมากที่สุดในพื้นที่ 9 จังหวัด ภาคเหนือตอนบน 5. โครงการส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อ เกษตรกรรม) เป้าหมาย พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน 45,000 ไร่ เกษตรกร 4,566 ราย ในพื้นที่ 66 จังหวัด โดยดำเนินการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกไม้ยืนต้น ไม้ป่า ไม้หายาก เพื่อทดแทนการเกษตรเชิงเดี่ยว 6. โครงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม) กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาเกษตรทฤษฎีใหม่ในเขตปฏิรูปที่ดิน เป้าหมายพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน 2,700 ไร่ เกษตรกร 120 กลุ่ม 900 ราย ใน 72 จังหวัด 7. โครงการเฝ้าระวังการเผาซากพืช วัชพืช และวัสดุทางการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม) เป้าหมาย พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน 10,000 ไร่ เกษตรกร 1,000 รายใน 44 จังหวัด โดยดำเนินการ ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพเกษตรกร ให้สามารถจัดการเศษวัสดุเหลือใช้ ทางการเกษตรทดแทนการเผาทำลาย พร้อมปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากเดิม มุ่งสู่การทำเกษตรปลอดการเผา 8. การผลักดันมาตรฐานสินค้าเกษตรปลอดการเผา พร้อมทั้งระบบตรวจสอบย้อนกลับ โดยการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกณฑ์กำหนดของมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ พร้อมทั้งสามารถปฏิบัติตามเกณฑ์กำหนด

ของมาตรฐานได้อย่างถูกต้อง การส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ โดยดำเนินการ - โครงการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อ เกษตรกรรม) ดำเนินการในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน จำนวน 8,480 ไร่ เกษตรกร 2,800 ราย - โครงการยกระดับคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรสู่มาตรฐาน GAP (กรมวิชาการ เกษตร) โดยการตรวจสอบแหล่งผลิตเพื่อรับรองมาตรฐานตามระบบการจัดการคุณภาพ GAP พืช 9) การส่งเสริมเกษตรกรตัดอ้อยสด (สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย (สอน.)) โดยกำหนดแนวทางการรับซื้อปริมาณอ้อยเข้าหีบ ฤดูกาลผลิตปี 2565/66 โดยเป็นอ้อยไฟไหม้เข้า หีบ ไม่เกินร้อยละ 5 พร้อมส่งเสริมการใช้เครื่องจักรในการตัดอ้อยให้แก่เกษตรกรชาวไร่อ้อย ดำเนิน โครงการชดเชยดอกเบี้ยให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยสำหรับบริหารจัดการแหล่งน้ำ และซื้อเครื่องจักรกล การเกษตรในไร่อ้อย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอ้อย และแก้ไขปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) ปี 2565 – 2567 10) สนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกรเป็นสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้เกิดการ ระดมทุนและร่วมกันใช้เครื่องจักรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเพาะปลูก และลดการเผาในแปลงเพาะปลูก (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2565)

1.3 การเตรียมการและการจัดทำพื้นที่เสี่ยง 1. จัดทำข้อมูลพื้นที่เสี่ยงเพื่อระบุพิกัด และจัดชั้นความเข้มข้นในการดำเนินการเฝ้าระวัง 2. เตรียมความพร้อมเครื่องมือ เพื่อแก้ไขปัญหาการเผาในพื้นที่เกษตรกรรม ได้แก่ รวบรวม ครุภัณฑ์ และจัดทำทะเบียน จัดหาเครื่องมือและอุปกรณ์ สำหรับการป้องกันและดับไฟ 3. ระดมสรรพกำลังเครือข่ายอาสาสมัครเกษตร 4. จัดตั้งชุดปฏิบัติการ/หน่วยเคลื่อนที่เร็ว เฝ้าระวังและป้องกันการลักลอบเผาในพื้นที่ เกษตรกรรมแบ่งเป็นระดับจังหวัด และระดับอำเภอ

2. การยับยั้ง/เผชิญเหตุ

2.1 ติดตามและเฝ้าระวังจุดความร้อน (Hotspot) และพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดการเผาในพื้นที่ เกษตรกรรม และแจ้งเตือนสถานการณ์หมอกควัน

2.2 สนับสนุน และประสานการปฏิบัติงานร่วมกับศูนย์อำนวยการฯ จังหวัด รวมทั้งประสาน การบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มข้นในช่วงเวลาห้ามเผา โดยจังหวัดออกมาตรการ/ประกาศ จังหวัด และ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ออกข้อบัญญัติควบคุมการเผาทุกพื้นที่สำหรับพื้นที่ชุมชน พื้นที่เกษตร

2.3 ให้อาสาสมัครเกษตรประจำหมู่บ้าน (อกม.) และเครือข่ายอาสาสมัครเกษตรแจ้งเหตุให้ ศูนย์รับแจ้งเหตุในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ทราบ

พื้นที่เมื่อเกิด เหตุการณ์เผาในพื้นที่เกษตรกรรม

2.4 ปฏิบัติการฝนหลวงเพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า (กุมภาพันธ์ – กันยายน 2566) ปฏิบัติการฝนหลวง และดัดแปรสภาพอากาศเพื่อลดความหนาแน่นของหมอกควันฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM10 และ PM2.5) รวมทั้งการเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่าไม้เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาไฟป่า โดยจัดตั้งหน่วย เคลื่อนที่เร็ว หน่วยปฏิบัติการภาคเหนือ และหน่วยปฏิบัติการภาคใต้ ตามแต่ละช่วงเวลา

2.5 กรมชลประทาน โดยสำนักงานชลประทาน และโครงการชลประทานจังหวัด สนับสนุน รถบรรทุกน้ำ เครื่องจักรเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อเข้าระงับเหตุการณ์ในกรณีเกิดไฟไหม้ในพื้นที่ป่าและพื้นที่ เกษตรกรรม

2.6 ประสานต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อกำจัดละอองน้ำเพื่อลดการฟุ้งกระจายของฝุ่นละออง ในบริเวณพื้นที่ชุมชนใกล้เคียง (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2565)

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าจากสถานการณ์การเผาป่าและวัสดุการเหลือทิ้งทางการเกษตรส่งผลกระทบต่อมลพิษทางอากาศ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องหมอกควัน และปริมาณฝุ่นละอองขนาดเล็กซึ่งเกิดจากไฟป่า ที่อาจจะเกิดจากธรรมชาติ หรือฝีมือของมนุษย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้แต่งตั้งคณะทำงานป้องกันและเฝ้าระวังการเผาซากพืชหรือวัชพืช และเศษวัสดุทางการเกษตรในพื้นที่การเกษตร เพื่อจัดทำแนวทางและมาตรการป้องกันและเฝ้าระวัง และติดตาม กำกับดูแลการแก้ไขปัญหาการเผาซากพืชหรือวัชพืช และเศษวัสดุทางการเกษตรแนวปฏิบัติและกระบวนการสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อหาแนวทางในการป้องกันแก้ไขปัญหาและหาแนวทางในการนำวัสดุการเหลือทิ้งทางการเกษตรกลับมาใช้ประโยชน์อีกครั้ง

2.2 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน

โกมล แพรกทอง (2533) ได้ให้ความหมาย ป่าชุมชนว่า เป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพาพึ่งป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์เป็นผู้กำหนดแผนการ และควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื้ออย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน

ศรีสุวรรณ คุชรขจร (2539:9) ได้อธิบายความหมายของป่าชุมชนว่าเป็นการอนุรักษ์ และการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน เพื่อผลประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจต่อชุมชนและเพื่อดำรงไว้ซึ่งระบบนิเวศน์ในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานรองรับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่หลากหลายต่อชุมชนในระยะยาว

ป่าชุมชนเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของป่าไม้กับชุมชน ในลักษณะที่ว่า การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนต้องพึ่งพาทรัพยากรป่าไม้ เพราะป่าไม้เป็นแหล่งอาหารสมุนไพรที่สามารถนำมาใช้ในการรักษาโรค คนในชุมชนได้อาศัยไม้จากป่าเพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัย การทำลายป่าย่อมส่งผลกระทบต่อตรงต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นจึงเป็นการเน้นให้เห็นบทบาทของคนในชุมชนต่อการจัดการการใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน

แนวความคิดนี้มีพื้นฐานจากการกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลางของประเทศ มาสู่องค์กรของประชาชนที่จะมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชนของตนเอง โดยประชาชนในท้องถิ่นเป็นแกนนำในการจัดการเองทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของประชาชนในชุมชนโดยรวม และการยอมรับศักยภาพชุมชนในด้านการจัดการป่าชุมชน ด้วยป่าชุมชนเป็นสาธารณะสมบัติของชุมชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนที่เป็นเจ้าของสาธารณะสมบัติ ต้องการสร้างกลไกในการให้คุณให้โทษทางสังคมมากขึ้นมาเพื่อกำหนดพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล แต่ชุมชนต้องไม่ใช่ประโยชน์จากสาธารณะสมบัตินั้นมากจนสร้างความเดือนร้อนให้กับบุคคลอื่น ๆ การจัดการป่าชุมชนในระดับท้องถิ่นมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนและการสร้างระบบแรงจูงใจการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้ประชาชนมีสิทธิในการร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อกำหนดวิถีชีวิตด้วยตัวเองโดยรัฐเป็นฝ่ายให้การสนับสนุนตามความจำเป็นสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน อาจเริ่มจากการช่วยกันระดมความคิดที่จะค้นหาปัญหา หรือความต้องการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับป่า การร่วมกันวางแผน การจะให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในขั้นตอนต่าง ๆ นั้น ต้องอาศัยการจัดระเบียบของชุมชนและการสร้างระบบการจูงใจด้วย

การจัดองค์กรทางสังคมของชุมชน เพื่อจัดการป่าไม้ชุมชนอาจมีหน่วยที่ทำหน้าที่จัดการแยกต่างต่างกันไป ตั้งแต่ครัวเรือน กลุ่ม สถาบันและชุมชน โดยต้องอาศัยการกระทำร่วมกันของชุมชน และจะต้องมีการจัดองค์กรของชุมชนที่เป็นแบบแผนให้สามารถทำให้การกระทำร่วมกันได้ และจะต้องพัฒนาทัศนคติและการปฏิบัติงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เพื่อให้ได้มาหรือคงไว้ซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยการจัดการเหล่านี้จะอาศัยความเชื่อ กฎเกณฑ์ของท้องถิ่น หรือกฎเกณฑ์ที่กลุ่มหรือองค์กรชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยอิงอาศัยกฎเกณฑ์ที่ออกโดยรัฐเป็นเครื่องมือ

สำหรับการระดมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนนั้น จำเป็นต้องสร้างระบบการจูงใจให้แต่ละคนเกิดความสำนึกและปฏิบัติในแนวทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นแก่บุคคลแต่ละคนแรงจูงใจอาจแบ่งได้เป็น 2 ชนิดคือ แรงจูงใจจากปัจจัยภายนอกที่เป็นเครื่องล่อหรือสิ่งกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วม เช่น เงิน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ใบประกาศเกียรติคุณ เครื่องแบบ คำชมเชยในที่ประชุม การฝึกอบรม เป็นต้น

แรงจูงใจอีกชนิดหนึ่ง ได้แก่ แรงจูงใจอันเกิดจากปัจจัยภายใน แรงจูงใจประเภทนี้เกิดขึ้นภายในตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งเกิดจากความศรัทธา ความรัก (เดือนนภา ภูทอง, 2561)

2.2.2 การจัดการป่าชุมชนแบบดั้งเดิมโดยอาศัยระบบความเชื่อ

การจัดการป่าชุมชนรูปแบบดั้งเดิมอาจผูกติดอยู่กับความเชื่อ อาจเป็นความเชื่อในเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ หรือหลักปฏิบัติทางศาสนาซึ่งจะมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในการมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความเชื่อในรูปแบบต่าง ๆ ช่วยให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่อยู่ในธรรมชาติอย่างมีความพอเหมาะพอดี อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาและสภาพการณ์ของสังคมเปลี่ยนไปทรัพยากรธรรมชาติร่อยหลอลง ในขณะที่ความต้องการของมนุษย์เพิ่มมากขึ้น ความเชื่อเพียงอย่างเดียวก็อาจไม่เพียงพอที่จะทำให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ดังนั้นสังคมอาจต้องสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมาเสริมกับพลังความเชื่อ ในการที่จะใช้ป็นเครื่องมือสำหรับการจัดการป่าไม้ของชุมชนต่อไป ในส่วนนี้จะได้อธิบายถึงอิทธิพลของความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเกี่ยวกับหลักปฏิบัติของศาสนาพุทธที่มีต่อการจัดการป่าไม้ของชุมชน

ดังเช่นการจัดการป่าปู่ตา ซึ่งทั้งพื้นที่และต้นไม้เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนที่จะใช้ประโยชน์ร่วมกันนั้นชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ โดยอาศัยความเชื่อในเรื่องผีปู่ตา ซึ่งถือได้ว่าเป็นพลังเหนือธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการจัดการกับสิ่งที่มีอยู่เหนือธรรมชาติสามารถรับรู้ได้โดยมองผ่านพิธีกรรมที่มนุษย์ได้ร่วมกันประกอบขึ้น โดยมีจำเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม การยอมรับในอาจของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติให้เป็นไปอย่างเหมาะสม กล่าวคือในขณะที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตาในรูปแบบต่าง ๆ ป่าปู่ตาก็ได้เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนที่แสดงถึงความเคารพบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน โดยอาจเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในกระบวนการแก้ปัญหาของชาวบ้าน เช่น พอมมีปัญหาทุกข์ร้อน ชาวบ้านก็มักจะบนบานศาลกล่าวต่อผีปู่ตาให้ช่วยดลบันดาลให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามแต่จะต้องการ นอกจากชาวบ้านจะได้รับประโยชน์จากป่าปู่ตาในรูปของอาหาร ไม้ฟืน ไม้ที่ใช้ในการก่อสร้างและการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม การที่ชุมชนมีความเชื่อในเรื่องผีปู่ตาทำให้การใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตาเป็นไปโดยมีการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลและมีความเคารพในธรรมชาติและอยู่บนพื้นฐานของกฎเกณฑ์ที่ชุมชนถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในการใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตา เช่น ชาวบ้านที่เข้าไปเก็บฟืนไปหุงข้าวหรือเข้าไปเก็บเห็ดหรือตัดต้นไม้จากป่าปู่ตา เพื่อเอาไปใช้ในกิจกรรมอันเป็นสาธารณะ จะต้องมีการกล่าวคำขอเสมอ ไม้ที่เก็บเอาไปทำฟืนหุงข้าวมักเป็นกิ่งไม้แห้งๆ หรือกิ่งไม้เล็ก ๆ เป็นต้น การใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตาโดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์หรือแสดงความเคารพต่อผีปู่ตา ชาวบ้านเชื่อว่าผู้ละเมิดอาจได้รับการลงโทษในรูปแบบต่าง ๆ กันจากผีปู่ตา ซึ่งนับว่าความเชื่อดังกล่าวนี้อาจเป็นสิ่งจูงใจให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ร่วมมือร่วมใจในการดูแลรักษาป่าปู่ตา และใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตาอย่างเหมาะสม

รูปแบบการจัดการป่าชุมชนในกรณีของวัดป่าสะท้อนความเชื่อทางศาสนาพุทธของฝ่ายอริยวาสี ที่เน้นวัดเป็นสถานที่อันสงบร่มเย็นเหมาะแก่การเจริญศีลภาวนาของพระสงฆ์สายวัดป่า ดังนั้นป่าจึงเป็นสถานที่ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการทำสมาธิและการปฏิบัติธรรมพระสงฆ์ สำหรับการจัดการป่าไม้ของวัดป่าอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะนี้คือ การอนุรักษ์ป่าดั้งเดิมที่เป็นที่ตั้งของวัดไว้ และการปลูกต้นไม้เพิ่มเติมในบริเวณวัด ซึ่งพระสงฆ์จะเป็นแกนนำของชาวบ้านในการปลูกและดูแลรักษาต้นไม้ โดยพระสงฆ์ใช้ความยึดมั่นและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการชี้แจงจูงใจที่สำคัญอาจได้แก่ ความเชื่อและความยึดมั่นในหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาฝ่ายอริยวาสี (พระครูพิพิธสุตาทรร, 2552)

2.2.3 การจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคม

การจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังเป็นการใช้กลุ่มของชาวบ้านในชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการวางแผน การดำเนินการ และการดูแลรักษาป่าชุมชน เป้าหมายในการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบนี้มีทั้งการจัดการเชิงอนุรักษ์และในเชิงการพัฒนา โดยมีลักษณะดังนี้

1. การจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ เกิดจากการสังเกตและการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านเกี่ยวกับสภาพของป่าไม้ที่เสื่อมโทรมและลดปริมาณลง จนถึงจุดที่ชาวบ้านเห็นว่าชุมชนน่าจะต้องร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์ป่าที่ยังคงสภาพอยู่ไว้ เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในระยะยาว

2. การจัดการป่าชุมชนในเชิงการพัฒนา เป็นการจัดการป่าโดยการตั้งกรรมการป่าชุมชน เพื่อเป็นตัวจักรสำคัญในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องมือนำไปสู่การพัฒนาชุมชนบนฐานการช่วยเหลือเกื้อกูลของชุมชน (พระครูพิพิธสุตาทรร, 2552)

กล่าวโดยสรุปการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านนั้น มีทั้งการอาศัยระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน และพลังของกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะชุมชนจะจัดการป่าชุมชน โดยอาศัยกลไกใดก็ตามแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการจัดการสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้อย่างเป็นระบบระเบียบและภายใต้ระบบการจัดการ ทำให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการและสามารถดำรงไว้ ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนรวมทั้งก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

2.3 แนวคิดการสร้างเสริมความเข้มแข็ง (Strengthening)

2.3.1 แนวคิดและทฤษฎีความเข้มแข็งของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึงการที่ประชาชนในชุมชนมีการรวมตัวกัน เป็นองค์กรชุมชน โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง

หรือเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนสำหรับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จะต้อง เป็นการดำเนินงานแบบร่วมคิดร่วมทำและมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524) ให้ความหมายว่าชุมชน คือ หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

สนธยา พลศรี (2547) ให้ความหมายของชุมชนว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือ เรียกเป็นอย่างอื่นมีความเกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกัน ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกันร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันเพื่อบรรลุ วัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ประเวศ วะสี (ออนไลน์, 2546) ได้อธิบายความเป็นชุมชนว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำมีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

กล่าวโดยสรุป ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนรวมตัวกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำมีการติดต่อสื่อสาร การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาภายในชุมชนตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้น ตามลำดับการร่วมมือช่วยเหลือกันและเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

2.3.2 องค์ประกอบของชุมชน

สำหรับองค์ประกอบของชุมชน ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2554) ได้จำแนก องค์ประกอบของชุมชนไว้ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านมนุษย์ (Human Component) เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในชุมชน จากวิวัฒนาการของมนุษย์ในอดีตจนถึงปัจจุบันมนุษย์ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม จะเห็นได้ว่าในทุกชุมชนไม่มีใครถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียว โดยไม่มีการไปมาหาสู่กันการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีหลากหลายลักษณะและหลายรูปแบบ เช่น ครอบครัว กลุ่มพ่อค้า กลุ่มองค์กร กลุ่มเครือข่ายที่อยู่ในชุมชน เป็นต้น คือมีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนกลุ่มที่เรียกว่ากลุ่มปฐมภูมิ และกลุ่มทุติยภูมิ ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น ก็เนื่องจากกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และคนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มใด ๆ ก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์ต่อสมาชิกในกลุ่มเดียวกันหรือกับกลุ่มอื่น ๆ อีกเป็นลูกโซ่เกี่ยวพันกันไปสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญขององค์ประกอบด้านมนุษย์

2. องค์ประกอบด้านสิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น (Man - Made Component) สิ่งที่มีมนุษย์ คิดค้น ประดิษฐ์ขึ้นมีหลากหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมและได้นำไปใช้ในชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก หรือสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องทุนแรง รถยนต์ วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม นอกจากสิ่งที่เป็นวัตถุแล้ว มนุษย์ยังสร้าง แนวความคิด ปรัชญา ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งนั้น องค์ประกอบเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ซึ่งมีสภาพและระดับต่างกัน การประดิษฐ์คิดค้นของ มนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด และสืบทอดกันไปตลอดเวลา สิ่งทั้งหลายที่มีมนุษย์คิดค้นขึ้นมาจะมีความสัมพันธ์กัน ต่อกันในแต่ละชนิดของมันเอง ความสัมพันธ์เหล่านี้คล้าย ๆ กับลูกโซ่ที่ต่อกันเป็นช่วง ๆ อันเป็นการ แสดงถึงความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบของสิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นขึ้น เช่น สร้างรถยนต์ขึ้นมาก็นำไปวิ่ง บนถนนที่สร้างขึ้นมา และอาจจะทำให้เกิดฝุ่นปลิวไปสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านหรือสามารถที่ จะชนผลผลิตพวกพืชผักผลไม้ไปขายในตลาดได้เร็วขึ้น เป็นต้น

3. องค์ประกอบด้านสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural Component) สิ่งทีธรรมชาติสร้าง ขึ้นมา หมายรวมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งทุกชุมชนจะมีสิ่งที ธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นส่วนประกอบอยู่ทั้งนั้น สิ่งต่าง ๆ แต่ละชนิดในชุมชนที่ธรรมชาติสร้างขึ้นจะมี ความสัมพันธ์ต่อกันเหมือนองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วทั้ง 2 ประเภท เช่น สภาพอากาศที่แห้งแล้ง จะทำให้ดินแตกระแหงและไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเจริญเติบโตของพืชผลทั้งหลาย เป็นต้น

องค์ประกอบของชุมชนทั้ง 3 ประการจะมีความสัมพันธ์และมีการปฏิบัติต่อกัน องค์ประกอบที่อยู่ภายในชุมชนหนึ่ง ๆ เริ่มจากองค์ประกอบด้านมนุษย์นอกจากจะมีความสัมพันธ์และ ปฏิบัติต่อกันแล้วยังจะต้องไปมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งทีธรรมชาติสร้างขึ้นด้วย เช่น มนุษย์ร่วมมือกันไป ช่วยกันตัดไม้ในป่าแล้วนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นต้น

องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบดังกล่าวนี้จะไม่เท่าเทียมกัน เพราะว่ามีตัวบงการ (Control Point) หรือกลไกที่มีบทบาทในการควบคุม สนับสนุน หรือส่งเสริมองค์ประกอบทั้ง 3 ของชุมชนให้ เจริญก้าวหน้า หยุดอยู่กับที่หรือมีการเปลี่ยนแปลงไป ตัวบงการสำคัญนี้คือระบบต่าง ๆ ในชุมชน นั้นเอง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2554)

1. ระบบการปกครอง การบริหารประเทศย่อมขึ้นอยู่กับการจัดรูปการปกครองอาจ เป็นแบบกระจายอำนาจ (Decentralization) หรือเป็นรูปแบบรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง (Centralization) และรูปแบบการปกครองย่อมมีอิทธิพลในการกำหนดหรือบงการองค์ประกอบของ ชุมชนในรูปแบบใด รูปแบบหนึ่ง เช่น การปกครองแบบคอมมิวนิสต์ แบบเสรีประชาธิปไตย ชุมชนที่มี ระบบการปกครอง ต่างกันย่อมมีเสรีภาพ อิสรภาพ แสดงออกต่างกันและย่อมส่งผลกระทบต่อวิถี ชีวิตของบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันกับองค์ประกอบอื่น ๆ ย่อมผิดแผก

แตกต่างกันไป

2. ระบบเศรษฐกิจ ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อระบบของชุมชน สังคม การที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือประเทศใดประเทศหนึ่งจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรมนั้นระบบเศรษฐกิจถือเป็นตัวกำหนดเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดังประเทศไทยมักกล่าวกันอยู่เสมอว่าเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม ผลผลิตและรายได้ประชาชาติส่วนใหญ่ได้จากผลผลิตทางการเกษตร เครื่องมือที่ใช้ในชุมชนจึงเป็นเครื่องมือเพื่อการเกษตรเสียเป็นส่วนมาก ปัญหาเรื่องการตลาด การผลิต จึงเป็นปัญหาของการเกษตร แต่หากเป็นชุมชนที่ระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร ชุมชนนั้นก็จะมีเครื่องมือเครื่องมือที่ใช้เพื่ออุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตรกรรม

3. ระบบการศึกษา ระบบการศึกษามีอิทธิพลต่อความเจริญและความล้ำหลังของชุมชน สมาชิกในชุมชนใดมีการศึกษาสูง ย่อมเกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้และการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ มากขึ้นกว่าชุมชนที่สมาชิกในชุมชนนั้นไม่มีการศึกษา และที่สำคัญปัจจุบันการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน สังคม ประเทศชาติ ย่อมมีพื้นฐานสำคัญที่การศึกษา ดังนั้นหากระบบการศึกษามีความเข้มแข็งสามารถ สร้างคนให้มีประสิทธิภาพได้ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน

4. ศาสนา ตัวกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในชุมชนหนึ่ง ๆ ที่มีความสำคัญไม่น้อย โดยเฉพาะในชุมชนที่ยังอยู่ในขั้นพัฒนา (Developing Community) คือ ศาสนา ศาสนาในที่นี้ย่อมหมายถึงความรวมถึงความเชื่อในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และการกระทำต่าง ๆ ทางศาสนาซึ่งนักมานุษยวิทยา พบว่า อิทธิพลเรื่องความเชื่อศาสนาหรือลัทธิศาสนาของชุมชนนั้น มีอิทธิพลมากที่จะสร้างความสัมพันธ์ หรือเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของชุมชนหนึ่ง ๆ เช่น ชุมชนที่เอามนุษย์มาฆ่าเพื่อบูชายัญ โดยเชื่อว่าพระเจ้าจะบันดาลประโยชน์ให้หากได้มีการบูชายัญแล้ว

5. ตัวบ่งการอื่น ๆ นอกจากตัวบ่งการใหญ่ทั้งสี่ประการดังกล่าวมาแล้วยังอาจมีตัวบ่งการอื่น ๆ อีก เช่น ตัวบ่งการที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ให้ เช่น สัตว์ การเกิดอุทกภัย หรือมีอากาศหนาวจัด ร้อนจัด มีภูเขาไฟ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบของชุมชนอยู่มาก

สายัณห์ ไพชาญจิต (2549) ได้กล่าวถึง ความเป็นชุมชนว่า มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการด้วยกัน ได้แก่

1. มีขอบเขต/ขนาดที่ไม่เกินความสามารถของมนุษย์ที่จะสามารถทำความรู้จักคุ้นเคยได้ (Human Scale) คือ มีขนาดตั้งแต่พอประมาณจนถึงใหญ่ ไม่เป็นส่วนตัว มีศูนย์รวมจิตใจที่โยงยัดผู้คนเข้าด้วยกันอย่างเหนียวแน่น เป็นระบบปฏิสัมพันธ์ของคนส่วนใหญ่ ซึ่งขนาดของหน่วยหรือชุมชนมักมีขอบเขตอยู่ในระดับที่สมาชิกคนหนึ่งสามารถทำความรู้จักคุ้นกับคนอื่น ๆ ได้เท่าที่ต้องการ และก็เป็นขนาดที่ทุกคนในนั้นสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมได้โดยไม่มีอุปสรรค ชุมชนต้องมีโครงสร้างไม่ใหญ่โตเกินกว่าที่คนที่ป็นสมาชิกจะสามารถรู้สึกได้ถึงความเป็น

เจ้าของ และรู้สึกว่ามีอำนาจควบคุมความเป็นไปในชุมชนได้ ซึ่งในความเป็นจริงเราไม่สามารถระบุตัวเลข เฉพาะเจาะจงลงไปได้ว่าจะต้องมีจำนวนคนเท่าไร บางครั้งก็อาจจะเป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนไม่กี่คนไปจนถึงเป็นพันเป็นหมื่นหรือจำนวนมากในระดับประเทศก็ได้

2. มีอัตภาวะ (ความเป็นตัวตน) และความเป็นเจ้าของ (Identity And Belonging) ในความเป็นชุมชนโดยทั่วไปมักมีสาระเกี่ยวกับความรู้สึกเป็นเจ้าของแฝงอยู่ หรือไม่ก็มีการยอมรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในในกลุ่มอันเป็นที่มาของคำว่า สมาชิกของชุมชน มีความหมายครอบคลุม คำว่าความเป็นเจ้าของ การยอมรับจากคนอื่น ๆ ความจงรักภักดีและการยอมรับในความคาดหวังของกลุ่มด้วย ความเต็มใจ ซึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นสมาชิกมักจะแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนในปัจจุบันปัจเจกบุคคลที่สร้างความรู้สึกว่าเป็นใครอยู่ที่ไหน ซึ่งมีความสำคัญมากในสังคมโลกปัจจุบัน เนื่องจาก สถาบันชุมชนที่เคยเอื้อต่อการแสดงตัวตนของคนในอดีตได้คลายความสำคัญลงไปมาก ไม่ว่าจะเป็น ตระกูล เผ่า หมู่บ้าน โบสถ์ หรือวัด ที่เคยสร้างความรู้สึกร่วมกัน ในขณะที่ทุกวันนี้สถานที่ทำงานโรงงาน บริษัท องค์กร สถาบันการศึกษา ลักษณะอาชีพ กำลังมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะแหล่งกำหนด สถานภาพและบทบาทของบุคคลอย่างเป็นทางการ

3. มีพันธะหน้าที่ (Obligations) สมาชิกของชุมชนต้องมีพันธกิจ หรือภาระหน้าที่ที่ชัดเจนที่รู้สึกได้โดยอัตโนมัติว่าต้องทำอะไรและอย่างไรให้กับชุมชนที่สังกัด โดยสมาชิกเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่างของชุมชน เพื่อสร้างและดำรงวิถีชีวิตของชุมชน

4. มีความใกล้ชิดสนิทสนมแบบสังคมชนบท (Gemeinschaft) ชุมชนต้องมีโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมของหมู่สมาชิก สมาชิกสามารถมีสัมพันธ์ภาพต่อกันและกันได้หลาย ๆ บทบาทในสภาพที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน ไม่มีเงื่อนไขที่ส่อไปในทางขีดวงจำกัดเฉพาะกลุ่มหรือ เฉพาะพวกซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลในการที่จะแสดงความสามารถในเรื่องต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากและเป็นคุณแก่ชุมชนโดยตรง

5. มีวัฒนธรรม (Culture) ชุมชนเป็นแหล่งกำเนิดของระบบคุณค่า การสร้างสรรค์และการแสดงออกซึ่งวิถีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งที่ต่างก็มีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่ติดตรึงอยู่กับชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นกลไกหนุนเสริมให้สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมเพื่อใช้เองมากกว่าเป็นเพียงผู้บริโภควัฒนธรรมที่หยิบยืมมาจากชุมชนอื่น อีกทั้งมีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้เกิดความแตกต่างหลากหลายระหว่างชุมชนต่าง ๆ และเกิดภาวะการณ์มีส่วนร่วมที่กว้างขวางมากขึ้น โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของชุมชนนั้นมีลักษณะที่สำคัญคือมีพื้นที่ มีขอบเขตที่แน่นอน โดยคนใน ชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ เข้าใจตรงกันถึงขอบเขตและพื้นที่นั้น มีทรัพยากรทั้งที่เป็นธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงมีวัฒนธรรม ประเพณีที่ชุมชนท้องถิ่นสร้างขึ้นหรือรับมาซึ่งสะท้อนรับรู้ หรือบ่งบอกได้ถึงความเป็นชุมชน ๆ นั้น

2.3.3 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

สมณะ โพธิ์รักษ์ (2555) ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ประกอบไปด้วย 14 ประการ ดังนี้

1. เป็นสังคมที่เห็นได้ชัดถึงลักษณะของคนมีศีล มีคุณธรรม มีอารยธรรม
2. เป็นสังคมที่สามารถพึ่งตนเองได้ไม่เป็นภาระผู้อื่น
3. มีงาน มีกิจการที่มั่นคง
4. ชยัน สร้างสรรค์ ขวนขวาย กระตือรือร้น
5. อยู่กันอย่างผาสุก สุขภาพแข็งแรง จิตใจเบิกบานร่าเริง
6. ไม่ฟุ้งเฟ้อ แต่รุ่งเรือง ฟุ้งเฟื่อง ไม่ผลาญพรา สุรุษสุร่าย
7. มีความประณีต ประหยัด แต่เอื้อเฟื้อสละแจกจ่าย
8. ไม่มีอาชญากรรม ไม่มีอบายมุข ไม่มีทุจริตกรรม
9. มีความพร้อมเพรียง ความสามัคคี อบอุ่น เป็นเอกภาพ
10. สัมผัสได้ในความเป็นปึกแผ่น แน่นหนา ของความเป็นภราดรภาพ
11. มีความแข็งแรง มั่นคง ยืนหยัด ยั่งยืน
12. เป็นสังคมที่สร้าง “ทุนทางสังคม” มีประโยชน์คุณค่าต่อผู้อื่นและสังคมทั่วไปในรอบกว้าง
13. อุดมสมบูรณ์ แต่ไม่สะสม ไม่กักตุนหรือกอบโกย
14. มีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบ เสียสละ อย่างเป็นสุข และเห็นเป็นคุณค่าของคนตามสัจธรรม

คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภาคใต้ (2546) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
2. สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน
3. มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหว
4. มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ภายใต้อำนาจสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม โปร่งใส และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ
5. สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน

6. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คน และมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

7. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง โดยสรุป 4 ประการ คือ 1. เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) กล่าวคือ การที่ชุมชนมีการเรียนรู้และรู้เท่าทันข่าวทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งการที่ชุมชนมีการเพิ่มพูนความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ 2. เป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง (Community Management) ด้วยระบบการบริหารจัดการในกิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดกระบวนการขององค์กรภายในชุมชน การลงมือ ปฏิบัติตามแผนงาน และมีการประเมินผล 3. เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) กล่าวคือ ชุมชนมีจิตสำนึก มีจิตวิญญาณ ซึ่งอาจหมายถึงความภักดี ความรัก ความห่วงหาพัน ความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชน โดยมีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในชุมชน 4. เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) กล่าวคือเป็นชุมชนที่มีความสงบสุขและคนในชุมชนมีจิตใจที่เยือกเย็น และมีคุณภาพ และมีคุณธรรม

2.3.4 การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

อัจฉรา สโรบล โดยภาควิชามนุษยสัมพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์ เรื่องชุมชนกับการพัฒนา (2553) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการ เปลี่ยนแปลงที่มีมิติครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของสังคมได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ศาสนา ครอบครัว เครือญาติ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี บรรทัดฐาน ค่านิยม กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของสังคม แนวทางการพัฒนา กระแสหลัก ถูกใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศต่าง ๆ เป็น การพัฒนาที่มองสังคมเหมือนสิ่งมีชีวิตประกอบจากส่วน ๆ เป็นระบบเพื่อการดำรงอยู่ได้ ผลหรือการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดคือการพึ่งพิง

การพัฒนาชุมชน คือ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่ตั้งใจ กระทำให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ปรับปรุงสภาพการดำรงชีวิตโดยทั่วไปของชาวชนบท ส่งเสริมให้ชาวชนบทสามารถพึ่งพาตนเองได้ ปรับปรุงดัดแปลง ควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อมในการมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองกับชุมชนภายนอก และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

2.3.5 เป้าหมายการพัฒนา

1. การส่งเสริมให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้
2. ควบคุมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้
3. มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กับชุมชนภายนอก

4. การเพิ่มระดับความเป็นประชาธิปไตยเป็นการลดอำนาจการควบคุมจากศูนย์กลาง และเพิ่มอำนาจการปกครองตนเองให้แก่ท้องถิ่น

2.3.6 หลักการพัฒนาชุมชน

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการหาสาเหตุของปัญหา ริเริ่มกิจกรรม การตัดสินใจวางแผนดำเนินการปฏิบัติการดำเนินงาน ติดตามประเมินผล
2. ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง แนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

2.3.7 แนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

สำหรับแนวคิดและการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยภาครัฐนั้นได้ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยมาโดยลำดับและเด่นชัดขึ้นตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 - 2544) เป็นต้นมา ซึ่งมีหลักการ กระบวนการ และแนวทางการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยสังเขป ดังต่อไปนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 - 2544) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งด้วยชุมชนเองซึ่งชุมชนจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งได้มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ชุมชนต้องมีความพร้อมในเบื้องต้น และมีภาคเอกชนองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาช่วยสนับสนุนเพื่อให้เติบโตอย่างมั่นคง และเป็นฐานสำหรับการพัฒนาไปสู่ด้านอื่น ๆ ต่อไป ขณะเดียวกันภาครัฐจะมีส่วนสนับสนุนในการเตรียมความพร้อมของชุมชนและองค์กรชุมชน การสนับสนุนเงินทุนแก่ชุมชน รวมทั้งสร้างบรรยากาศและการจูงใจให้ภาคธุรกิจเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งสถาบันการเงินที่จะเข้ามาหนุนเสริมด้านอื่น ๆ อาทิการพัฒนาทักษะ การบริหารจัดการและการตลาด เป็นต้น ซึ่งมีแนวทางหลัก ๆ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ดังกล่าว ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมของชุมชน
2. การเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน
3. การสนับสนุนธุรกิจเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาธุรกิจชุมชนตามความพร้อมความถนัด และความสมัครใจในแต่ละองค์กรธุรกิจ
4. การสนับสนุนแหล่งเงินทุนสำหรับการพัฒนาชุมชน
5. การเพิ่มบทบาทของภาครัฐในการส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน
6. สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของประชาชนและชุมชน ในชนบทนอกจากนี้ในแผนพัฒนาฯ ยังได้สนับสนุนให้ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทรวมตัวกันอย่าง เข้มแข็ง และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ในทุกมิติ โดยมีประเด็นสำคัญคือ

1. สนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกรูปแบบ อาทิ

1.1 ให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการรวมตัวกันของชุมชน ทั้งในเรื่องสิทธิหน้าที่บทบาทขององค์กรชุมชน รวมทั้งทักษะในการพัฒนาองค์กรให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะการบริหารจัดการองค์กร ทักษะในการบริหารจัดการการเงินและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

1.2 กระตุ้นให้เกิดการรวมตัวของชุมชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่ม ชมรม สหกรณ์ออมทรัพย์ หรือ องค์กรในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการก่อตั้ง

2. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายชุมชนอย่างกว้างขวาง อาทิ

2.1 สนับสนุนให้องค์กรชุมชนประสานเครือข่ายการพัฒนาทั้งในพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระหว่างภูมิภาค เพื่อให้มีการประสานผลประโยชน์แลกเปลี่ยนความรู้และร่วมมือกันทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนจัดการปัญหาของชุมชนร่วมกัน เช่น ปัญหาป่าชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการดูแลทรัพย์สินสาธารณะ และความปลอดภัยของชุมชน และปัญหาการเอาเปรียบกันในชุมชน เป็นต้น

2.2 สร้างกลไกการประสานเครือข่ายการพัฒนาชุมชน ระหว่างประชาชน องค์กรชุมชนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลางอย่างเป็นรูปธรรมรวมทั้งสร้างเครือข่ายข้อมูลระหว่างองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึงและเป็นจริง

2.3 เสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานขององค์กรชุมชนในเมืองกับชุมชนในชนบท

2.4 สนับสนุนให้องค์กรชุมชนใช้กลไกทางสังคมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาท้องถิ่น และเสริมสร้างความสามัคคีภายในชุมชน โดยให้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม การทอดผ้าป่าต้นไม้ การสืบชะตาลำน้ำ รวมถึงการรณรงค์สร้างจิตสำนึกและค่านิยมที่ดีในการเคารพสิทธิมนุษยชน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การมีวินัยและวิถีประชาธิปไตย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545 – 2549) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยมีประเด็นที่น่าสนใจโดยสังเขป ดังนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553)

1. การพัฒนาคุณภาพคนและคุ้มครองทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง การส่งเสริมให้คนมีงานทำโดยมุ่งสร้างผู้ประกอบการรายย่อยและผู้ประกอบการขนาดเล็กกระจายโอกาสการมีงานทำให้ทุก ๆ พื้นที่ทั่วประเทศการปรับปรุงระบบคุ้มครองทางสังคมให้มีประสิทธิภาพครอบคลุมทั่วถึงและเป็นธรรมเพื่อสร้างหลักประกันแก่คนทุกช่วงวัย การป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพเสถียรและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินโดยปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการให้มีเอกภาพและประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อ

เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน การส่งเสริมบทบาทครอบครัว องค์กรทางศาสนา องค์กรชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชน อาสาสมัครและสื่อมวลชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งในการดูแลและพัฒนาอาชีพในทุกด้านสร้างและปลูกจิตสำนึกในความรักชาติและความเป็นไทยอย่างจริงจัง

2. การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ เน้นการพัฒนากระบวนการชุมชนเข้มแข็งให้เป็นฐานรากที่มั่นคงของสังคม การแก้ปัญหาความยากจนในเขตชนบทและเมืองภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม การสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูลเพื่อกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมให้เท่าเทียมกันโดยให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในระดับฐานรากการจัดการพื้นที่เชิงบูรณาการที่ยึดพื้นที่ภารกิจและการมีส่วนร่วม และเตรียมความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีคนดีและระบบดีเพื่อรองรับการกระจายอำนาจ

3. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยคุ้มครองและกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศของประเทศ การอนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน ศิลปะวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวให้เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการบริหารจัดการปัญหามลพิษอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาให้เมืองและชุมชนมีความน่าอยู่

สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 – 2564) มุ่งต่อยอดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ได้กำหนดหลักการสำคัญไว้ 6 ประการ โดยมี 2 ประการที่อาจกล่าวได้ว่าให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ คือ

1. ยึด “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกัน และการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ สร้างโอกาสและมีที่ยืนให้กับทุกคนในสังคมได้ดำเนินชีวิตที่ดี มีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศก็เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพ และมีเสถียรภาพ การกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมเป็นการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรม

2. ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทยพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม พัฒนาคนทุกช่วงวัยและเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการสร้างคนให้ใช้ประโยชน์และอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล อนุรักษ์ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

ขณะที่ส่วนที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ เป้าหมายที่ 5 มีสาระสำคัญคือ สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา ชุมชน สื่อมวลชน และภาคเอกชน โดยมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชน ในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ 1. เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ จัดระเบียบทางสังคม และกำหนดบทลงโทษแก่ผู้ละเว้นการปฏิบัติตามบรรทัดฐานในสังคม 2. ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และมีชีวิต อาทิ พิพิธภัณฑ์ห้องสมุด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ โรงเรียนผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมให้มีระบบการจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะที่ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม เป้าหมายที่ 3 ได้มีสาระสำคัญถึงการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มีสิทธิในการจัดการทุน ที่ดินและทรัพยากรภายในชุมชน ได้มีแนวทางการพัฒนา คือ

1. สร้างและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา มีจุดยืนทางความคิด มีธรรมาภิบาลในการบริหารและพัฒนา ชุมชนส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุน

2. ส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในพื้นที่และการต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่เชิงพาณิชย์ รวมทั้ง ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน

3. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชนการสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน การส่งเสริมการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายอุตสาหกรรม (Cluster) ในพื้นที่กับเศรษฐกิจชุมชน การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา ในการร่วมกันพัฒนาความรู้ในเชิงทฤษฎีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติเพื่อสร้างศักยภาพให้กับชุมชนในการประกอบธุรกิจการสนับสนุนการประกอบธุรกิจแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว

4. สนับสนุนการให้ความรู้ในการบริหารจัดการทางการเงินแก่ชุมชนและครัวเรือน การปรับองค์กรการเงินของชุมชนให้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านตำบลที่ทำหน้าที่ทั้ง การให้กู้ยืม การออม และจัดตั้งโครงข่ายการเงินฐานรากโดยมีธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นแม่ข่าย

5. สนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการ บริการ และการจัดการทรัพยากรในชุมชนในลักษณะเป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานภาครัฐ อปท. ในการดูแลคุณภาพชีวิตประชาชน โดยเปิดรับสมาชิกทุกคนในท้องถิ่นโดยไม่เลือกปฏิบัติ ผลักดัน พ.ร.บ. โฉนดชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกัน

เป้าหมายการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นมีแผนงานรองรับที่สำคัญคือ แผนงานการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากและชุมชนเข้มแข็งโดยมีสาระสำคัญคือ มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่าน เครือข่ายวิสาหกิจเพื่อสังคม/วิสาหกิจชุมชน โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคเอกชน และวิสาหกิจเพื่อสังคม วิสาหกิจชุมชน และความร่วมมือระหว่างวิสาหกิจเพื่อสังคม วิสาหกิจชุมชน ในแต่ละพื้นที่เพื่อการสร้างองค์ความรู้รูปแบบการจัดการ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของวิสาหกิจในระยะยาวรวมทั้งเผยแพร่ความรู้ด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานราก พร้อมทั้งประสานงานกับจังหวัดและท้องถิ่นเพื่อขยายผลจากชุมชนต้นแบบให้มีการนำไปใช้ในชุมชนอื่น ๆ อย่างกว้างขวางเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐภายใต้ยุทธศาสตร์ด้านการแก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างการเติบโตจากภายใน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 13 ให้ประเทศสามารถก้าวข้ามความท้าทายต่าง ๆ เพื่อให้ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามเจตนารมณ์ของยุทธศาสตร์ชาติ ได้อาศัยหลักการและแนวคิด 4 ประการ ดังนี้ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2565)

1. หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยสืบสาน รักษา ต่อยอดการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศอย่างมีเหตุผล ความพอประมาณ ภูมิคุ้มกัน บนฐานของความรู้ คุณธรรม และความเพียร โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสถานการณ์และเงื่อนไข ระดับประเทศและระดับโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้ และศักยภาพของทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศให้มีความสำคัญกับการเสริมสร้างความสมดุลในมิติต่าง ๆ ทั้งความสมดุลระหว่างการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศกับความสามารถ ในการพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง ความสมดุลของการกระจายโอกาสเพื่อลดความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มคน และพื้นที่ และความสมดุลทางธรรมชาติเพื่อให้คนอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน รวมถึงการบริหารจัดการองคาพยพต่าง ๆ

ของประเทศให้พร้อมรับกับความเสี่ยงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ นอกจากนี้ในการวางแผนและการขับเคลื่อนแผนไปสู่การปฏิบัติต้องอาศัยองค์ความรู้ทางวิชาการที่รอบด้านและพิจารณาด้วยความรอบคอบ ควบคู่กับการยึดถือผลประโยชน์ ของประชาชนส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และมุ่งมั่นผลักดันให้การพัฒนารัฐเป้าหมายที่ตั้งไว้

2. การสร้างความสามารถในการ “ล้มแล้ว ลุกไว” โดยมุ่งเน้นการพัฒนาใน 3 ระดับ ประกอบด้วย 1. การพร้อมรับ หรือ ระดับ “อยู่รอด” ในการแก้ไขข้อจำกัดหรือจุดอ่อนที่มีอยู่ ซึ่งเป็นผลให้ประชาชน ประสบความยากลำบากในการดำรงชีวิต หรือทำให้ประเทศมีความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลง จากภายนอกและภายในรวมถึงการสร้างความพร้อมในทุกระดับในการรับมือกับสภาวะวิกฤติที่อาจเกิดขึ้นให้สามารถฟื้นคืนสู่ภาวะปกติได้อย่างรวดเร็ว 2. การปรับตัว หรือ ระดับ “พอเพียง” ในการปรับเปลี่ยน ปัจจัยที่จำเป็นเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ในระดับครอบครัว ชุมชน พื้นที่ และประเทศ รวมถึงปรับทิศทาง รูปแบบ และแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลง ของโลกยุคใหม่ และ 3. การเปลี่ยนแปลง เพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน หรือ ระดับ “ยั่งยืน” ในการผลักดัน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในมิติต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความสามารถของบุคคลและสังคมในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเพื่อสนับสนุนให้ประเทศสามารถเติบโตได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

3. เป้าหมายการพัฒนอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติโดยกำหนดทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิด “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” มุ่งเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชนทุกกลุ่มทั้งในมิติของการมีปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานที่เพียงพอ การมีสภาพแวดล้อมที่ดีการมีปัจจัยสนับสนุนให้มีสุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ การมีโอกาสที่จะใช้ศักยภาพของตนในการสร้างความเป็นอยู่ที่ดี และการมุ่งส่งต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีไปยังคนรุ่นต่อไป

4. การพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน เศรษฐกิจสีเขียว โดยให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่ และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจควบคู่กับการรักษาความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ จากฐานทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การให้บริการ และการบริโภคเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ 8 เป็นต้นมาจนถึงฉบับปัจจุบันจะเห็นได้ว่าแนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้นั้นได้ถูกบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยมาอย่างยาวนานแสดงให้เห็นถึงแนวนโยบายของชาติที่ต้องการให้รากฐานของประเทศมีความเข้มแข็งมาจากฐานราก ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาหน่วยพื้นฐานต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนไม่ว่าจะเป็น คน ครอบครัว องค์กร รวมถึงพื้นที่/สภาพแวดล้อมจึงมีความจำเป็นและสำคัญ

2.3.8 ปัจจัยที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งขึ้น

1. ได้รับการแนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่หน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนจะเป็นกลไกสำคัญในการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความตื่นตัวและรวมกลุ่มขึ้น
2. ความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาแหล่งต้นน้ำ ลำธาร การอนุรักษ์ป่าชายเลน การรักษาระบบนิเวศน์ชายฝั่ง เป็นต้น
3. การต้องการรายได้เพิ่มขึ้น อันเป็นมูลเหตุหลักที่พบในชุมชนเกือบทุกแห่งที่สำรวจ เนื่องจากคนในชุมชนมีรายได้ไม่พอเพียงต่อการครองชีพ
4. สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการรวมกลุ่มเพื่อถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมไปยังรุ่นลูก รุ่นหลาน รวมทั้งเพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด เช่น กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มจักสาน กลุ่มทำน้ำตาลโตนด เป็นต้น
5. ผู้นำและแกนนำของชุมชนต้องการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน โดยกระตุ้นให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตั้งแต่การร่วมคิดร่วมทำ ตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหา
6. กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เห็นได้ชัดเจน คือ กระแสชีวิต ซึ่งทำให้คนหันมาบริโภคผลผลิตหรือหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากธรรมชาติมากขึ้น จึงได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อการแปรรูปสมุนไพร การปลูกผักปลอดสารพิษ การผลิตข้าวหอมมะลิ เป็นต้น
7. คนในชุมชนมีปัญหาด้านสุขภาพ จึงเกิดการรวมกลุ่มขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว
8. ความต้องการเงินทุนและความรู้เพื่อประกอบอาชีพ พบว่าหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุนเงินทุนหรือความรู้เพื่อประกอบอาชีพเสริม จะดำเนินงานโดยรวมกลุ่มกัน

2.4 แนวคิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participation)

2.4.1 ความหมายการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการชักนำ ส่งเสริม สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกันให้บรรลุที่พึงประสงค์

อคิน ระพีพัฒน์ (2547) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นการให้ประชาชนค้นคิดปัญหา เป็นผู้ทำทุกอย่างมิใช่เป็นการกำหนดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเกิดจากประชาชนค้นคิดขึ้นมา

Erwin. (1976) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาไว้ว่าเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหาร่วมกัน และการใช้วิทยาการที่เหมาะสมในการสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

เทพศักดิ์ บุญยรัตพันธุ์ (2551) ได้กล่าวว่า การพัฒนาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม โดยจัดให้รัฐมีการบริหารแบบมีส่วนร่วมใน 5 มิติ ได้แก่ ร่วมคิดและเสนอความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการร่วมรับประโยชน์และร่วมติดตามผลการดำเนินงาน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีความร่วมมืออย่างเป็นทางการได้อธิบายการเกิดขององค์การสังคมนำ เกิดการสื่อสารกันจนเป็นที่เข้าใจแล้วยินดีร่วมมือกันทำงานเพื่อส่วนรวม และองค์การจะสามารถดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่จะขึ้นอยู่กับการรักษาความสมดุลหรือประสิทธิภาพแห่งความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ถ้ายังคงมีประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกัน องค์การก็จะสามารถดำรงอยู่ได้

2.4.2 แนวคิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม

ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ประเด็นหลักคือประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ทำให้นโยบายที่ออกมามีความขัดแย้งกับบริบทพื้นที่ และประชาชนขาดความเข้าใจไปในแนวทางเดียวกัน เป็นผลให้การดำเนินงานมีอุปสรรคด้านต่าง ๆ และบางกรณีเกิดการต่อต้านจากชุมชนท้องถิ่นที่มีความรู้สึกถูกเอารัดเอาเปรียบ

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้กำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรประชาชนอีกทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชน องค์กรท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อส่งผลในการพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างยั่งยืน ประกอบกับรัฐธรรมนูญฉบับปีพ.ศ. 2540 ได้เน้นการกระจายอำนาจการตัดสินใจสู่ประชาชนมากขึ้นส่งผลให้การบริหารเกิดการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ส่วนท้องถิ่นมากขึ้น รวมถึงเรื่องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อเน้นเรื่องสิทธิชุมชนมากขึ้น เมื่อคนส่วนใหญ่เป็นผู้ใช้อำนาจในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ตามแนวทางประชาธิปไตย แต่การจัดการทรัพยากรต้องจัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นธรรมในรูปของการกระจายอำนาจหรือการทำงานอย่างโปร่งใสเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อคนส่วนใหญ่ และไม่ละเมิดสิทธิของคนส่วนน้อย (ฉลาดชาย

รมิตานนท์ และคณะ, 2536) ซึ่งจะพบได้จากงานศึกษาต่าง ๆ เช่น สิทธิในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชน ซึ่งมีสาเหตุพื้นฐานเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชนมากที่สุด (ดร.ณิ จงประสิทธิ์กุล, 2544)

จากแนวคิดดังกล่าวจึงมีการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรมาใช้ กับกรณีปัญหาในการกันเขตอุทยานแห่งชาติแห่งต่าง ๆ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างอุทยานกับชุมชน

การมีส่วนร่วมคือ กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนาชุมชนของเขา ซึ่งหมายถึงว่าเขาจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจในส่วนของ 1. การวิจัย 2. การวางแผน 3. การดำเนินการและการจัดการ 4. การติดตามและประเมินผล และ 5. การกระจายผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มนั้นต้องเกิดขึ้นในสามระดับคือระดับแรกเป็นการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยการให้อย่างเดียว ระดับที่สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่งคือการเริ่มรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อทำงานร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในระดับสูงสุดนั้น คือ การที่ประชาชนตระหนักแน่ชัดว่าเขาต้องเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของเขาได้ (ธีรวงศ์ คงทอง, 2543)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรกับสิ่งแวดล้อมในกระบวนการตัดสินใจทางการปกครองของรัฐ จะส่งผลให้การจัดการทรัพยากรประสบความสำเร็จได้ โดยควรที่จะดำเนินการตั้งแต่กระบวนการสร้างระบบให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการปกครองของรัฐมีการส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มกันในทุกระดับเพื่อที่จะได้มีการแลกเปลี่ยนความเห็นเพิ่มศักยภาพของตนรวมถึงการร่วมทำกิจกรรมภายในกลุ่มเพื่อที่จะแสดงพลังและสิทธิของตนภายใต้ระบอบประชาธิปไตย หรือการตรวจสอบการทำงานของฝ่ายปกครอง อีกทั้งต้องได้รับข่าวสารที่แท้จริง สุดท้ายคือการปรับปรุงองค์กรของรัฐเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างแท้จริง

แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่และระบบราชการก็เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนใน 2 ด้าน คือ ประการแรก ชาวชนบทที่มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูงและยังอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์หรือพึ่งตัวบุคคลมากเกินไปจนทำให้เสมือนดูถูกตนเอง และมักจะเลือกผู้นำที่สามารถอุปถัมภ์ตนเองได้ เช่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน นั้น ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยเข้าใจว่าป่าชุมชนมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวันเป็นศูนย์กลางของการผลิตที่มีชาวบ้านเป็นผู้จัดการ และมีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม แม้ว่าส่วนใหญ่จะไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน หากแต่จะมอบให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการหรือผู้นำหมู่บ้านในการพิจารณากิจกรรมต่าง ๆ แล้วนำมาแจ้งให้ที่ประชุมของหมู่บ้านทราบและให้คำรับรอง มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในระดับน้อย นอกจากเป็นการเก็บหาอาหารเพื่อการบริโภคและนำไปจำหน่าย

เพิ่มรายได้เสริมเท่านั้น เนื่องจากมีจุดประสงค์ในด้านการรักษาป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของสภาพป่ามากกว่าจะคำนึงถึงการใช้ประโยชน์

ประการที่สอง เจ้าหน้าที่และระบบราชการ คือ นโยบาย มักเป็นกระแสเดียว ขาดการมีส่วนร่วมทำให้ไม่ตรงกับความต้องการ การจัดสรรงบประมาณที่คำนึงถึงกิจกรรมที่มาจากส่วนกลางเสียส่วนใหญ่รวมถึงการที่ขาดการประสานงานและการปฏิบัติงานเฉพาะนโยบายหลักของเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ การปฏิบัติงานที่อยู่ในสำนักงานไม่ปฏิบัติงานจริง และรวมถึงการปฏิบัติงานเพื่อให้ผู้บังคับบัญชาพอใจโดยมิได้ปฏิบัติเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง (ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ, 2543)

อีกอุปสรรคของการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นจากการที่ไม่ได้กระจายอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การปกครองการบริการที่ดี โครงสร้างอำนาจทางการเมืองเศรษฐกิจที่ดี โครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ดี เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทจะมีความสัมพันธ์กับระดับการให้ความช่วยเหลือของรัฐแก่ประชาชนในชนบท กล่าวคือหากประชาชนมีความพร้อมมาก ระดับการช่วยเหลือของรัฐจะน้อยมาก คือให้เพียงคำปรึกษาหรือหากประชาชนมีความพร้อมปานกลาง ระดับการช่วยเหลือของรัฐก็จะอยู่ในระดับปานกลางคือสนับสนุนบางส่วน และหากประชาชนมีความพร้อมต่ำระดับการช่วยเหลือของรัฐต้องมีมาก คือ ต้องส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปกระตุ้นและให้ความช่วยเหลือทุกวิถีทาง อย่างครบวงจร (อนันตชาติ เขียวขุ้ม, 2544)

จะเห็นว่าอำนาจทั้งโครงสร้างทางการเมือง การปกครอง การบริหาร โครงสร้างเศรษฐกิจเหล่านี้ล้วนตกอยู่ในมือของคน 3 กลุ่ม คือ ทหาร (ระดับสูง) นายทุนและข้าราชการ หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข โครงสร้างที่ลักษณะผูกขาดดังกล่าวนี้ ก็ยากที่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้น เหตุผลง่าย ๆ ก็คือ ประชาชนไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมนั่นเอง (ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ, 2527)

ในเรื่องของระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่าผลประโยชน์เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ เพื่อบรรเทาหรือป้องกันผลประโยชน์ของตนเอง ประกอบกับเงื่อนไขของอิสรภาพในการมีส่วนร่วมซึ่งสิ่งจูงใจทั้งหมดคือผลประโยชน์หรือผลตอบแทนที่จะได้รับจากป่า ไม่ว่าจะรูปแบบใดอาจจะไม่ใช่ตัวเงินเพียงอย่างเดียว เช่น การได้รับค่าจ้าง การมีไม้ไว้ใช้สอย หรือสร้างสุขภาพในชุมชน เป็นต้น และ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังประโยชน์ให้ชุมชนได้รับรับการยอมรับจากภายนอก และเพิ่มขีดความสามารถในการใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น สรุปแล้วผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ เป็นปัจจัยหลัก ของระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากร (ดุสิต เวชกิจ, 2535)

การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการจัดการทรัพยากรสามารถจำแนกออกได้ 3 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมโดยตรง ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในป่าไม้ชุมชนด้วยตนเอง เช่นได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบกิจกรรมต่าง ๆ การเข้าร่วมกิจกรรมประชาคมหมู่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์
2. การมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม ประชาชนจะคัดเลือกตัวแทนของตนเองเป็นคณะกรรมการต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในบางกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน ประชาชนจะได้ตัวแทนที่ตนเองเห็นว่ามีความรู้เพียงพอที่จะดำเนินการแทนตน เช่น เลือกบุคคลที่วางใจให้เข้าไปทำงานแทนตน

ประโยชน์ของการให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยตนเองคือเป็นการทำให้ชาวบ้านรู้สึกวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ที่ตนเองเป็นอยู่ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงเมื่อจำเป็น เมื่อคนเกิดความสำนึกและมีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงแล้วขบวนการพัฒนายังจะเกิดความสนใจและมีความเป็นตัวของตัวเอง ผลแห่งการพัฒนาจะตกอยู่กับประชาชนส่วนใหญ่ โดยที่การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานพัฒนาชนบทนั้น ชุมชนควรมีบทบาทใน 4 ลักษณะคือ ขั้นตอนการตัดสินใจ ขั้นตอนการดำเนินงาน ขั้นตอนผลประโยชน์ และขั้นตอนการประเมินผล

นอกจากนี้จากงานศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นสนับสนุนกับแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในลักษณะของป่าชุมชน เพราะว่าประชากรต้องการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และรักษาป่าไม้ ซึ่งเป็นของชุมชนมากกว่าที่จะเห็นผู้อื่นมาลักลอบตัดหรือสัมปทานป่าไม้ โดยประชาชนไม่มีสิทธิและอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจ (ชูศักดิ์ วิทยาคัด, 2531:219-228)

สอดคล้องกับ Borrini-Feyerabend ที่มองว่าการจัดการพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมเป็นสถานการณ์ที่ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องหลักๆในพื้นที่คุ้มครองเข้ามาร่วมในวิถีทางที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานหรือการจัดการพื้นที่คุ้มครอง ซึ่งในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่ตามกฎหมายในการจัดการคุ้มครองพื้นที่คุ้มครองพยายามสร้างพันธมิตรกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ เพื่อให้แน่ใจว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักในบทบาทหน้าที่ สิทธิและความรับผิดชอบที่มีต่อพื้นที่ คุ้มครอง (Borrini-Feyerabend, 1996)

นอกจากนี้ Kothari ได้ให้ความหมายของการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมว่าเป็นการจัดการพื้นที่คุ้มครองและพื้นที่โดยรอบเพื่อวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ระบบนิเวศธรรมชาติ และสัตว์ป่า ในขณะที่เดียวกันก็สามารถรักษาความมั่นคงในระบบชีวิตของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในกลไกทางกฎหมายและกลไกเชิงสถาบันซึ่งสร้างความเท่าเทียมของพันธมิตรชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในภาครัฐ (Kothari, 1996)

ทั้งนี้ Borrini-Feyerabend ยังได้วางแนวทางการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมเป็นช่วง ๆ และมีขั้นตอนหลัก ๆ ในการพัฒนากระบวนการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมเป็น 3 ระดับ (Borrini-Feyerabend, 1996)

1. ช่วงสร้างพันธมิตร เป็นระยะเวลาของการประเมินทรัพยากร การจำแนกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในบริบท รวมไปถึงวิเคราะห์ความจำเป็นหรือความเป็นได้ในการหาข้อตกลงต่าง ๆ และสรุปถึงประเด็นที่อาจจะต้องสนับสนุนการจัดตั้งองค์กร เลือกตัวแทน หรือสร้างมิติในประเด็นสำคัญของการจัดการพื้นที่อนุรักษ์

2. ช่วงพัฒนาข้อตกลงโดยในขั้นตอนดังกล่าวเริ่มตั้งแต่ตั้งผู้สนับสนุนกระบวนการที่เป็นอิสระต่อการทำงาน จัดการประชุมเพื่อกำหนดเป้าหมายและลำดับการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบพื้นที่อนุรักษ์รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สนับสนุนกระบวนการของเวทีเจรจาต่าง ๆ เพื่อหาข้อตกลงและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเพื่อหาข้อตกลงเบื้องต้น เป้าหมายร่วมกันในการดำเนินการ

3. ช่วงดำเนินงานและทบทวนข้อตกลง เป็นช่วงที่จะเริ่มนำข้อตกลงและแนวทางต่าง ๆ ไปปฏิบัติเพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่ได้รับการกำหนดไว้รวมไปถึงการติดตามกิจกรรมและสรุปผลการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ สิทธิฉันทา ประพุทธิติสาร ยังสนับสนุนให้มีการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยการจัดการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้บริบทความขัดแย้งที่มีพลวัตและซับซ้อนที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งของกลุ่มคนหลายกลุ่มหรือเรียกว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และมีความซับซ้อนของความสัมพันธ์ในแต่ละกลุ่มไม่ว่าจะเป็นรัฐกับชุมชน หรือชุมชนต่อชุมชน และกลุ่มอื่น ๆ ดังนั้นในการจัดการกับความขัดแย้งดังกล่าวควรจะมีการจัดการอย่างมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลาย (สิทธิฉันทา ประพุทธิติสาร, 2550)

2.4.3 การมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการ Appreciation-Influence-Control (A-I-C)

อภิญา กังสนารักษ์ (2544) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการเปิดโอกาสให้บุคคล และผู้แทนของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชนร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนา และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น กระบวนการ A - I - C จะช่วยให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ในการวางแผนและการตัดสินใจร่วมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน สร้างการยอมรับ ความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาชุมชน จึงเกิดความต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความสำเร็จสูง

จากประสบการณ์ในการพัฒนามีข้อสรุปที่ได้จากการนำเอากระบวนการ ประชุมนี้มาใช้ซึ่งพบว่า

1. กระบวนการ A-I-C ช่วยให้ประชาชนและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วม มีความกระตือรือร้น ในการเข้าร่วมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น

2. การวางแผนแบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ ประชาชนโดยเฉพาะผู้รู้ กลุ่มคนจน ผู้ด้อยโอกาส ผู้หญิงและเยาวชน เข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด กำหนดแนวทางการ

พัฒนา และจัดสรรทรัพยากร การมีส่วนร่วม ในกิจกรรม และเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นการรวมพลังเชิงสร้างสรรค์

3. ประชาชน กลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของทั้งกิจกรรมโครงการ ผลของการพัฒนา และความเป็นเจ้าของชุมชนท้องถิ่นทำให้เกิดความมีพลังรู้ถึงศักยภาพในการพึ่งตนเอง

4. องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชนเรียนรู้ที่จะเข้าร่วมมือกันในการพัฒนาอย่างประสานสอดคล้องนับได้ว่ากระบวนการ A-I-C ช่วยให้เกิดการระดมแนวคิดที่สร้างสรรค์ มีส่วนร่วม และเสริมพลังของชุมชนท้องถิ่น ในการพัฒนา

กระบวนการ A-I-C เป็นการประชุมที่ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันเพื่อจัดทำแผน โดยเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหาความต้องการข้อจำกัด และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เป็นกระบวนการที่ช่วยให้มีการระดมพลัง สมอบในการศึกษา วิเคราะห์พัฒนาทางเลือก เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา เกิดการตัดสินใจร่วมกันเกิดพลังของการสร้างสรรค์ และรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น เพราะกระบวนการ A-I-C มีขั้นตอนสำคัญ คือ

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation : A)

A-Appreciation คือขั้นตอนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงความคิดเห็นรับฟังและหาข้อสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ เป็นประชาธิปไตย ยอมรับในความคิดของเพื่อนสมาชิก โดยใช้การวาดรูปเป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็น และแบ่งเป็น 2 ส่วน

A1: การวิเคราะห์สภาพการของหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ในปัจจุบัน

A2: การกำหนดอนาคตหรือวิสัยทัศน์ อันเป็นภาพพึงประสงค์ในการพัฒนาว่าต้องการอย่างไรโดยการวาดภาพมีความสำคัญคือ

1. การวาดภาพจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมประชุมสามารถสร้างจินตนาการ คิด วิเคราะห์ จินสรูปมาเป็นภาพ และช่วยให้ผู้ไม่ถนัด ในการเขียนสามารถสื่อสารได้

2. ช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมคิดและพูด เพื่ออธิบายภาพซึ่งตนเองวาด นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุม อื่น ๆ ได้ซักถามข้อมูลจากภาพ เป็นการเปิดโอกาสให้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยน และกระตุ้นให้คนที่ไม่ค่อยกล้าพูดให้มีโอกาสนำเสนอ

3. การรวมภาพของแต่ละบุคคล เพื่อเป็นภาพรวมของกลุ่ม จะช่วยให้มีความง่ายต่อการรวบรวมแนวคิดของผู้เข้าร่วม ประชุม และสร้างความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของภาพ (ความคิด) และส่วนร่วมในการสร้างภาพพึงประสงค์ของกลุ่ม

4. จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการประชุมให้มีความสุข และเป็นกันเอง ในบางครั้งผู้เข้าร่วมประชุม มักมองว่าการ วาดภาพเป็นกิจกรรมสำหรับเด็ก ดังนั้นวิทยากร กระบวนการ

จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจ และนำเกมต่าง ๆ เกี่ยวกับการ วางแผน การละลายพฤติกรรมกลุ่ม หรือการวาดภาพเพื่อการแนะนำตนเอง หรือวาดภาพสิ่งที่ตนเองชอบ ไม่ชอบ มาใช้อุ่นเครื่องเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของผู้เข้าร่วมประชุม

2 ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I)

I-Influence คือขั้นตอนการหาวิธีการและเสนอทางเลือกในการพัฒนา ตามที่ได้สร้างภาพพึงประสงค์ หรือที่ได้ช่วยกันกำหนด วิสัยทัศน์ (A2) เป็นขั้นตอนที่จะต้องช่วยกันหา มาตรการ วิธีการ และค้นหาเหตุผลเพื่อกำหนดทางเลือกในการพัฒนา กำหนดเป้าหมาย กำหนด กิจกรรม และจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการโดยแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

I1: การคิดเกี่ยวกับกิจกรรมโครงการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามภาพพึงประสงค์

I2: การจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการ โดย

1. กิจกรรม หรือโครงการที่หมู่บ้าน ชุมชน ท้องถิ่นทำเองได้เลย
2. กิจกรรมหรือโครงการที่บางส่วนต้องการความร่วมมือ หรือการสนับสนุน จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานที่ร่วมทำงานสนับสนุนอยู่
3. กิจกรรมที่หมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ไม่สามารถดำเนินการได้เองต้องขอความร่วมมือ เช่น ดำเนินการจากแหล่งอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชน

3. ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control: C)

C-Control คือ ยอมรับและทำงานร่วมกันโดยนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาสู่การปฏิบัติ และจัดกลุ่มผู้ดำเนินการ ซึ่งจะรับผิดชอบโครงการ โดยขั้นตอนกิจกรรมประกอบด้วย

C1: การแบ่งความรับผิดชอบ

C2: การตกลงใจในรายละเอียดของการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติ

นอกจากนี้ผลลัพธ์ที่ได้จากการประชุมคือ

1. รายชื่อกิจกรรม หรือโครงการที่กลุ่ม องค์กรชุมชนดำเนินการได้เอง ภายใต้ความรับผิดชอบ และเป็นแผนปฏิบัติการของหมู่บ้าน ชุมชน
 2. กิจกรรม โครงการที่ชุมชน หรือองค์กรชุมชน เสนอขอรับการส่งเสริม สนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐที่ทำงาน หรือสนับสนุนชุมชน
 3. รายชื่อกิจกรรม โครงการที่ชาวบ้านต้องแสวงหาทรัพยากร และ ประสานงานความร่วมมือจากภาคีความร่วมมือต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น
- ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการเปิดโอกาสให้ บุคคลและผู้แทนของกลุ่มองค์กร ต่างๆ ที่อยู่ใน ชุมชน ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการ กำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชน ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาและ

ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น กระบวนการ A - I - C จะช่วยให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ในการวางแผน และการตัดสินใจ ร่วมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน สร้างการยอมรับ ความรับผิดชอบในฐานะ สมาชิกของชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาชุมชน จึงเกิดความต่อเนื่องและก่อให้เกิดความสำเร็จสูง

2.5 แนวคิดการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ให้ประโยชน์แก่สิ่งมีชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อม ช่วยรักษา สมดุลของสภาพอากาศ ต้นน้ำ ลำธาร ความชุ่มชื้น เพื่อเกื้อกูลแก่ทรัพยากรธรรมชาติ อื่น ๆ ทั้งดิน น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมพืชพรรณและสัตว์ป่า อีกทั้งป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ได้ บริโภคใช้สอย การที่มีป่าไม้จำนวนมากเท่ากับว่าจะช่วยทำให้ทรัพยากรอื่นๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้น ตามมา แต่ในทางตรงข้ามหากป่าไม้ลดจำนวนลง ความสมดุลทางทรัพยากรธรรมชาติก็จะลดลง ตามมา ป่าไม้จึงมีความสำคัญอย่างมากโดยเฉพาะในประเทศไทยมีป่าไม้นานาพันธุ์แตกต่างกันไปตาม สภาพภูมิประเทศในแต่ละภูมิภาค และถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อ สิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัย สี่ คือ อาหาร เครื่อง นุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษา สมดุลของสิ่งแวดล้อม (พระครูพิพิธจารุธรรม, 2558)

ความหมายและประเภทของป่าไม้ คำว่า ป่าไม้ หรือ ต้นไม้ มีคำที่ใช้เรียกอยู่หลายคำ เช่น รุกข (ต้นไม้) ภูตคาม (พืช) ดังนั้น ต้นไม้ ไม่ว่าจะเป็นต้นไม้นขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ รวมถึงพืชทุกชนิด รวมอยู่ในคำว่า “ภูตคาม” ทั้งสิ้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 2 ข้อ 90 : 278) เพราะคำว่า “ภูตคาม” มีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงป่าไม้และธัญพืช 5 ประเภท คือ

1. พืชพันธุ์ที่เกิดจากเหง้า (หัว) คือพืชที่ใช้เหง้าขยายพันธุ์ ได้แก่ ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ ว่านเปราะ อดพิต ข้าว แฝก เห้วหมู ฯลฯ
2. พืชพันธุ์ที่เกิดจากลำต้น คือพืชที่ขยายพันธุ์ได้ด้วยวิธีการตอน ได้แก่ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้น ตีป्ली ต้นมะเดื่อ ต้นเตาร้าง ต้นมะขวิด ฯลฯ
3. พืชพันธุ์ที่เกิดจากข้อ (ปล้อง) คือพืชที่ใช้ข้อปลุก ได้แก่ อ้อย ไม้ไผ่ ไม้้อ ฯลฯ
4. พืชพันธุ์ที่เกิดจากยอด คือพืชที่ใช้ยอดปักกิ่งงอกได้ ได้แก่ ผักบุงล่อม แมงลัก เถาหญ้านาง ฯลฯ
5. พืชพันธุ์ที่เกิดจากเมล็ด คือ พืชที่ใช้เมล็ดเพาะ ได้แก่ ข้าว ถั่ว งา ฯลฯ นอกจากคำว่าภูต คาม ดังกล่าว ยังมีคำว่า พืชคาม ที่ใช้ร่วมกับคำว่า ภูตคาม ซึ่ง หมายถึง พืชหรือของเขียว ที่ถูกพราก ออกจากที่แล้วยังสามารถงอกได้อีก เช่น ผักบุง ถึง กระนั้นก็มีความหมายรวมอยู่ในคำว่าภูตคาม ทั้งสิ้น

2.5.1 ประโยชน์ของป่าไม้

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้นั้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้สึกที่พึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความรู้สึกที่พึ่งพาอาศัยกันเหล่านี้เป็นประโยชน์ที่เอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน (พระมหาวิเศษ ปญญาวชิโร, 2543) ที่สำคัญป่าไม้ยังมีประโยชน์ต่อมนุษยชาติ ดังนี้

1. ป่าไม้มีความสำคัญต่อมนุษย์มาช้านานทั้งอำนวยคุณประโยชน์ด้านปัจจัย 4 และ สร้างความอุดมสมบูรณ์แก่สภาพแวดล้อมคือความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปของธาตุทั้ง 4 ธาตุดินมีอินทรีย์วัตถุสมบูรณ์เหมาะแก่การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้นานาชนิด ธาตุน้ำมีเพียงพอแก่การอุปโภคบริโภคของสรรพชีวิตในบริเวณนั้นและใกล้เคียง ธาตุไฟมีอุณหภูมิพอเหมาะแก่สัตว์นานาชนิดและพืชนานาชนิดในผืนป่า นั้น ๆ มีส่วนป้องกันไฟป่าได้ถ้ามีความชุ่มชื้นเพียงพอ ธาตุลมอากาศมีการหมุนเวียนตลอดเวลามีส่วนช่วยบรรเทาความรุนแรงอันเกิดแต่วาทภัย

2. ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาแล้วนอกจากมองเห็นประโยชน์ดังกล่าว ยังให้ความสำคัญของป่าไม้ในด้านพัฒนามนุษย์ อำนาจประโยชน์สุขขั้นพื้นฐานแก่มวลมนุษย์ เป็นแหล่งการสร้างนันทนาการ สร้างความเพลิดเพลินผ่อนคลายความตึงเครียด

3. ผืนป่าเป็นเสนาสนะอันสงัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ควรแก่การเจริญความเพียรทางจิตแก่ผู้ปรารถนาความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลอันมีกิเลสเป็นต้นเหตุ ซึ่งสามารถนำไปสู่ความสุขขั้นสูงสุดคือการเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ

4. ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก ตามหลักการนี้จึงเห็นได้ชัดว่าพระพุทธศาสนามีส่วนช่วยรักษาดูแลป่าไม้ พันธุ์ไม้ โดยไม่เบียดเบียนรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสรรพชีวิตในผืนป่า รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกป่า สร้างสวนป่าเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ต่อไป

2.5.2 ปัญหาไฟป่าและวิกฤติหมอกควันแนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักพระพุทธศาสนา

การอนุรักษ์ป่าในมุมมองของพระพุทธศาสนานั้นสามารถประยุกต์อยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติ สามารถกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีความตระหนักในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงซึ่งต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงเพื่อการยุติปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อม และแนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักของความเป็นจริง ทำให้มนุษย์มีทัศนคติที่ถูกต้องว่าทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีมนุษย์ต้องมีการบริหารจัดการตัวเองเสียก่อนซึ่ง แนวคิดการประยุกต์หลักธรรม

คำสอนทางพระพุทธศาสนาต้องตั้งอยู่บนแนวทางของความเป็นจริง ต้องรู้ระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่เรียกว่า อุตุนิยม ได้แก่ ความจริงเกี่ยวกับสสาร สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพเรียกว่า พีชนิยาม ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุกรรมซึ่งเป็น องค์ประกอบที่เป็นธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นกลไกที่เชื่อมโยงทุกสรรพสิ่งเข้าด้วยกัน ซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่า “ธรรม นิยาม” หมายถึง สภาวะสิ่งทั้งมวลมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันตามกระบวนการแห่งเหตุและ ผลเสมอ ดังนั้นแนวทางการประยุกต์หลักคำสอนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์หลักคำสอนให้สัมพันธ์กันทฤษฎีกฎธรรมชาติ 5 ประการ หรือ นิยาม 5 คือ ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2551 : 166) ได้แก่

1. อุตุนิยม (Physical Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิจัดโดยเฉพาะเรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์
2. พีชนิยาม (Biological Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ รวมทั้งพันธุกรรม
3. จิตนิยาม (Psychological Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต
4. กรรมนิยาม (Moral Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ
5. ธรรมนิยาม (Causal Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน ดังนั้น กฎธรรมชาตินี้แสดงให้เห็นว่า มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเอง แล้วส่งผลไปถึงความเปลี่ยนแปลงในสิ่งอื่น ๆ จำเป็นที่มนุษย์ พืช สัตว์ ต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และหลักคำสอนต่าง ๆ ของศาสนาก็มีการสอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่องธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็น ไปตามเหตุและผล แม้แต่การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอน ถ้าปรารถนามุ่งให้เกิดความวิเวกก็ต้องพึ่งพาอาศัยความเป็นธรรมชาติ แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา โดยสรุปประกอบด้วย หลักศีล 5 ไตรสิกขา และมรรค 8 สามารถอธิบายได้ดังนี้

2.5.3 แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักศีล 5

ศีล 5 หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา หรือการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2552 :431) การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน พระพุทธองค์ตรัสศีล 5 หรือศีลธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ตลอดถึงทำมาหาเลี้ยงชีพซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้น กลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่การเป็นอยู่และต่อสภาพแวดล้อม รวมทั้งการนำมา

ประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่ารายละเอียด ดังนี้

1. ละเว้นจากการล่าสัตว์ หมายถึง การล่าสัตว์ทุกชนิดเพื่อการล่าหรือเพื่อบูชายัญ และรวมไปถึงการไม่ทำลายพืช สัตว์โลกทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานย่อมรักชีวิตของตนเองมีความตั้งใจที่จะรักษาชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ มองเห็นชีวิตตนเองมีคุณค่าควรแก่การถนอม เรามีความรู้สึกรักชีวิตเราอย่างไรคนอื่นหรือสัตว์อื่นก็มีความรู้สึกรักชีวิตของตน อย่างนั้น

2. ละเว้นจากการลักขโมย หมายถึง ควรถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติได้ให้มาไม่ควรไปเร่งหรือเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมี จนกลายเป็นการทำลายธรรมชาติและเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม

3. ละเว้นจากการประทุพผิตทางเพศหมายถึง เว้นจากการประทุพผิตในกามผู้ประทุพผิตศีลข้อนี้จะทำให้ชีวิตมีภัยคุกคามหรือมีศัตรูมากในทำนองเดียวกัน ด้านสิ่งแวดล้อมถ้ามนุษย์ประทุพผิตต่อธรรมชาติโดยมองธรรมชาติเป็นเสมือนผู้หญิง มนุษย์มีการลักลอบตัดต้นไม้ฆ่าสัตว์ก็นับเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของธรรมชาติ

4. ละเว้นจากการพูดเท็จ อันได้แก่คำปดเสียสัตย์ และคืนคำพูดแต่คำสัตย์จริงด้วยความจริงใจและปรารถนาดี ในด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมบุคคลควรพูดเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5. ละเว้นจากการดื่มสุราหรือน้ำเมาและรวมทั้งยาเสพติด ศีลข้อนี้จะทำให้ผู้ละเมิดขาดสติในการประยุกต์ใช้ต่อสิ่งแวดล้อม บุคคลไม่ควรดื่มน้ำเมาซึ่งเป็นผลผลิตจากต้นไม้หรือพืชต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติเป็นการทำร้ายธรรมชาติ ศีลทั้ง 5 ข้อนี้เป็นหลักจำเป็นในสังคมมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติ ทั้งในตนเองและสังคมเพราะช่วยควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดถล่ำในการทำชั่ว อย่างไรก็ตามอย่างหนึ่งรวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย จึงจัดอยู่ในระดับศีลธรรมอันเป็นมูลฐานที่จะนำไปสู่ความสงบของจิตใจไม่ให้ความชั่วครอบงำได้

2.5.4 แนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ตามหลักไตรสิกขา

หลักคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนามีการสอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่อง ธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล แม้แต่การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนถ้าปรารถนามุ่งให้เกิดความวิเวกก็ต้องพึงพาอาศัยความเป็นธรรมชาติ พุทธบริษัทเมื่อมีความเคารพสักการบูชาในพระรัตนตรัย พึงปฏิบัติธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มองธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิต สร้างจิตสำนึกอันประกอบไปด้วยเมตตาและความกตัญญูทเวที ผู้วิจยสรุปรวมในหลักไตรสิกขา 3 คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2551 : 107) ผู้วิจยสรุปเป็นแผนภูมิแนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนด้วยคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้ดังนี้

1. **ศีล** ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและ ในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

2. **สมาธิ** เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตและสุขภาพจิตที่ดี กล่าวคือการมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมด้วยการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา

3. **ปัญญา** การฝึกอบรมด้านปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และห่วงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผลมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติ เคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและ สิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และใช้ในการแก้ปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง

ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ ก็คือการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในเบื้องต้น มีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกตีกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุมลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกตีการ่วมกัน การเข้าใจคำสอนในพระสูตร ช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ปัญหาที่เน้นตัวเองและการมีส่วนร่วมของทุกคน นอกจากนี้หลักธรรมยังช่วยเสริมสร้างปัญญา มีความรู้ความเข้าใจมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นภาระที่ทุก คนต้องช่วยกันดูแลรักษาบูรณาการปรับท่าทีในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

2.6 บริบทชุมชน

ชุมชนแม่กลางหลวงหรือที่รู้จักกันในนามว่า บ้านแม่กลางหลวง ประชากรอพยพมาจากประเทศพม่าได้เข้ามาอยู่ อาศัยในเขตพื้นที่บริเวณของอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2330 และได้ทำการตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตพื้นที่บ้านอ่าวกาน้อย และบ้านผาหมอนเป็นหลักจากการอพยพเข้ามาเป็น จำนวนมากจึงทำให้เกิดโรคระบาดและปัญหาเรื่องภัยพิบัติในพื้นที่จึงได้มีการขยายหมู่บ้านออกไปมาก ขึ้นโดยเริ่มจากหมู่บ้านอ่าวกาน้อยไปยังบ้านแม่กลางหลวง และบ้านผา

หมอนไปยังบ้านหนองหล่ม จนถึงปัจจุบัน บ้านแมกลางหลวงเป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำชั้น 3 บนดอยอินทนนท์มีชาวกะเหรี่ยงเผ่าปกากะญอ กะญอหรือคานยอ (kanyaw) อันหมายถึง ผู้มีความสมถะและเรียบง่ายอาศัยอยู่เป็นชุมชนใหญ่ ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่หมู่บ้านแมกลางหลวง หมู่ที่ 17 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ทางเข้าหมู่บ้านอยู่หลัก กม. 26 ทางหลวงหมายเลข 1009 พื้นที่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,070 เมตร เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ที่มีพื้นที่ประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร หรือ 600 ไร่ ตั้งอยู่ในบริเวณเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ดอยอินทนนท์เป็นยอดดอยที่สูงที่สุดในประเทศไทย มีเนื้อที่ทั้งหมด 301,500 ไร่ ประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2521 ตัวชุมชนอยู่บนที่ราบสูง อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสิ่งแวดล้อมป่าไม้ภูเขา ลำธาร มีแม่น้ำแมกลางไหลผ่าน

2.6.1 ที่ตั้ง

ทางด้านทิศตะวันออก	ติดกับบ้านแม่แอบ	หมู่ที่ 6
ทางด้านทิศตะวันตก	ติดกับบ้านขุนกลาง	หมู่ที่ 7
ทางด้านทิศใต้	ติดกับบ้านแม่ปอน	หมู่ที่ 15
ทางทิศเหนือ	ติดกับบ้านผาหมอน	หมู่ที่ 8

2.6.2 ประวัติความเป็นมา

บ้านแมกลางหลวง หมู่ 17 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 3 หย่อมบ้าน คือ บ้านแมกลางหลวง บ้านอังก้าน้อย บ้านสบหาด เป็นหมู่บ้านชาวปกากะญอ ซึ่งมีการอพยพเข้าและออกภายในหมู่บ้านอยู่บ่อยครั้งและเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่รวมในประวัติศาสตร์ “แคว้นมีกะคี” ว่าด้วยการเดินทางอันยาวไกลของชนเผ่าปกากะญอ เพื่อค้นหาดินแดนอันสงบสุขอุดมสมบูรณ์สำหรับการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งตรงกับลักษณะวิถีชีวิตที่สันโดษ เรียบง่าย รักสงบสุข ของชนเผ่าจนกระทั่งมาถึงสถานที่ที่เรียกขานกันว่า “มีกะคี” แคว้น “มีกะคี” ในความหมายแปลว่า ชุนน้ำที่อุดมสมบูรณ์แถมไปด้วยความสุข ประกอบไปด้วย หย่อมบ้านขุนกลาง ผาหมอน หนองหล่ม แม่แอบ และหมู่ 17 ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยแมกลางหลวง อังก้าน้อย และสบหาด ชนเผ่าปกากะญอ มุลนิธิกระเจงกาโครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ ได้กล่าวไว้ว่ากะเหรี่ยงเป็นชนเผ่าที่จัดได้ว่ามีหลายเผ่าพันธุ์หลายภาษามีการนับถือศาสนาที่ต่างกันแต่กะเหรี่ยงดั้งเดิมจะนับถือผีเชื่อเรื่องต้นไม้ป่าใหญ่ ภายหลังหันมานับถือ พุทธ คริสต์ เป็นต้น กะเหรี่ยงมีถิ่นฐานตั้งอยู่ที่ประเทศพม่าแต่หลังจากถูกรุกรานจากสงคราม จึงมีกะเหรี่ยงที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ประเทศไทยกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย แบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยกะเหรี่ยงสะกอหรือที่เรียกนามตัวเองว่า “ปกากะญอ” หมายถึง คนหรือมนุษย์นั่นเอง กะเหรี่ยงสะกอเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง โดยมีมิชชันนารีเป็นผู้คิดค้นดัดแปลงมาจากตัวหนังสือพม่าผสม

ภาษาโรมันกลุ่มนี้หันมานับถือศาสนาคริสต์เป็นส่วนใหญ่ กระทั่งโยปะนั้นเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างเคร่งครัด ใน ประเพณีพบมากที่อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และแถบ ตะวันตกของประเทศไทย

2.6.3 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศหมู่บ้านแม่กลางหลวงมีลักษณะคล้ายคลึงกับดอยอินทนนท์ คือ มีอากาศ หนาวเย็นตลอดทั้งปีอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยทั้งปีอยู่ที่ 25 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุด อยู่ที่ 5 องศา เซลเซียส 1 ปีประกอบด้วย 3 ฤดู ฤดูร้อน

ตั้งแต่เดือน มีนาคม - เมษายน ฤดูฝน

ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม - ตุลาคม ฤดูหนาว

ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์

2.6.4 ลักษณะภูมิประเทศ

หมู่บ้านแม่กลางหลวงตั้งอยู่บนที่ราบสูงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ ภูเขา ลำธาร มีแม่น้ำแม่กลางไหล และมีปรับใช้ที่ดินในรูปแบบนาขั้นบันได

2.6.5 การคมนาคม

การคมนาคม ภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรถยนต์และรถจักรยานยนต์ใช้ เนื่องจากอยู่ บนพื้นที่สูง ห่างไกลตัวอำเภอจึงจำเป็นต้องการใช้เดินทางในชุมชน

2.6.6 สภาพทางสังคม

1. จำนวนประชากร ชาวบ้านแม่กลางหลวงเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยงสะกอมีเชื้อชาติไทย สัญชาติ ไทย จำนวนหลังคาเรือนทั้งหมด 77 หลังคาเรือน มีประชากรที่อาศัยอยู่จริงทั้งหมด 310 คน แบ่งเป็น เพศชายจำนวน 160 คน เพศหญิงจำนวน 150 คน

2. ลักษณะครอบครัวและเครือญาติ ลักษณะครอบครัวของหมู่บ้านแม่กลางหลวงเป็น ครอบครัวใหญ่มีทั้ง ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อและแม่ และมีญาติตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงในบริเวณเดียวกัน

3. ลักษณะการตั้งบ้านเรือน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนแบบดั้งเดิมชาวบ้านบ้านแม่กลางหลวง สร้างบ้านด้วย ไม้ทั้งหลังหลังคามุงด้วยกระเบื้อง หญ้าคา หรือสังกะสีบ้านและผนังบ้านทำด้วยไม้ไผ่ ชี้ ยกพื้นสูง จากดินประมาณ 1.5 เมตรภายในบ้านจะมีเตาไฟ อยู่ตรงกลางบ้านใช้สำหรับประกอบ อาหารและผิงไฟเพื่อความอบอุ่นและแสงสว่าง บริเวณรอบเตาจะเป็นที่นอนของสมาชิกใน ครอบครัว บริเวณใต้ถุนบ้านใช้เป็นที่อยู่ของสัตว์เลี้ยงและที่เก็บเครื่องมือทางการเกษตร ลักษณะการ ตั้งบ้านเรือนแบบสมัยใหม่ บ้านสร้างจากปูนและไม้เป็นบ้าน 2 ชั้น โดยชั้นล่างสร้างด้วยปูนปล่อยให้ โลงหรือสร้างผนังกันเป็นห้อง

4. ภาษาในการสื่อสาร คนในชุมชนทั้งหมดสื่อสารกันด้วยภาษาปกากะญอ และภาษา พื้นเมืองท้องถิ่น ภาคเหนือเป็นหลักแต่จะใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับการท่องเที่ยว

5. ศาสนา คนในชุมชนนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน ๆ กันโดยส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ จำนวน 60 หลังคาเรือน ส่วนศาสนาคริสต์นับถือจำนวน 10 หลังคาเรือนแยกออกเป็น 2 นิกาย ได้แก่ นิกายโปรเตสแตนต์และคาทอลิก

6. วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ

6.1 วัฒนธรรมการแต่งกาย ลักษณะการแต่งกายของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงจะมีเอกลักษณ์ตรงที่เน้นความเรียบง่ายเพราะกระเหรี่ยง หรือปกากะญอ แปลว่าความเรียบง่าย ชาวปกากะญอจึงใช้ชีวิติชีวิตแบบเรียบง่ายการใส่เสื้อผ้าก็จะเป็นไปในลักษณะเรียบง่าย แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้ ลักษณะการแต่งกายของผู้ชายจะแต่งกายด้วยเสื้อแขนสั้นที่ทอกัน คอเสื้อจะมีลักษณะเป็นรูปตัววีแขนเสื้อจะคลุมไหล่เพียงเล็กน้อย ตามตัวเสื้อจะมีการทอเป็นลายเส้นตรงเล็ก ๆ สลับสีมีลวดลายเล็ก ๆ อยู่ประปรายเน้นความเรียบง่าย ถ้าเป็นผู้ชายที่ยังไม่ได้แต่งงาน เสื้อที่ใส่ก็จะมีหลากสีทั้งสีขาว สีน้ำเงิน และสีอื่น ๆ ตามแต่จะทอสีไหนแต่ถ้าผู้ชายที่แต่งงานแล้วจะใส่ เสื้อสีแดง ส่วนกางเกงจะเป็นกางเกงขาสั้นหรือยาวก็ได้แต่ส่วนมากจะเป็นกางเกงขายาวผ้าโปร่ง ๆ สีเข้ม เช่น สีดำ หรือสีน้ำเงิน ลักษณะการแต่งกายของผู้หญิงจะมี 2 แบบ คือ ก่อนแต่งงานและแต่งงานแล้ว ผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานชุดที่ใส่จะมีลักษณะเป็นผ้าชิ้นเดียว คลุมตั้งแต่คอจนถึงตาตุ่ม แขนสั้น มีลวดลายเรียบคล้าย ๆ กับเสื้อของผู้ชาย โดยทั่วไปแล้วจะเป็นชุดสีขาวแต่จะมีสีอื่นก็ได้ ถ้าเป็นชุดแบบชิ้นเดียวจะเป็นผู้หญิงที่ยังไม่ผ่านการแต่งงาน สำหรับผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะใส่ชุดแบบ 2 ชิ้น แต่มีสีดำแสดงว่าเป็นหม้าย สามีเสียชีวิต

6.2 วัฒนธรรมการรับประทานอาหาร ชาวปกากะญอจะมีวัฒนธรรมในการรับประทานอาหารที่เป็น เอกลักษณ์ คือจะใช้ภาชนะไม้ขนาดใหญ่หรือภาชนะพลาสติก นำข้าวมาใส่แล้วเกลี่ยไปรอบ ๆ ภาชนะ ส่วนกับข้าวจะต้องอยู่ตรงกลางภาชนะ โดยส่วนใหญ่จะมีกับข้าวเพียงอย่างเดียวเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมานั่งล้อมวงรับประทานอาหารร่วมกัน เพื่อแสดงถึงความสามัคคีความรักใคร่กลมเกลียวเป็นการสร้างความอบอุ่นภายในครอบครัว ซึ่งในสมัยก่อนจะใช้มือในการรับประทานอาหาร แต่ในปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นช้อนในการรับประทานอาหารกันเกือบทุกหลังคาเรือน มีเพียงส่วนน้อยที่ยังใช้มือรับประทานอาหารอยู่

6.3 ประเพณีและพิธีกรรม

1. เดือนมกราคม-เดือนกุมภาพันธ์

1.1 ขึ้นปีใหม่ (แซะลอหนี่ซอโซ่) หลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวประมาณ 2 เดือนราวต้นเดือนกุมภาพันธ์ ก่อนการถางไร่รอบปีใหม่ชาวปกากะญอจะทำพิธี ขึ้นปีใหม่ ที่เรียกว่า “แซะลอหนี่ซอโซ่” ในพิธีแต่ละบ้านจะผูกข้อมือเรียกขวัญ ส่วนในระดับหมู่บ้านจะมีการรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่และผู้อาวุโสใกล้เคียงเรื่องราวต่าง ๆ ปรัชญาหรือถึงการปกครองและความเป็นอยู่ของชุมชน และปรึกษาหารือถึงพื้นที่ที่จะถางไร่รวมถึงขออนุญาตใช้แผ่นดินจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อการ ผลิตในรอบ

ปีใหม่

1.2 เลือกถางไร่ (ชกาลอดูหละ) หลังจากวันขึ้นปีใหม่ผู้นำหมู่บ้าน จะเริ่มลงมือเลือกที่ถางไร่ แล้วลูกบ้านแต่ละครัวเรือนก็จะลงมือปฏิบัติตามที่ถางไร่จะเลือกที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นไร่ชากที่พักพื้นมาราวถึง 6-7 ปี ในการถางไร่จะมีข้อห้ามมากมาย เช่น ภูเขาลูกเดียวกัน หากปีนี้ถางตอนบน ตอนล่างก็จะไม่ถางในปีถัดไป ภูเขาลูกเดียวกันหากปีนี้ถางด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเราก็จะไม่ถางในปีถัดไป ห้วยเดียวกันก็เช่นกัน หากปีนี้ถางปากหนึ่งจะไม่ถางอีกปากหนึ่ง ในปีต่อไป หากปีนี้ถางไร่ทางด้านหนึ่งของหมู่บ้านจะไม่ถางในทิศทางตรงกันข้ามในปีถัดไป เขาแหลมยื่นโดยมีลำห้วยสองห้วยไหลบรรจบจะไม่ถางไร่ขณะเลือกถาง ไร่ หากได้ยินเสียงแครงรังกจะไม่ถางบริเวณนั้น ดังบทลำนํ้าที่กล่าวไว้ว่า “เลือกที่ถางไร่กำลังจะลงมือ หมายถึงแล้วเห็นแก้งวังหนี่ก็ต้องชะงักลง” หากกลับมาผืนเห็นไฟไหม้มีดบินถั่วไร่ไร่ไม่ดีก็จะไม่ถาง แต่หากกลับมาผืนเห็นช้างก็ดีน้ำเจ็งก็ดีถั่วไร่ไร่ถางไร่ไร่ดีก็จะถางไร่ไร่ดี การเลือกที่ถางไร่เต็มไปด้วยข้อห้ามและกฎระเบียบมากมาย ก็เพื่อนที่จะแสวงหาที่ดินที่อุดมสมบูรณ์และเพื่อส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ได้แก่ ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่าให้น้อยที่สุด เพื่อว่าผืนแผ่นดินจะได้อยู่กับลูกหลานได้อย่างยั่งยืนตราบนานเท่านาน

2. เดือนมีนาคม-เดือนเมษายน

2.1 ถางไร่ (แพะซี) ขณะถางไร่จะเก็บตอไม้ไว้สูงต้นไม้ใหญ่ ๆ จะไม่ล้มจะตัดเฉพาะกิ่งแต่กิ่งบนยอดก็จะเก็บไว้ บรรพบุรุษสอนเอาไว้ว่าเก็บไว้เป็นที่เกาะของนก พญาไฟ ทำเช่นนี้เพื่อให้ต้นไม้เหล่านี้ได้แตกหน่อและฟื้นตัวตามสภาพเดิมอย่างรวดเร็ว หลังจากที่เก็บเกี่ยวและปล่อยทิ้งไว้บริเวณไหนที่เห็นว่ามีรังต่อ รังผึ้ง ก็จะข้ามไปไม่ถาง จะเก็บไว้เพื่อให้ตัวต่อตัวผึ้งเหล่านั้นมาตอมดอกข้าวในช่วงต้นข้าวต้องการผสมพันธ์

2.2 ตากไร่ (โลเกาะ) เมื่อถางไร่เสร็จช่วงปลายเดือนมีนาคมถึงต้นเมษายน เป็นช่วงเวลาที่ตอกไร่ให้แห้งเพื่อรอการเผาไหม้การตากไร่จะต้องรอให้ต้นไม้ต้นหญ้า แห้งสนิทเพื่อให้เผาได้ดีและให้เถาถ่านอันเป็นอาหารของข้าว และพรรณพืชที่อุดมสมบูรณ์ใช้เวลา ประมาณ 3-4 สัปดาห์เรียกช่วงระยะเวลาที่ว่า “โลเกาะคา”

3. เดือนพฤษภาคม – เดือนมิถุนายน

3.1 เผาไร่หลังจากต้นไม้ใบไม้ในไร่แห้งสนิทแล้ว ก็จะถึงเวลาแห่งการเผาไร่จะมีการระดมกำลังทั้งหมู่บ้านไปทำแนวกันไฟรอบไร่ จากนั้นจะรวมกันไปเผาไร่การเผาไร่จะเริ่มต้นเผาจากด้านบนไร่ก่อน รอให้ไฟลามลงมาห่างออกจากแนวกันไฟพอสมควร แล้วค่อยเผา ท้ายไร่ ทั้งนี้เพื่อให้ไฟลามออกแนวกันไฟ เนื่องจากหากเผาจากท้ายไร่ก่อนลมจะตีต้นขึ้นมาจากจะพาไฟ ลามออกนอกแนวกันไฟได้กรณีไฟลามออกนอกแนวกันไฟก็จะช่วยกันจนกว่าไฟจะดับลงสนิท

3.2 ปัดกวาด (เฮาะไร่) เข้าตรู่ของวันใหม่หลังวันเผาไร่แม่บ้านจะเตรียมพันธุ์พืชต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด พักทอง ถั่ว มัน เผือก แล้วไปปลูกในไร่เนื่องจากพันธุ์พืชเหล่านี้ จะงอก

และแตกใบอ่อนได้ดีในภาวะที่ดินยังอุ้มน้ำอยู่สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงปกากะจะสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชพื้นเมืองพิถีพิถันเรื่องการคัดพันธุ์พืชและเป็นผู้รักษาและที่สำคัญ เนื่องจากในทางปฏิบัตินั้นผู้หญิงจะมีความผูกพันกับไร่มากกว่าผู้ชายดังคำพังเพยที่ว่า “หญิงคือเจ้าของไร่ ชายคือเจ้าของนา” หลังจากปลูกพืชพันธุ์เสร็จแล้ว ผู้หญิงจะชวนกันไปลงแขกปักถวอดไร่ส่วนผู้ชายจะชวนกันลงแขกล้อมรั้ว

4. เดือนกรกฎาคม - เดือนสิงหาคม

4.1 หว่านข้าว (หยอดเมล็ดข้าว) ถึงกลางเดือนเมษายนเป็นต้นไป ก็จะมาถึงช่วงเวลาการหว่านข้าว ชาวบ้านจะมาช่วยทิ้งหมูบ้านก่อนลงมือหว่านข้าวโดยพร้อมเพรียงกันจะทำพิธี “หว่านข้าวแรก” หรือ “แรกไร่”

4.2 ดายหญ้า (กลอน่อ) ขณะที่ต้นข้าวแตกใบและเจริญเติบโต วัชพืชต่าง ๆ ก็เจริญเติบโตตามไปด้วยหากปล่อยให้วัชพืชงอกงามขึ้นมาเรื่อย ๆ ก็จะไปปกคลุมต้นข้าวอ่อน ทำให้ต้นข้าวเจริญเติบโตช้าที่สุดในที่สุด ดังนั้นช่วงระยะเวลานี้จึงจะต้องดายหญ้าและพรวนดิน ให้ต้นข้าวเพื่อให้ต้นข้าวอ่อนเจริญเติบโตต่อไปการดายหญ้าจะกระทำ 3 รอบ จนกว่าต้นข้าวจะบดบัง หญ้าได้แต่หากไร่นั้นทำตามอายุการพักพื้นที่เหมาะสมวัชพืชจะมีไม่มากจะมีการดายหญ้าเพียง 2 รอบ ต้นข้าวก็จะบดบังหญ้าได้การดายหญ้ารอบแรกจะตกในปลายเดือนพฤษภาคมเรียกว่า “ดายแม่หญ้า” จากนั้นก็จะดายรอบที่ 2 และ รอบที่ 3 เรียกว่า “ดายลูกหญ้า” การดายหญ้าจะใช้ “ขลอะ” (ขอเหล็กดายหญ้า) ที่มีลักษณะเหมาะสำหรับการดายหญ้าโดยเฉพาะ เหล็กดายหญ้าจะเข้าเนื้อดินไม่ลึกและไม่ตื้นเกินไปไม่กระทบกระเทือนรากต้นไม้ทำให้ข้าวเจริญเติบโตได้ดีและยังเป็นการรักษา หน้าดินและต้นไม้ไม่ให้เสียไป เพราะเรายังจะใช้ผืนดินแห่งนี้อีกในอนาคต ส่วนหญ้าที่ถอนจะถูกกลบด้วยดินใต้ต้นข้าวมันจะเน่ากลายเป็นปุ๋ยของต้นข้าวต่อไป

5. เดือนกันยายน - เดือนตุลาคม

5.1 เลี้ยงผีไร่ (บขม) เมื่อถึงประมาณเดือน กรกฎาคม ถึง สิงหาคม ขณะที่ต้นข้าวเขียวขจีและการดายแม่หญ้าเสร็จ จะทำพิธีเลี้ยงไร่ซึ่งมีพิธีย่อย 4 พิธี ตามวัตถุประสงค์ คือ พิธีเลี้ยงไฟ พิธีปักธงควาญไร่ พิธีเรียกขวัญข้าว พิธีป้องกันไร่ มีความหมายดังนี้

5.1.1 พิธีเลี้ยงไฟ เป็นการขอขมาลาโทษสิ่งสูงสุดและ ธรรมชาติต่าง ๆ เนื่องจากขณะเผาไร่ ไฟได้ไหม้ร้อนถึงดิน น้ำ ป่า และสัตว์ป่า

5.1.2 พิธีปักธงควาญไร่เป็นการไล่ศัตรูข้าวชนิดต่าง ๆ เช่น แมลงให้ออกไปจากไร่ไม่ให้อยู่ในไร่คอยทำลายต้นข้าว

5.1.3 พิธีเรียกขวัญข้าวเป็นการเรียกขวัญข้าวที่อาจจะไป อยู่ที่ไหน ๆ ให้กลับมาอยู่กับต้นข้าวในไร่อีกทั้งยังเป็นการขอพรจากสิ่งสูงสุด ให้บันดาลความอุดมสมบูรณ์แก่ไร่ด้วย

5.1.4 พิธีป้องกันไร่เป็นการป้องกันศัตรูข้าวไม่ให้เข้ามายังไร่และทำลายข้าว

ต้นข้าวศัตรูข้าวต่าง ๆ เหล่านั้น เช่น แมลง สัตว์และรวมถึงคนด้วย

5.1.5 การเลี้ยงไร่ แสดงถึงว่า ชาวปกากะญอนั้นมีความผูกพันกับการทำไร่และมีความเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีเจ้าของซึ่งเป็นการต่อยอดความศรัทธาในคุณค่าของกระบวนการผลิตทุกระบบชาวปกากะญอจะต้องมีความบริสุทธิ์จริงจังและจริงจังต่อการทำไร่ และใช้ชีวิตในสังคมให้ถูกต้องตามทำนองครองธรรม มิเช่นนั้นจะกระทบระบบทั้งหมดด้วยเหตุนี้ถือได้ ว่าระบบคิดและระบบความเชื่อเหล่านี้เป็นชีวิต ภายในของชาวปกากะญอทำให้มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นคนดีในทุกด้าน สามารถทำการผลิตที่ดีและที่สุดก็จะได้ผลผลิตอย่างอุดมสมบูรณ์

5.2 พิธีกลางปีหลังจากทำพิธีเลี้ยงไร่แล้วผู้นำหมู่บ้านก็จะนัดหมายเพื่อทำพิธีระดับหมู่บ้านร่วมกันอีกครั้งหนึ่งเรียกพิธีนี้ว่า “ลาคุปู” หรือ “พิธีกลางปี” มีขั้นตอน เหมือนพิธีปีใหม่ทุกขั้นตอนเริ่มตั้งแต่ผู้นำหมู่บ้านนัดหมายลูกบ้านที่จะทำพิธี ลูกบ้านก็จะต้มเหล้า ผูกข้อมือเรียกขวัญ รดน้ำดำหัวผู้อาวุโส จนกระทั่งผู้นำหมู่บ้านไปทำพิธีรินหัวเหล้าให้ลูกบ้านจนครบ ทุกครัวเรือนพิธีกลางปี สิงหาคมและพิธีปีใหม่มีความคล้ายกัน หมายถึงการทำงานหลัก ๆ เช่น การถางไร่การหว่านข้าว การเลี้ยงไร่ได้ผ่านไปแล้วจะต้องทำพิธีขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถวายสิ่งที่ได้รับ แต่ทานพร้อมกับขอพรจากท่านอีกครั้งสำหรับการเก็บเกี่ยวที่จะมาถึงในไม่ช้า

6. เดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม

6.1. ฤดูเก็บเกี่ยว (มาป้อคา) ราวเดือนพฤศจิกายนจะเป็น ช่วงเวลาเก็บเกี่ยวก่อนการเกี่ยวข้าวก็จะทำพิธี“เอกะป้อโซ” หรือ “กินหัวข้าว”

6.2 มีดี้อพอบอ (หมดหน้าไร่ดอกหงอนไก่บ้าน) ช่วงเวลาแห่งการทำไร่ปลูกข้าวตลอดช่วงฤดูกาลผลิตได้หมดลงไปแล้วช่วงเวลาต่อไป 2 เดือนข้างหน้า คือ ธันวาคม และ มกราคม ดังกล่าวนั้นไร่จะเต็มไปด้วยดอกหงอนไก่บ้านสะพรั่งทั้งสีแดง สีขาว สีม่วง และสีเหลือง ทั่วผืนไร่ อีกทั้งยังมีพืชผลต่าง ๆ มากมายรอการเก็บเกี่ยว เช่น พักทอง พักเขี้ยว แตง ถั่ว งา เผือก มัน มันสำปะหลัง ฯลฯ

6.3 พิธีกรรมและความเชื่อ

1. การเกิด (ดีตาเบล) เมื่อทารกเกิดสายรกที่ตัดออกไปแล้วก็จะบรรจุลงในกระบอกไม้ไผ่ปิดฝาด้วยเศษผ้าแล้วนำไปผูกไว้ตามต้นไม้ในป่ารอบหมู่บ้าน ต้นไม้ต้นนั้นเรียกว่า “เดปอทุ” แปลว่าต้นสายรกและต้นไม้ต้นนี้ก็จะห้ามตัดโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าขวัญของทารกจะอาศัยอยู่ที่นั่น หากตัดทิ้งจะทำให้ขวัญของทารกหนีไปและทำให้ทารกล้มป่วยลงหากว่ามีใครตัดต้นไม้ ต้นไม้ต้นนี้โดยเจตนาหรือไม่เจตนาจะต้องถูกปรับด้วยไก่หนึ่งตัว พ่อแม่ก็จะนำไก่ตัวนี้ไปทำพิธีเรียกขวัญ ทารกกลับคืนมา วันที่ไปผูกสายสะดือทารกติดกับต้นไม้เพื่อนบ้านทุกคนจะไม่ออกไปทำงาน ซึ่งถือเป็นเรื่องห้ามเรียกขื่อนี้ว่า “ดีตาเบล” เป็นกฎหมายประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต เมื่อถึงเวลาข้าวสายรกหลุดออกไปผู้เป็นพ่อก็จะทำพิธีผูกข้อมือเรียกขวัญทารก โดยไปทำพิธีที่ใต้ต้นไม้ที่ผู้ตัดสาย

สะดือทารกต้นนั้นเพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่ที่บ้าน เรียกพิธีผูกขวัญว่า “กีเบลจือ” คือ พิธีผูกขวัญครั้งแรกของบุคคลผู้นี้ที่เกิดมาลืมนตาอยู่บนโลก ชาวปกากะญอเชื่อว่าขวัญของคนจะมี อยู่ 37 ขวัญที่อยู่ในรูปของสัตว์ชนิดต่าง ๆ การผูกขวัญครั้งแรกของทารกนี้จะทำให้ทารกได้รับขวัญทั้ง 37 ขวัญนี้โดยครบถ้วน ขวัญของคน 37 ขวัญที่อยู่ในรูปของสัตว์ชนิดต่าง ๆ 1. ขวัญหัวใจ 2. ขวัญมือซ้าย 3. ขวัญมือขวา 4. ขวัญเท้าซ้าย 5. ขวัญเท้าขวา 6. ขวัญหอย 7. ขวัญปู่ 8. ขวัญปลา 9. ขวัญเขียด 10. ขวัญแย้ 11. ขวัญจิ้งหรีด 12. ขวัญตุ๊กแตน 13. ขวัญตุ๊กแก 14. ขวัญแมงมุม 15. ขวัญนก 16. ขวัญหนู 17. ขวัญชะนี 18. ขวัญหมูป่า 19. ขวัญไก่ป่า 20. ขวัญแก้ง 21. ขวัญกวาง 22. ขวัญสิงห์ 23. ขวัญเสือด 24. ขวัญนก 25. ขวัญข้าว 26. ขวัญงู 27. ขวัญตุ่น 28. ขวัญเม่น 29. ขวัญเสียงผา 30. ขวัญกระทิง 31. ขวัญแรด 32. ขวัญเต่า 33. ขวัญตะกวด 34. ขวัญกิ้ง 35. ขวัญอีเห็น 36. ขวัญต่อ 37. ขวัญนกแก๊กนกแกง

2.7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.7.1 ผลงานวิจัยในประเทศ

พระมหามิตร ฐิตปัญญา (2557) ศึกษาการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการป้องกันและแก้ปัญหาภาวะมลพิษ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทมีการบัญญัติสิกขาเพื่อป้องกันการทำใดๆ ที่จะก่อให้เกิดภาวะมลพิษหรือเพื่อความบริสุทธิ์แห่งสิ่งแวดล้อมบัพัญญุตียังเอื้อต่อการปฏิบัติกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญกับการดำรงชีวิต ถึงแม้ว่าสมัยพุทธกาลยังไม่มีปัญหาเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากนัก ถึงกระนั้นพระพุทธองค์ก็ยังบัญญัติ สิกขาบทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งหมดนี้ก็เพื่อป้องกันพระภิกษุทำการใดๆ ให้เกิดมลภาวะมลพิษได้ และเพื่อให้พระภิกษุประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้กับสังคม หลักการและแนวทางการป้องกันปัญหาภาวะมลพิษในเชิงพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ได้ ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อเป็นแนวทางในการป้องกันภาวะมลพิษและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทำลายให้เสียความสมดุลทางระบบนิเวศวิทยา พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ และมีพระวินัยเป็นกฎระเบียบในการดำเนินชีวิต พระวินัยที่พระสงฆ์รักษานี้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แนวทางการป้องกันและการปัญหาภาวะมลพิษตามแนวทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้า ทรงมีทัศนะว่า พืชทุกชนิดมีค่าเท่ากับสัตว์ทั้งหลายควรแก่การดูแลทะนุถนอมไม่น้อยไปกว่าสัตว์ในพระวินัยพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นศีลห้ามพระสงฆ์ทำลายต้นไม้ หรือพรากของเขี้ยว ภูต คาม ทุกชนิด ห้ามมิให้ขุดดิน ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนต้นไม้ หรือในแม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น ทรงบัญญัติสิกขาบทคุ้มครองสัตว์และธัญญาพืชภิกษุก็ไม่ควรไปล้วงละเมิดสิทธิ์ในการดำรงชีวิตของเขา สิกขาบทเหล่านี้

แสดงให้เห็นว่าเป็นการปกป้องและลดปัญหาภาวะมลพิษอากาศ น้ำ และดินได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ของทุกสมัย

พระครูพิพิธธรรม และคณะ (2557) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า คำสอนเกี่ยวกับเรื่องป่าในพระพุทธศาสนาล้วนสนับสนุนให้บุคคลดำรงชีวิตในทางที่เหมาะสม ไม่ตึงเกินไปและหย่อนเกินไป การดำเนินการทุกอย่างให้คำนึงถึงความพอดีเป็นสิ่งสำคัญ เช่น บริโภคทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างพอเหมาะไม่มากเกินไปเกินไปพอดี ซึ่งปัจจุบันนี้ประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายด้าน เนื่องจากมนุษย์บริโภคทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปไม่รู้จักรักษาชีวิตอย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับธรรมชาติ มีการตัดไม้ทำลายป่ามากเกินไปที่ควรจะเป็น ต้องอาศัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เน้น ความรักและความเมตตาต่อสรรพสัตว์ ป่าไม้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไม่เพียงแต่จะห้ามฆ่าสิ่งมีชีวิตเท่านั้น แต่ยังสนับสนุนการอนุรักษ์ มีทัศนคติที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่ตัดทวงหาผลประโยชน์ จากทรัพยากรป่าไม้ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา มนุษย์ ก็จะสามารถลดวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้ การอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม คือ การปฏิบัติงานพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญในการใช้ทรัพยากรป่าไม้และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพราะหากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติบริสุทธิ์สุดใสดุตามธรรมชาติชีวิตมนุษย์และ สิ่งมีชีวิตทั้งหมดก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย โดยการใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการฝึกความเข้าใจและเห็นใจต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่อยู่รอบตัวเราทั้งสิ่งที่มี ชีวิตและไม่มีชีวิตก็จะถูกดูแลและเอาใจใส่จากมนุษย์ได้อย่างประสิทธิภาพและส่งผลต่อความเจริญและความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมทางสังคมแบบยั่งยืน ซึ่งแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ด้วยคำสอนพระพุทธศาสนา จากการศึกษาสรุปได้ว่า การอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในเบื้องต้นมีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชน ด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้วจึงต้องมีการสร้างกติกากฎหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และ วาจา ซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุมลงโทษ ผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน และเสริมสร้างปัญญา ให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ การควบคุมพฤติกรรม ปลุกจิตสำนึก และสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา ถือว่าเป็นการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน หลักธรรมที่ควรปฏิบัติอยู่เนื่องนิตย์ คือหลักเมตตาธรรม หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักสันโดษ และความกตัญญู กตเวทิต่อทรัพยากรธรรมชาติ มีความรัก เห็นคุณค่าใช้ประโยชน์แบบพอเพียงส่วนการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมให้ครอบคลุมใช้หลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และหลักอิทัปปัจจยา การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมใช้หลักธรรมนิยาม 5 คือ ธรรมนิยามอุตุนิยาม พินนิยาม จิตนิยาม กรรมนิยาม และวิธีป้องกันการทำลายทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมใช้หลัก

ศีล 5

รุ่งทิพย์ กล้าหาญ และ บรรชกร กล้าหาญ (2558) ศึกษา การเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการปัญหาหมอกควัน ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ปัญหาหมอกควันเกิดจากพฤติกรรมเผาในที่โล่งในครัวเรือนและภาค เกษตรกรรม การคมนาคม หมอกควันข้ามพรมแดน ซึ่งชุมชนแก้ไขโดยปฏิบัติตามข้อบังคับของรัฐ ขาดการแก้ปัญหาแบบองค์รวมโดยการมีส่วนร่วมชุมชนอย่างแท้จริง เมื่อชุมชนร่วมคิดร่วมทำ เพื่อ แก้ไขด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก่อเกิดพฤติกรรม คือ การพอประมาณด้วยการบริโภคและ ผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การมีเหตุผลด้วยการจัดการขยะ โดยหลัก 3 R คือ ลดการใช้ นำมาใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ และการมีภูมิคุ้มกัน คือ การเสริมความรู้ การคัดแยกขยะสร้างรายได้ การทำปุ๋ยหมักจากเศษวัสดุ ทำน้ำหมักจาวปลวก การไถกลบ การเพาะเห็ด การปลูกพืชสวนครัวการเสริมพลังชุมชนทำให้เกิดกิจกรรมร่วมและความผูกพันในครัวเรือน ชุมชน สร้างรายได้ลดรายจ่าย สมดุลสิ่งแวดล้อม ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ การทำงานแบบองค์รวมแบบประชารัฐ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชน การสนับสนุนข้อมูล และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาชุมชน

ศรีสมภพ กองสุข (2559) ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควันจากการเผาในที่โล่งในจังหวัดลำปาง พบว่าปัญหาหมอกควันในจังหวัดลำปางมีสาเหตุจากกิจกรรมการเผาในที่โล่ง ของประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่จังหวัดลำปาง ร่วมกับลักษณะทางภูมิศาสตร์และภูมิอากาศของจังหวัดลำปางซึ่งมีลักษณะเป็นแอ่งกระทะซึ่งเอื้อต่อการสะสมของมลพิษทางอากาศ ทั้งนี้จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีการเริ่มตนการดำเนินกิจกรรมในเวลาที่เหมาะสม มีความครอบคลุมผู้มีส่วนได้เสีย มีความจริงจังในการดำเนินกิจกรรม และมีการคำนึงถึงความเหมาะสมของทรัพยากรในการดำเนินกิจกรรม โดยรูปแบบการมีส่วนร่วม พบว่า มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่การระบุนสาเหตุของปัญหา ร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผน ร่วมปฏิบัติและประเมินผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ความตระหนักและจิตสำนึกของประชาชนในพื้นที่ความคาดหวังในผลประโยชน์ที่พึงมีร่วมกัน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบของปัญหาหมอกควันจากการเผาในที่โล่ง ทั้งจากการมีประสบการณ์ตรงหรือรับรู้จากสื่อประชาสัมพันธ์ และศกยภาพของผู้นำชุมชน ในส่วนของปัญหา/อุปสรรคของการมีส่วนร่วม ได้แก่ การจัดการกับผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่การขาดแคลนงบประมาณ บุคลากรและอุปกรณ์ที่มีความเหมาะสม

เดือนนภา ภูทอง (2561) ศึกษา การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่า การวิเคราะห์ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดเชียงใหม่ มีการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ชุมชนที่มีระดับ

ความสำเร็จสูง ทั้งนี้จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ป่าไม้ค่อนข้างสูงถ้าเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นในบริเวณรอบ ๆ แต่กรณีนี้ผู้วิจัยจะมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่โหล่งขอด อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ เป็นหนึ่งพื้นที่เล็ก ๆ ที่ประสบความสำเร็จด้านจัดการป่าชุมชนมีการบริหารจัดการอย่างมีแบบแผนและระบบ ประชาชนมีส่วนร่วมกันเพื่อพัฒนา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้และมีการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ปฏิบัติตามเงื่อนไขนโยบายภาครัฐที่ส่งตรงลงพื้นที่ ร่วมกันสร้างกฎระเบียบแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังไม่เพียงแต่กลุ่มชาวประชาชน แต่ยังรวมถึงกลุ่มเยาวชนแม่บ้านพระสงฆ์ผู้เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คน ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ การสร้างแรงปลูกฝังความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในชุมชน ต้องการพัฒนาขับเคลื่อนให้ประชาชนกินดีอยู่ดี ต่างจากจังหวัดสุโขทัยเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ของการทำการเกษตร ด้วยพื้นที่ติดกับบริเวณป่าไม้ มีประชาชนอาศัยอยู่หลากหลาย เป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านการเกษตรกรรม แต่อีกหนึ่งประเด็น ผู้วิจัยเห็นความชัดเจนในส่วนที่เป็นอุปสรรคในด้านการจัดการป่าชุมชน ชุมชนท้องถิ่นขาดการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชนอันเป็นรากฐานความเป็น พลเมือง หน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม “เชียงใหม่ บทบาทและสังคมการอนุรักษ์ป่าชุมชน” จากการลงพื้นที่จะเห็นว่าจังหวัดเชียงใหม่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงลำนาววัฒนธรรมผู้คนพากันหลงไหลไปเยือนพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยเป็นบุคคลหนึ่งหรือในฐานะนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบเที่ยวเชิงธรรมชาติป่าภูเขา จึงได้ไปพบพื้นที่หนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ หมู่บ้านตั้งอยู่ กลางหุบเขา สวยงาม อากาศเย็นสบาย มุ่งหน้าสู่อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย พื้นที่เป็นชุมชนเล็กๆ ที่มีธรรมชาติและป่า เขาล้อมรอบ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย มีพืชไร่ การเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ทำการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นหมู่บ้านตามรอยเท้าพ่อโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 ผู้คนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย ยิ้มแย้มแจ่มใส มีวัฒนธรรม จารีตประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และเป็นชุมชนที่มีการจัดการป่าชุมชนที่เข้มแข็ง

นพดล ดวงแก้ว (2561) ศึกษา “กระบวนการนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน จังหวัดพะเยา” ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน จังหวัดพะเยา ประกอบด้วย การระบุปัญหา การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การกำหนดวัตถุประสงค์ การวิเคราะห์ทางเลือก การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลและการปรับปรุงแก้ไขสำหรับข้อเสนอแนะแนวทางในแต่ละขั้นตอนของ กระบวนการนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน จังหวัดพะเยา ประกอบด้วย 1. การให้ความรู้ สร้างความเข้าใจแก่ประชาชนทุกคน เพื่อตระหนักและมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน 2. มีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน และเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพจริง 3. มีการจัดสรรและสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานอย่างเพียงพอ 4. พัฒนาศักยภาพให้มีความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง และ 5. มีการจัดหา

เครื่องมืออุปกรณ์ให้เพียงพอ ทันสมัย และอยู่ในสภาพใช้งาน

กนกวรรณ ทูมอนันต์ และคณะ (2564) ศึกษา “การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาป่า ชุมชนดงหัน บ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการศึกษา พบว่า 1. การจัดการป่าแบบมีส่วนร่วมป่าชุมชนดงหัน มีการวางโครงสร้างการบริหารการทำงานอย่าง ชัดเจน เน้นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ผู้นำชุมชนและหน่วยงานเทศบาลตำบลท่าม่วงเป็นผู้ บริหารงานหลัก มีการระดมคนในชุมชน ประชาชนชาวบ้าน โรงเรียน วัด และหน่วยงานต่างๆ เข้ามา มี ส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงหัน โดยมีการวางแผนล่วงหน้าในการจัดกิจกรรม ได้แก่ การปลูก ป่า บวชป่า และมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนดง หัน 2. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลท่าม่วง ประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารและเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมโดยให้ โรงเรียนและศาสนาเข้ามา มี บทบาทในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ การทำพิธีบวชป่า เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดการหวงแหน การ ศรัทธา เกรงกลัวในการตัดไม้ทำลายป่า จัดตั้งคณะกรรมการสอดส่องดูแลอย่างเป็นระบบให้ชัดเจน และครอบคลุมให้ทั่วพื้นที่ป่าชุมชนดงหัน

สายชล สง่าศรี และ จีระศักดิ์ บันลำ (2565) ศึกษา การจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ตามหลักพุทธนิเวศวิทยาของหน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้เกาะคา จังหวัดลำปาง พบว่า การจัดการ ปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ได้ปฏิบัติตามนโยบายภาครัฐและเอื้ออำนวย ต่อท้องถิ่นในการบริหาร จัดการแบบมีส่วนร่วม ด้วยการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ได้แก่ 1. การป้องกัน 2. การจัดการเชื้อเพลิง 3. การมีส่วนร่วมกับหน่วยงานและจิตอาสา 4. การดับไฟป่า ซึ่งกระบวนการ จัดการมีกลยุทธ์ในการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ได้แก่ 1. การวางแผน 2. การให้ความรู้ 3. การสร้างจิตสำนึก 4. การมีส่วนร่วม และ 5. การสร้างเครือข่าย

รูปแบบการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธจำแนกออก 3 ระดับ ได้แก่ 1. ต้นน้ำ การสร้างจิตสำนึกให้แก่ชุมชน ได้แก่ 1. การบวชป่า 2. การสืบชะตาป่า 3. การปลูกป่า และ 4. การกำหนดเขต/พื้นที่ 2. กลางน้ำ การเฝ้าระวังและดูแลเพื่อป้องกันไฟป่าและ หมอกควัน ได้แก่ 1. การทำแนว กันไฟ 2. การรณรงค์การลดการเผา 3. การชิงเผา เพื่อลดผลกระทบ ต่อระบบนิเวศและลดผลกระทบที่เกิดจาก การเกิดฝุ่นควันได้ดีที่สุด และ 3. ปลายน้ำ การสร้างพื้นที่ ให้อุดมสมบูรณ์หรือการเตือนภัยไฟป่าด้วยระบบ สัญญาณตรวจจับความร้อน Hotspot เพื่อแจ้งให้ เจ้าหน้าที่ กลุ่มจิตอาสา ภาควิชาได้รู้บริเวณที่เกิดไฟไหม้หรือหมอกควัน เพื่อหน่วยงานจะได้เข้าไปยับยั้ง ไฟป่าและหมอกควันได้ทันถ่วงที

2.7.2 ผลงานวิจัยต่างประเทศ

Han Shi, et al (2014) (2014) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเดินหน้าสู่สังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม: โดยมุ่งเน้นเป็นพิเศษในการป้องกันวิกฤตหมอกควันในอนาคตในประเทศจีนและทั่วโลก” พบว่าในขณะที่หมอกควันรุนแรงที่ยืดเยื้อซึ่งปกคลุมกรุงปักกิ่งและเมืองอื่น ๆ ของจีนในช่วงเดือนแรกของปี 2556 ยังคงเป็นเรื่องใหม่ในใจของสาธารณชน แต่ก็ต้องใช้เวลาหลายปีหรือหลายสิบปีในการทำความเข้าใจผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมอย่างครอบคลุม ของสิ่งนั้นและตอนหมอกควันอื่น ๆ การปล่อยมลพิษในอากาศแบบเข้มข้นแบบเข้มข้นกำลังเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดปัญหาหมอกพิษทางอากาศในระดับภูมิภาคที่ร้ายแรงในประเทศจีน ปริมาณการใช้ถ่านหินในแต่ละปีเพิ่มขึ้นมากกว่า 200 ล้านตันในช่วงปี 2543-2555 จำนวนรถยนต์และรถจักรยานยนต์ในประเทศจีนเพิ่มขึ้นยี่สิบเท่าระหว่าง ปี 2543 และ 2553 และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ การปล่อยอนุภาคมูลฐาน ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ไนโตรเจนออกไซด์ โอโซน และ VOCs ประจำปีของจีนในแต่ละปีจึงเกิน 20 ล้านตัน

Christopher L. Atkinson (2014) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การตัดไม้ทำลายป่าและข้ามพรมแดน หมอกควันในอินโดนีเซีย: การพึ่งพาเส้นทางและอิทธิพลชั้นสูง” พบว่า อินโดนีเซียเป็นประเทศปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่ใหญ่เป็นอันดับสามของโลก เนื่องมาจากไม้และป่าไม้เป็นหลัก ไฟที่เกิดจากไม้มีอยู่ทั่วไปในป่าพรุของชาวอินโดนีเซีย ทำให้เกิดหมอกควันพิษที่เป็นสาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจและสาธารณสุขเป็นระยะ ในบทความนี้ปรากฏการณ์ของหมอกควันข้ามแดนถูกตรวจสอบในแง่ของการพึ่งพาทาง สถาบันทางประวัติศาสตร์และชนชั้นสูงทฤษฎี การประเมินกระบวนการนโยบายของอินโดนีเซียด้วยกฎหมายและการบังคับใช้ด้านสิ่งแวดล้อมโอกาสในการพัฒนานโยบายในอนาคตและอภิปรายว่าอินโดนีเซียไม่สามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพกับหมอกควันและปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงในแง่ของทฤษฎี บทความสรุปว่าปัญหาหมอกควันในอดีตเป็นพิภพเล็ก ๆ ของสิ่งที่ผิดกับนโยบายสิ่งแวดล้อมในประเทศอินโดนีเซีย และโครงการจูงใจใหม่ๆ เช่น การลดการปล่อยมลพิษ จากการตัดไม้ทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่า (REDD+) นอกเหนือจากนั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญจากเส้นทางประวัติศาสตร์ที่อาจสมเหตุสมผลคาดหวังเว้นแต่อินโดนีเซียจะสามารถหาทางยุติหรืออย่างน้อยก็ลดอิทธิพลของความสัมพันธ์แบบลูกครึ่งต่อโครงสร้างการกำกับดูแลและการบริหาร และดำเนินการโปรแกรมอิสระของตนเองด้วยการกำกับดูแลและทรัพยากรที่เหมาะสมในการจัดการกับความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและการบังคับใช้กฎระเบียบ

Nazia Nazeer (2017) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาพรวมสิ่งแวดล้อมอาเซียนข้อตกลงมลพิษหมอกควันข้ามพรมแดนและสาธารณสุข” พบว่าไฟป่าและที่ดินในอาเซียนเกิดขึ้นทุกปีและสร้างความเสียหายนับไม่ถ้วนพื้นที่ป่าเฮกตาร์ ทำให้เกิดหมอกควันพิษ ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาจำนวนของผู้ป่วยที่

ได้รับผลกระทบจากหมอกควันก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน การศึกษานี้กล่าวถึงสถานะของความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ความล้มเหลวของข้ามพรมแดนความตกลงและผลกระทบที่รุนแรงต่อสุขภาพของประชาชนในอาเซียน NSการศึกษาแนะนำว่าควรใช้มาตรการบางอย่างเพื่อดับไฟ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นและภาคเอกชน
2. ความช่วยเหลือสาธารณะ ตำรวจ นักเรียน และกองกำลังติดอาวุธ
3. รายการให้ความรู้ รวมทั้งโทรทัศน์ของมหาวิทยาลัยหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโปสเตอร์ และ
4. การฝึกอบรมการจัดการอัคคีภัย โดยเฉพาะในประเทศอินโดนีเซีย นอกจากนี้การลดหมอก

ควันข้ามแดนจะต้องได้รับความร่วมมือจากการปฏิรูปกฎหมาย เจตจำนงทางการเมือง และการประสานงานด้านการบริหารแม้ว่าข้อตกลงหมอกควันอาเซียนจะไม่มีการบังคับใช้

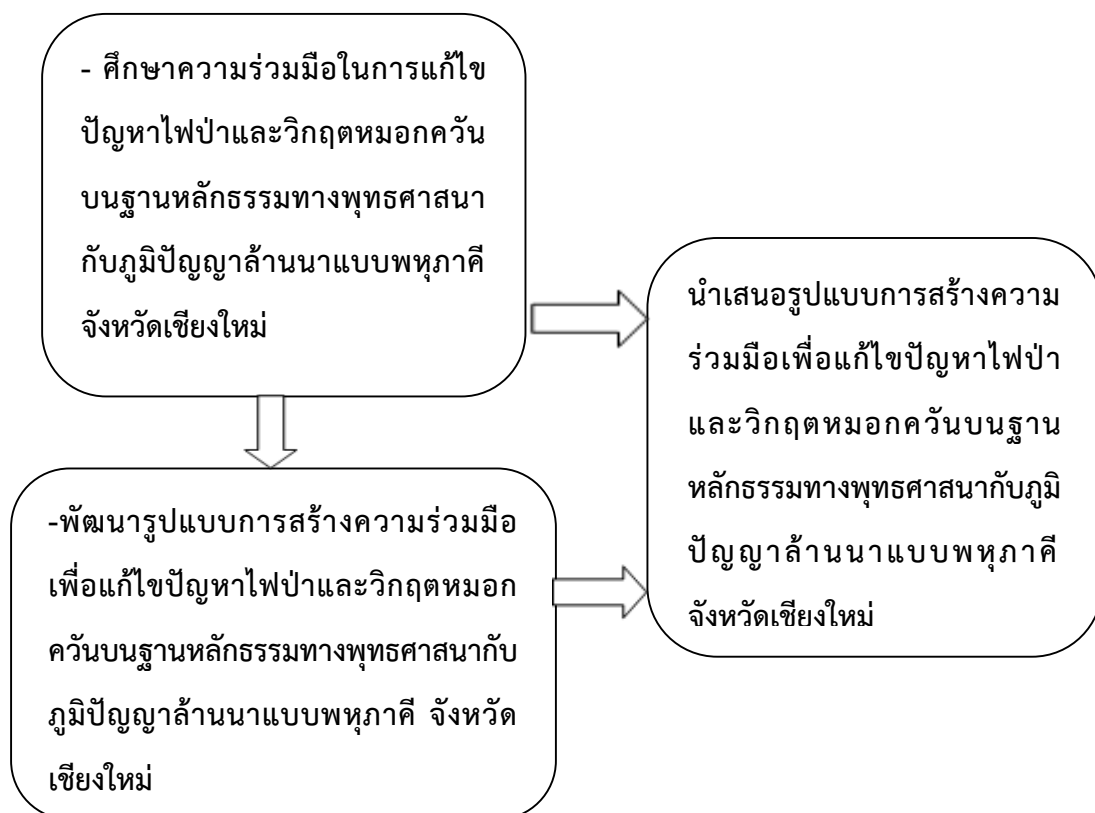
Ariawan Gunadia, et al (2019) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กฎหมายป่าไม้ในอินโดนีเซีย: การป้องกันและปราบปรามไฟป่า” พบว่า ป่าไม้มีหน้าที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ การคุ้มครองที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าพืชพันธุ์ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับสภาพอากาศ เช่น การกักเก็บคาร์บอน มลพิษทางอากาศ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ สุขภาพของมนุษย์ กิจกรรมของโรงเรียน ที่อยู่อาศัยของผู้คน วิถีชีวิตในชนบท การป้องกันประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ไม้อุตสาหกรรมเชิงพาณิชย์ ผลกระทบจากป่าที่ไม่ใช่ไม้ ระหว่างประเทศและการค้าแห่งชาติ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการพักผ่อนหย่อนใจ อย่างไรก็ตาม ปัญหาในอินโดนีเซียคือไฟป่า เพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งหน้าที่ของชาวนาทั้งหมด เจ้าของสัมปทานป่าไม้ รัฐบาล ราชการส่วนท้องถิ่นและ เอกชนควรป้องกันและปราบปรามไฟป่าตามกฎหมายและระเบียบที่มีอยู่ เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2488 พระราชบัญญัติฉบับที่ 5 ปี 2533 พระราชบัญญัติเลขที่ 22 ปี 2542 พระราชบัญญัติเลขที่ 41 ปี 2542 พระราชบัญญัติหมายเลข 1 ปี 2552 พระราชบัญญัติหมายเลข 6 ปี 1994 และพระราชบัญญัติหมายเลข 17 ปี 2547 และเครื่องบิดำเนินการโดยเครื่องบินต่างประเทศ เช่น ออสเตรเลีย แคนาดา มาเลเซีย รัสเซีย และสิงคโปร์ ถึงช่วยเหลือไฟป่าชาวอินโดนีเซีย

Muhammad Fachrie (2020) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ไฟป่าและมลพิษจากหมอกควันของอินโดนีเซีย: การวิเคราะห์ความมั่นคงของมนุษย์” พบว่าการวิเคราะห์ความมั่นคงของมนุษย์ต่อไฟป่าและหมอกควันของอินโดนีเซีย มลพิษ ความมั่นคงเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของชาติ แต่ปัจจุบันความปลอดภัยของมนุษย์ก็เป็นประเด็นที่ท้าทายเช่นกัน รัฐไม่โดดเดี่ยวอีกต่อไปเนื่องจากชีวิตของปัจเจกบุคคลได้รับผลกระทบอย่างมากจากภัยคุกคามเช่นกัน ไฟป่าและมลภาวะจากหมอกควันเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมในอินโดนีเซียมาอย่างยาวนาน และแม้แต่ในรัฐเพื่อนบ้าน ประการแรกงานวิจัยนี้อธิบายความเป็นมาของป่าไม้ไฟไหม้และมลพิษจากหมอกควันในอินโดนีเซีย และผลกระทบต่อรัฐเพื่อนบ้านนี้ จะตามมาด้วยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของมนุษย์โดยเฉพาะความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อม สุดท้ายนี้ งานวิจัยนี้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ไฟป่าและ

มลภาวะจากหมอกควันโดยใช้แนวคิดด้านความปลอดภัยของมนุษย์โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมความปลอดภัย ผลการวิจัยพบว่าไฟป่าและหมอกควันมลพิษส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์เจ็ดมิติ เช่น เศรษฐกิจ อาหารสุขภาพ สิ่งแวดล้อม บุคคล ชุมชน และการเมือง นอกจากนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี การดำรงชีวิต ความปลอดภัย และการอยู่รอดไม่ได้บรรลุผลสำเร็จโดยประชาชนเนื่องจากความรุนแรงในการคุกคาม (ทำให้เกิดผลกระทบในระดับภูมิภาคจากหมอกควัน) ความอ่อนไหวในความเปราะบาง (เกิดขึ้นเป็นภัยพิบัติเกือบทุกปี) และเกิดการกีดกัน

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่างานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ให้ความสำคัญถึงปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันเป็นอย่างมากเรียกเนื่องจากปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสภาวะทางอากาศของโลก มนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ตลอดจนกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทุกปีและจะต้องได้รับการแก้ไข โดยการแก้ไขต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นความร่วมมือแบบพหุภาคี

2.8 สรุปกรอบแนวความคิด

ภาพที่ 2.1 ขั้นตอนการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้วางกรอบและแนวทางการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
- 3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.7 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร และงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก การฟোকัสนากลุ่ม นำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา และวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

3.1.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดในการวิจัยดังนี้

1. สืบหนังสือเอกสารขออนุญาตศึกษาวิจัย บ้านแม่กลางหลวง หมู่ 17 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
2. ศึกษาจากข้อมูลเอกสาร/งานวิจัยของชุมชน/งานวิจัยในองค์กร
3. ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ นำแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างเสนอที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง รับข้อเสนอแนะ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไข พร้อมทั้งนำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วเสนอที่ปรึกษางานวิจัยพิจารณา และให้ความเห็นชอบส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ จำนวน 3 ท่านและจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้ในในกลุ่มประชากรตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

4. ลงพื้นที่สัมภาษณ์การวิจัย และจัดเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประธาน ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำกลุ่มเกษตรกรชุมชน ปราชญ์ชุมชน บ้านแม่กลางหลวง หมู่ 17 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยนัดวันเวลาในการมาพูดคุยกัน ซึ่งผู้วิจัยเองได้เตรียมเนื้อหา คือการลำดับขั้นตอนการดำเนินการจัดเวทีชุมชน การเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเวที เช่น เครื่องบันทึกเสียง กระดาษปรีฟ ปากกาเมจิก สมุด ปากกา เทป โดยผู้วิจัยได้ทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการสนทนาร่วมกัน ภายใต้กรอบประเด็นการวิจัยที่กำหนดไว้ สำหรับการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้พยายามสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล ทั้งจากการสร้างความคุ้นเคยเป็นรายบุคคล และการสร้างความคุ้นเคยในลักษณะกลุ่มจากนั้นจึงเริ่มทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ซึ่งคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้น เป็นคำถามแบบไม่มีโครงสร้าง และแบบมีโครงสร้างด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก นอกจากนี้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับ มีความครอบคลุม และยังเป็น การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งการจัดเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยจัดทั้งหมด 3 ครั้ง

3.2 กลุ่มเป้าหมาย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ นอกจากการศึกษาเอกสารแล้วยังเน้นการวิจัยภาคสนาม (Field Study) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ดังนั้น การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และผู้ร่วมปฏิบัติการ (Participants) ดังนี้และการวิจัยในครั้งนี้ก็ได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ครอบคลุมบริบทการศึกษาวิจัย โดยมีการเจาะจงจำนวนเขตการศึกษาวิจัย คือ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประธาน ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำกลุ่มเกษตรกรชุมชน ปราชญ์ชุมชน บ้านแม่กลางหลวง หมู่ 17 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาการดำเนินงาน ดังนี้

3.2.1 วิจัยเชิงคุณภาพ

1. ประชากร การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประธาน ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำกลุ่มเกษตรกรชุมชน ปราชญ์ชุมชน บ้านแม่กลางหลวง หมู่ 17 ตำบลบ้านหลวงอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

2. กลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน

บ้านแม่กลางหลวง หมู่ 17 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาประกอบด้วย

3.1 เจ้าอาวาสวัดบ้านแม่กลางหลวง	1 รูป
3.2 ผู้นำชุมชน / ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วย	3 คน
3.3 แกนนำกลุ่มเกษตรกรชุมชน	5 รูป
3.4 ประชาชนชุมชน	5 คน
3.5 เจ้าหน้าที่ไฟฟ้า	3 คน

รวม 17 รูป/คน

4) การคัดกรองคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลสำคัญ Key Informants มีเกณฑ์ดังนี้

1. เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. ผู้วิจัยคัดกรองคุณสมบัติจากประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้
3. ผู้วิจัยคัดกรองคุณสมบัติโดยเน้นกลุ่มตัวอย่างที่แสดงถึงความสามารถในการให้ข้อมูล

เป็นประโยชน์กับงานวิจัยในครั้งนี้

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3.1 วิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ประกอบกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดับความคิดร่วมกัน โดยมี กล้องถ่ายรูป สมุดจดและเครื่องบันทึกอัดเสียงใช้บันทึกข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์ ประเด็นข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกข้อสังเกตและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยเองในแต่ละช่วงของการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งใช้สัมภาษณ์เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประธาน ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำกลุ่มเกษตรกรชุมชน ประชาชนชุมชน บ้านแม่กลางหลวงมีโครงสร้าง ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อคำถามการศึกษาภูมิปัญญาล้านนาสำหรับประยุกต์ใช้ในการลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่

1. ชุมชนของท่านมีการนำภูมิปัญญาล้านนามาประยุกต์ใช้ในการลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร หรือไม่/อย่างไร

2. ชุมชนของท่านมีการลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร อย่างไร

ตอนที่ 3 ข้อคำถามบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาในการลดการ

เผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่

1. ชุมชน มีกิจกรรมทางพุทธศาสนา กับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐาน ในการลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ ที่ผ่านมามีกิจกรรมอะไรบ้าง

2. ท่านมีการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาบูรณาการกับภูมิปัญญาล้านนาในการลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่หรือไม่ ถ้ามีผลการดำเนินการเป็นอย่างไร ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

ท่านมีข้อเสนอแนะต่อบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนา กับภูมิปัญญาล้านนาในการลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ อย่างไร

3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือดังนี้ คือ

1. แบบสัมภาษณ์

1.1 ผู้วิจัยได้พัฒนาและสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

1.2 นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับร่างเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 3 ท่านได้แก่ 1. พระมหาวิเศษ ปญญาวชิโร รศ.ดร. 2. ผศ.ดร.ตระกูล ชำนาญ และ 3. ผศ.ดร. โผน นามณี อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

1.3 ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC)

1.4 นำไปทดสอบ (Try -Out) กับกลุ่มลักษณะที่คล้ายกัน จำนวน 30 คน กับนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

1.5 นำความคิดของผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มประชาชนที่ไปทำทดลองใช้มาปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้มีเครื่องมือวิจัยที่มีคุณภาพ

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยลงภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีการจัดทำหนังสือขออนุญาตจากผู้บริหารโครงการวิจัย ลงเก็บข้อมูลติดต่อประสานขอความร่วมมือนัดสัมภาษณ์เชิงลึก กับเจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประธาน ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำกลุ่มเกษตรกรชุมชน ปราชญ์ชุมชน บ้านแม่กลางหลวง โดยการนัดพบประชุม และทำการเก็บข้อมูลด้วยการบันทึกเสียงและการจด

บันทึกข้อมูล จากผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนบ้านแม่กลางหลวง หมู่ 17 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ในการศึกษาประกอบด้วย เจ้าอาวาสวัดบ้านแม่กลางหลวง 1 รูป ผู้นำชุมชน / ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วย 3 คน แกนนำกลุ่มเกษตรชุมชน 5 รูป ปราชญ์ชุมชน 5 คน เจ้าหน้าที่ไฟฟ้า 3 คน รวม 17 รูป/คน

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูลมีเชิงคุณภาพ

ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานั้น ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเนื้อหาสาระ (Content Analysis) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น จัดประเภท/กลุ่มข้อมูล เพื่อให้ได้ชุดข้อมูล ที่สามารถเสนอเป็นข้อเท็จจริง และใช้ประกอบการวิเคราะห์อภิปราย ซึ่งมีการให้เหตุผลเชิงตรรกะ นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนา เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน ฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากผลการศึกษา ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบคุณภาพ ตามวัตถุประสงค์ การวิจัย โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคีจังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 3 การนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

1. สถานการณ์ไฟฟ้าและวิกฤติหมอกควันบ้านแม่กลางหลวง

จากการสัมภาษณ์ พระครูปลัดบดินทร์ สีละสังวร เจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง กล่าวว่า “ถ้าพูดถึงเรื่องไฟฟ้าบนดอยอินทนนท์ ถ้าเทียบสัดส่วนในจังหวัดเชียงใหม่ถือว่าน้อยมาก เพราะมีการจัดการที่ดีในส่วนของดอยอินทนนท์ถ้าเทียบกับที่อื่น ทางชุมชนและหน่วยงานราชการที่นี่เรียกว่าเท็กทิม แม่กลางหลวง อินทนนท์ตรงนี้เราคือครอบครัว ซึ่งผมเป็นคนริเริ่มขึ้นมาเราอยู่ด้วยกันอย่างครอบครัว ฉะนั้นแล้วคำว่าครอบครัวคงไม่ต้องอธิบายอะไรมาก ทุกคนเป็นพี่น้องกันหมดนอกจากความหลากหลายทางเชื้อชาติด้วย พหุวัฒนธรรมด้วย พหุประเพณีด้วย อะไรที่เกี่ยวพันกันได้ก็เกี่ยวพันกัน ทางวัดก็สนับสนุนทุกอย่างที่หน่วยงานราชการต้องการและหน่วยงานราชการก็สนับสนุนทางวัดที่ทำกิจกรรม โดยเฉพาะวัดของเรานี้มีกิจกรรมมากมาย เขาเรียกว่า “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” นอกจากความเป็นอินทนนท์ ยังมีความเป็น 4 อำเภอ อำเภอจอมทอง อำเภอดอยหล่อ อำเภอแม่แจ่ม และอำเภอแม่วาง ตั้งอยู่ในเขตของอินทนนท์ ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอินทนนท์นี้จะมีน้อยมาก โดยเฉพาะปีนี้ฝนมาช่วยยิ่งไม่มีเลยไฟ น่าจะไม่มีสักจุดหรืออาจจะมบ้างเล็กน้อย ชาวบ้านทำแนวกันไฟกว่าจะมาถึงวัดไม่รู้วากี่แนว มีแนวของชาวบ้าน แนวของวัด และอื่น ๆ เพราะว่าแต่ละพื้นที่ก็มีแนวของ

ตัวเองวัดก็มีในเขตพื้นที่ แบ่งพื้นที่กันรับผิดชอบรับผิดชอบ ทุกวันชาวบ้านต้องมีการลาดตระเวนที่ผ่านมานะ แต่ว่าเดี๋ยวนี้ไม่ต้องเพราะว่าฝนมันตก แต่ที่ผ่านมาในอินทนนท์บางทีก็มีบ้าง เรื่องของไฟมันมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1 เกิดจากธรรมชาติ 2 ด้วยน้ำมือของมนุษย์ แต่ที่เกิดจากธรรมชาติมีน้อยมาก แผลที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ก็อย่างว่าคนเนอะ มีความแตกต่างกันบ้างจะให้มันคิดเหมือนกันทุกคนก็คงไม่ได้ บางทีไฟที่เกิดก็เกิดจากการกลั่นแกล้งกันบ้าง ความไม่พอใจ ไม่สามารถไประบายที่ไหนได้ก็ไประบายที่ป่า โดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือไม่ว่าจะความคับแค้นใจอะไรก็มี แต่ว่าถ้าเกิดไฟไหม้ทุกจุดที่ผ่านมาทางพวกเราก็แจ้งประสานทางอุทยาน พ่อหลวง ผู้ใหญ่บ้านช่วยกันดับแป๊บเดียว แต่สิ่งที่เกิดขึ้นบนดอยอินทนนท์ถ้ามันได้ติดแล้วมันดับยาก เพราะพื้นที่ตรงนี้ เขาเรียกว่าป่าดิบเขา ป่าดิบเขาเนี่ยไปไม่มันสะสมเยอะมันหนา มันจะเป็นฟอสซิลมันจะปะทุขึ้นมาทุกครั้งเหมือนภูเขาไฟ แต่ก็ไม่เกินความสามารถ บางทีพวกเราก็ได้เก็บชุดเป็นแนวเพื่อทำแนวสกัดไฟ ที่ผ่านมาก็ช่วยกันได้ดี ทุกอย่างคืออย่างที่ท่านพระอาจารย์มหาว่า หลักธรรมคือความเป็นครอบครัวกัน ความสามัคคีกันทางวัดเป็นผู้นำกิจกรรมอยู่แล้ว กิจกรรมของเราค่อนข้างมาก เราจะต้องสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นเสียก่อนแล้วพอทุกคนให้ความสำคัญก็จะพูดคุยกันได้” พ่อหลวง บ้านแม่กลางหลวง กล่าวว่า “ไฟป่าในพื้นที่เกิดมานานแล้ว เรื่องหมอกควัน PM 2.5 ถ้าจำไม่ผิดก็ประมาณ 3 ปี ที่เกิดความรุนแรงที่ขึ้น ตั้งแต่ผมเป็นเด็กผมก็เห็นว่ามันเกิดจากนั้นนี่ แต่สุดท้ายมันก็เกิดจากมนุษย์นั่นแหละ ภายหลังกระแสเรื่องการอนุรักษ์ป่า เรื่องไฟป่ามันกระทบต่อชีวิต ต่อสุขภาพ ต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่ มีการแก้ปัญหาภาคค่อนข้างจะนานแล้ว ในกรณีของความขัดแย้งมันมีอยู่แน่นอน ชุมชนกับหน่วยงาน หน่วยงานกับอื่น ๆ ตัวอย่างเช่นผู้นำกับลูกบ้านเขาประท้วงก็ชวนกันไปเผาป่าดีกว่า ที่จริงแล้วมันคนละเรื่องเลย ถ้าเขามีจิตสำนึกจะด่าพ่อหลวงก็ด่าตรง ๆ เลยแต่จุดไฟมันลำบาก ถ้าไฟไหม้ขึ้นมามันก็ลำบากอย่างในดอยอินทนนท์เวลาเผามาก็เป็นกระแสดังไปในทางเสียหายเยอะ และเกิดการเหมารวมว่าไฟป่าเกิดจากคนดอย แต่ช่วงหลัง ๆ มาเราก็คุยกันว่า จะทำอย่างไรให้ไฟป่าน้อยลงหรือว่าไม่มีเลย ทุกฝ่ายต้องมาช่วยกัน อย่างเรื่องจิตสำนึกเป็นเรื่องที่สำคัญมาก บางคนเขาก็ไม่เข้าใจว่าจิตสำนึกมันคืออะไร อย่างถ้าเขาไปทำอะไรสักอย่างว่าอย่างนี้มันกระทบกับคนอื่นไหม กระทบต่อตัวเราไหม เราก็สามารถที่จะปรับทำให้มันลดลงได้ ผมทำงานกับทุกหน่วยงานตั้งแต่ผมยังไม่เป็นพ่อหลวง แต่ ณ ปัจจุบันถือว่าผมมีแนวโน้มก็มียุอยู่ไม่ใช่ไม่มีเพราะว่าบ้านเรามี 2 โซน คือ ส่วนบนดอยกับโซนที่ราบ อย่างเมื่อก่อนต่างคนต่างอยู่ คนบนดอยเผาคนข้างล่างเขาโยนกันไปโยนกันมา ภายหลังมาก็มาคุยกันว่าเราจะแก้กันยังไง บางทีมันเหมือนกลั่นแกล้งกัน คนนั้นไม่พอใจคนนี้ก็เอามานั่งคุยและหารือกันตั้งแต่ระดับนายอำเภอ หน่วยงานราชการทุกส่วน อุทยานไฟป่า มาคุยกันว่าแก้ปัญหามอกควันไฟป่าอย่างไร เพื่อที่จะได้มีความสุขด้วยกัน อย่างกระแสเมื่อก่อน เผาไม่ทำลายป่าเราก็คิดอยู่ในใจว่าจะแก้ยังไง เมื่อก่อนยอมรับว่ามีทำไร่ทำสวนกันการเผาเนี่ยมีแน่นอน แล้วก็คิดว่าทำอย่างไรเพราะมันโดนกระแสบ่อย คนเผานี้มีอยู่หลายชนเผ่าในภาคเหนือเนี่ยถ้ามันโดนกันหมดคนดี ๆ ก็เยอะ คนที่ไม่ดีก็มีเล็กน้อย แต่เวลามันโดนก็โดนกันหมดเราก็แก้กันก็ต่างคนต่างอยู่ มีกระแสมาไม่มีใครเป็นตัวเชื่อมก็หน่วยงานที่มาเชื่อมก็คือ พระอาจารย์ อย่างที่พระอาจารย์เล่าไม่ใช่เจ้า

อวาสาเป็นคนไว้วางยนะมันมีหลายสาเหตุ อยากให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกสำคัญที่เรามีอยู่ เพราะว่าวัดเป็น ศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจ ปัญหาค่อนข้างจะน้อยมากแต่เวลามันเกิดเนี่ย ทางเชียงใหม่เกิดกับภาพรวม สายเหนือสายใต้ ถึงเราดีแต่ทางนั้นไม่มันก็โดนอยู่ดี เวลาคนกรุงเทพฯ มากี่หมอกควันไฟป่าว่ามันเกิดได้ อย่างไร เขาก็โทษเรา มันก็เป็นเรื่องที่เราต้องมาช่วยกัน เราก็มามาแบ่งกันว่าพื้นที่นี้เป็นของอุทยาน บริษัท ท่องเที่ยวก็มา มีหน่วยงานมาคุยกัน ก็มานั่งคุยกันแบบนี้อะไรที่แก้ได้ก็แก้ปัญหามันค่าใจเรา ปัญหา มันก็จะน้อยลงเรื่อย ๆ ทุกทีที่ผมไปนั่งที่สันกลางมีไฟไหม้แต่เราต้องไปนั่ง พอดีฝนมันตก ฝนก็ตกไฟก็ไหม้ จะมานั่งทำไมละ ก็ให้มันไหม้นั้นแหละถ้ามันไม่ไหม้เราก็จะลำบากในใจผมก็คิดนั้นแหละ 3 เดือน 4 เดือน แต่ว่าเรื่องงบประมาณเรื่องนี้สมมุติว่าอย่างที่ผ่านมางบมันไม่พอช่วงที่ไฟมันมาเยอะ ๆ ก็จะใช้ เยอะไฟมันมาก็ไปลุย ไม่ใช่ไปแค่คน 2 คนไปเป็น 10 เป็นอาทิตย์สองอาทิตย์ ต้องไปค้างคืนแล้วก็ อันตรายด้วย อย่างไปดับไฟบางที่ต้นไม้มันก็โคนมันก็มีให้เห็นแล้วทางบ้านเหนือ แต่บ้านเรานั้นยังไม่มี เราก็มองกันหลาย ๆ อย่างตรงนี้ไม่ใช่มาจี้กับพ่อหลวง พ่อหลวงก็ตายสิมันไม่ไหวมันต้องช่วยกันหลาย หน่วยงานไฟป่าเขาก็เหนื่อยทำงานแต่ละทีก็มีไม่กี่คน เวลาไปลุยกลางค้ำกลางคืนเราก็เห็นกันอยู่ใน ช่วงเวลาฤดูไฟ พวกผมก็เป็นกลุ่มเครือข่ายลุ่มน้ำแม่กลาง ที่ดูแลลุ่มน้ำแม่กลาง มีหน้าที่ใช้กฎหมาย ใช้ กฎแห่งกรรม ใช้กฎธรรมชาติ ใช้กฎจารีตประเพณีมาผสมกัน จะมีพิธีสาปแข่งที่เราทำในแต่ละปี บวชป่า บวชต้นไม้ เราก็มองให้มารวมกัน ก็คือว่าคนที่เผาป่าแกล้งเขา ก็จะเป็นไปโดยธรรมชาติ ” เจ้าอวาสา วัด แม่กลางหลวง กล่าวเพิ่มเติมว่า “พิธีสาปแข่งมันมีมาตั้งแต่สมัยก่อน มันเป็นโครงการของหน่วยงานต้น น้ำ แต่ก่อนหน่วยงานต้นน้ำเป็นแม่งานหลัก ก็คือเอาชาวบ้านมาทำพิธี สาปแข่ง หมายความว่า ให้เขามี ความหวาดกลัวให้เขามีความยำเกรงว่าถ้าไปเผาป่าหรือไปทำลายป่า ให้สิ่งที่มองไม่เห็นทั้งหลายเนี่ยจะ ลงโทษประมาณนั้น หน่วยงานแต่ละหน่วยงานก็มีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกันหมด อย่างต้นน้ำ หน่วยไฟ ป่า หน่วยอุทยาน โครงการหลวง ล้วนแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกันหมด ในดอยอินทนนท์นอกจากเรามีชุมชน แล้วยังมีเครือข่ายลุ่มน้ำ 1 ลุ่มน้ำแม่กลาง อย่างที่พ่อหลวงพูดเมื่อสักครู 2 แม่ยะแม่สอน 3 ลุ่มน้ำแม่ แจ่ม แต่ละอันก็มีเครือข่ายดูแลสิ่งที่จะเกิดขึ้นแม้แต่เรื่องบุงกรุกสถานที่ป่าเขาอะไรทำนองนี้ เครือข่ายก็ มาเคลียร์กับชาวบ้านก่อน ก่อนที่หน่วยงานจะเข้ามาให้เครือข่ายได้พูดคุยกันก่อน เรามีกรอบอยู่หลาย ชั้นในที่นี่พูดถึงดอยอินทนนท์ ที่อื่นเราไม่รู้เราอยู่ในกรอบหลายกรอบ อย่างอาตมาเป็นคณะกรรมการทุก ที่ที่มีหน่วย เพราะฉะนั้นแล้วสิ่งที่พ่อหลวงได้พูดมา พ่อหลวงก็พยายามจะสื่อว่าเครือข่ายของเรามีการ จัดการบริหารช่วยกัน แต่ว่าปัญหาหมอกควันไฟป่ามันก็มีไม่มากก็น้อยนะ แต่ถ้าพูดถึงโดยรวมของดอย อินทนนท์ มันค่อนข้างจะน้อยกว่าที่เห็นมาก อย่างที่พ่อหลวงพูดเชียงใหม่ถ้าเขาว่าเขาก็ดีรวมหมด แต่ ความจริงมันเกิดจากที่ไหนบ้างไม่ทราบด้วยน้ำมือของมนุษย์ แต่สิ่งที่พวกเราทั้งชุมชนและหน่วยงาน พยายามช่วยกันก็มีการเสวนากันบ่อย อย่างที่ไฟป่าแม่กลองดองอันนั้นก็เป็นของกรมส่งเสริมกรม ส่งเสริมเป็นแม่งานหลัก กรมส่งเสริมของกระทรวงทรัพยากรฯ กรมส่งเสริมมันมีหลายกระทรวง อันนี้ก็ เป็นแม่งานหลัก ทั้งสส.มานพ มูลนิธิไทยรักษ์ป่า เรามีอีกหลายมูลนิธิที่เป็น NGO เข้ามาดูแลเยอะมาก พวกเราทำด้วยกันทั้งหน่วยงาน NGO หลายกลุ่ม มูลนิธิไทยรักษ์ป่า มูลนิธิไทยยั่งยืน มูลนิธิฮักม่อนแจ่ม

ฯลฯ นอกจากนี้เรายังมีคณะกรรมการ คณะกรรมการของอุทยานซึ่งจะรวมหน่วยงานราชการทั้ง 4 อำเภอ โดยเฉพาะ 3 อำเภอหลักก็คือ จอมทอง แม่แจ่ม แม่วาง ทางอาณาเขตและพอหลวงก็เป็น คณะกรรมการด้วย โดยมีนายอำเภอ 3 อำเภอร่วมกัน และก็มีหน่วยงานทั้ง 3 ที่เราพยายามจะพูดคุยกัน ตลอดไม่ใช่ว่าแค่ปัญหาหมอกควันไฟฟ้า อะไรที่เกิดขึ้นในดอยอินทนนท์นี้ เพราะว่าอย่างที่พอหลวงพูด เมื่อสักครู่อินทนนท์นี้ข้อเสียคือสื่อเยอะ ใครมาเที่ยวก็มาถ่ายรูปมากับชาวบ้าน ที่อื่นอย่างสมมุติว่า ไฟไหม้ที่อื่นไม่มีใครรู้แต่ที่นี้คิดเดี๋ยวก็ออกสื่อแล้ว คนมาเที่ยวเยอะแยะมากมายอันนี้คือหลักสำคัญ เพราะว่าอย่างที่ในกรณี พอหลวงพูดเมื่อสักครู่การทำไร่เลื่อนลอยที่นี้ไม่มีแล้ว เพราะว่าทางหน่วยงาน อบต. เทศบาล พื้นที่ของทุกคนมีจำกัด ในการที่จะทำมาหากินมันมีพิกัด มีหลายกรอบ ก่อนปี 57 ก่อน ปี 42 43 จำไม่ค่อยได้แล้ว มันจะมีกรอบตัวนี้อยู่ พื้นที่ตรงนี้อย่างของสวนพอหลวงเขาก็มีพิกัดว่าตรงนี้ นายชมพู่เป็นเจ้าของพิกัดตรงนี้ เพราะฉะนั้นใครที่จะไปบุกรุกจะต้องให้เจ้าหน้าที่เป็นคนตรวจ ฉะนั้น เรื่องของการที่จะทำไร่เลื่อนลอยนั้นไม่มีแต่อาจจะจะมีบ้างตรงที่ว่าจุดไฟเผาในพื้นที่ตัวเอง เล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ว่าในวิถีปกากะญอนั้นมีการทำไร่เลื่อนลอย อย่างในกรณีของแม่แจ่มเขาจะจัดโซนในการ เผาวันนี้หมู่บ้านนี้ วันนี้หมู่บ้านนั้น แล้วการจัดการบริหารของไฟป่านอกจากจะมีการดูแลรักษาจะมีการชิง เผา บางทีชาวบ้านเขาไม่รู้ก็คิดว่าไฟไหม้ การชิงเผาชิงเผา เพื่ออะไรก็เหมือนการทำขนมครก คือการเผา เป็นจุด ๆ ไปเพื่อไม่ให้ไฟมันลุกลามหากันได้อันนี้เรียกว่าการชิงเผา ชิงเผาเพื่อสร้างแนวกันไฟ สมมุติว่า ถ้าไฟมันลามหากันเราจะไม่สามารถที่จะดับมันได้ เพราะว่าพื้นที่มันกว้างคนเราน้อย แต่เรามีการชิง เผาเป็นจุด ๆ เพื่อไม่ให้มันมีแนวที่จะลุกลามหากัน อย่างที่พอหลวงพูดมันต้องชิงเบยอะไม่ใช่ว่าจะจุด ตรงไหนก็ได้ มันต้องไปดอยลูกโน้นบ้าง บางที่ต้องใช้ชาวบ้านชาวบ้านก็ต้องทำมาหากิน อย่างผู้ใหญ่บ้าน ประกาศว่าวันนี้จะทำนั้นนี้กันมันก็ไม่จำเป็น เพราะฉะนั้นแล้วหน่วยงานพยายามจะทดแทนให้ชาวบ้าน แต่มันก็ยังไม่เพียงพอ ไปทำแนวป้องกันไฟทั้งวันให้เงิน 40 บาท ค่าก้วยเตี้ยยังไม่พอเลย นอกจากเรื่อง ของไฟป่ามีการบริหารจัดการเรื่องของกองทุน หรือว่ามีกลุ่มที่ตั้งมาสำหรับการช่วยเหลือก็มีบ้าง แต่จริง ๆ แล้วมันไม่เพียงพอ อย่างครั้งที่แล้วเขาก็พยายามที่จะทอดผ้าป่าเพื่อที่จะนำมาให้ลูกบ้านบริหาร แต่ จริง ๆ มันไม่พอหรอกเพราะว่าฤดูแล้งปีไหนที่ไม่มีฝน ชาวบ้านก็ต้องมีการลาดตระเวนทุกวันแล้วจะเอา ตรงไหนมาทดแทนรายได้ อย่างที่บ้านแม่กลางหลวงอาชีพหลักของชาวบ้านก็คือรับจ้าง รับจ้าง หน่วยงานส่งนักท่องเที่ยวก็ต้องทดแทน แต่ตรงนี้เป็นเรื่องของจิตอาสาชาวบ้านเขาทำเพื่อจิตอาสา”

จากการสัมภาษณ์สามารถสรุปได้ว่า ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน บนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี บ้านแม่กลางหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บ้านแม่กลางหลวงเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวปกากะญอ นับถือพุทธศาสนา และ คริสต์ศาสนา ชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีป่าไม้ ลำธาร เป็นสายเชื่อมแห่งชีวิต อยู่อาศัยกันเสมือนครอบครัว ทุกคนเป็นพี่น้องกัน นอกจากความหลากหลายทางเชื้อชาติด้วย พหุวัฒนธรรมด้วยพหุประเพณีด้วยมีความเกื้อหนุนและกัน

ส่งผลให้การรับมือกับสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ได้ดี ในเรื่องของปัญหาไฟฟ้าและวิกฤติหมอกควัน ภายหลังกระแสเรื่องการอนุรักษ์ป่า เรื่องไฟป่ามีกระทบต่อชีวิต ต่อสุขภาพ ต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่ เรื่องของไฟมัน อยู่ 2 ลักษณะ คือ 1. เกิดจากธรรมชาติ และ 2. ด้วยน้ำมือของมนุษย์ ที่เกิดจากธรรมชาติมีน้อยมาก แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเกิดจากปัญหาที่มาจากน้ำมือของมนุษย์ อาทิ การกลั่นแกล้งกัน ความไม่พอใจไม่สามารถไประบายที่ไหนได้ก็ไประบายที่ป่า โดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือไม่ว่าจะความ คับแค้นใจอะไรต่าง ๆ จากสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ก็มีการแก้ปัญหาโดยตลอด จากความร่วมมือของ ชุมชนโดยมีแกนนำหลักคือ เจ้าอาวาสวัดบ้านแม่กลางหลวง พ่อหลวง คณะกรรมการ หมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ จากหน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่กรมอุทยาน และภาคีเครือข่ายจากองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ NGO อาทิ มูลนิธิไทยรักษ์ป่า มูลนิธิไทยยั่งยืน มูลนิธิฮักม่อนแจ่มนอกจากนี้ทางวัดก็สนับสนุนและหน่วยงาน ราชการก็สนับสนุนทางวัดที่ทำกิจกรรม โดยเฉพาะวัดมีกิจกรรมมากมาย เขาเรียกว่า “อินทนนท์ร่วมกัน เชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” นอกจากความเป็นอินทนนท์ ยังมีความเป็น 4 อำเภอ อาทิ อำเภोजอมทอง อำเภอดอยหล่อ อำเภอแม่แจ่ม และอำเภอแม่วาง ผสานความร่วมมือจากพหุภาคี พหุวัฒนธรรม พหุ ประเพณี

ตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤติหมอก ควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคีจังหวัดเชียงใหม่

จากการสัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง กล่าวว่า ทางชุมชนและหน่วยงานราชการที่นี้ เรียกว่าแท็กทีมแม่กลางหลวง อินทนนท์ตรงนี้เราคือครอบครัวเราอยู่ด้วยกันอย่างครอบครัว ฉะนั้นแล้ว คำว่าครอบครัวคงไม่ต้องอธิบายอะไรมาก ทุกคนเป็นพี่น้องกันหมด นอกจากความหลากหลายทางเชื้อ ชาติด้วยพหุวัฒนธรรมด้วย พหุประเพณีด้วย อะไรหลาย ๆ อย่าง แต่อย่างที่พระมหาพุดเมื่อสักครู “ว่า ใช้หลักธรรมอะไร” หลักธรรมเราไม่มีอะไรมากหรือมีความเป็นครอบครัวแค่นั้นเอง อะไรที่เกี่ยวพันกัน ได้ก็เกี่ยวพันกัน ทางวัดก็สนับสนุนทุกอย่างที่หน่วยงานราชการต้องการและหน่วยงานราชการก็ สนับสนุนทางวัดที่ ทำกิจกรรม โดยเฉพาะวัดของเรา มีกิจกรรมมากมาย เขาเรียกว่า “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” นอกจากความเป็นอินทนนท์ยังมีความเป็น 4 อำเภอ อำเภอ จอมทอง อำเภอดอยหล่อ อำเภอแม่แจ่ม และอำเภอแม่วาง ตั้งอยู่ในเขตของอินทนนท์ ปัญหาที่จะ เกิดขึ้นในอินทนนท์นี้จะมีน้อยมาก โดยเฉพาะปีนี้ฝนมาช่วยยิ่งไม่มีเลยไฟ น่าจะไม่มีสักจุดหรืออาจจะมี บ้างเล็กน้อย ชาวบ้านทำแนวกันไฟว่าจะมาถึงวัดไม่ว่าก็แนว มีแนวของชาวบ้าน แนวของวัด ถ้าเกิด ไฟไหม้ทุกจุดที่ผ่านมาทางพวกเราก็แจ้งประสานทางอุทยาน พ่อหลวง ผู้ใหญ่บ้านช่วยกัน หลักธรรมคือ ความเป็นครอบครัวกัน ความสามัคคีกัน โดยมีการจัดกิจกรรมเราจะต้องสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น เสียก่อน แล้วพอทุกคนให้ความสำคัญก็จะพูดคุยกันได้ ในการช่วยเหลือกลุ่มที่ทำไฟฟ้า ก็พยายามที่จะ

หาคนข้างนอกเข้ามาสนับสนุน แต่ก็อย่างว่าฉันมีทั้งคนที่เข้าใจและไม่เข้าใจเรื่องนี้ บางคนเขาก็คิดว่ามาช่วยแต่อินทนนท์ที่ได้รับผลกระทบไฟไหม้ แต่ก็รู้อยู่ว่ารัฐบาลอาจจะไม่มีงบประมาณที่สนับสนุนเพียงพอหน่วยงานที่มีหน้าที่หลักในการดูแลไฟป่าบางเขาก็มีน้อยมีจำนวนจำกัด แทนที่จะจ้างงานกรเพิ่มขึ้นมากกว่านี้ แต่ต้องโดนบีบให้มันิดเดียว ถ้าปีไหนไฟไม่ไหม้ก็ตีไป แต่ถ้ามันได้ไหม้มันก็ลูกกลม เราก็พยายามที่จะแก้ปัญหาสร้างเครือข่ายให้ดีที่สุดนั่นแหละที่ผ่านมา ไม่ว่าจะหน่วยงานโน่นนี่นั่น แล้วอีกอย่างคือทางอินทนนท์ของเราได้พยายามที่จะปลูกจิตสำนึก เพราะว่าคนมันร้อยพ่อพันแม่ ก็พยายามจะปลูกจิตสำนึกมีทั้งคนที่เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้างเป็นเรื่องธรรมดา แต่ที่ผ่านมามันทุกครั้งก็พยายามที่จะทำให้มันเต็มที่สุด ถึงจะเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่งแค่ 4 เดือน ดอยอินทนนท์เป็นป่าในลักษณะป่าดิบเขา ป่าดิบเขาต้นไม้จะสวยทั้งปีใบไม้ที่ร่วงก็ร่วงไปใบใหม่ก็ออกมา พอถึงคราวไฟไหม้มันก็เห็นชัดเจนมันมองลงมาจากดาวเทียมก็เห็นได้ชัดเจนเพราะว่ามันเป็นสีเขียว ไฟป่าถ้าเราไปดับมันดับยากมันเป็นหน้าผาลมก็โอบเข้ามา ลมพัดเข้าไปมันก็อันตราย พอมันอันตรายอะไรมันก็ยากไปหมด โดยเฉพาะในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านทุกหมู่บ้าน พยายามที่สุดแล้วที่จะช่วยกัน แต่ในเรื่องของงบประมาณมันน้อยมาก ก็อาศัยจิตอาสาเป็นหลักเพราะบนดอยอินทนนท์เรา เมื่อก่อนชาวบ้านอาจจะปลูกผักปลูกไม้กินเอะอะ เดี่ยวนี้ก็ยังคงเอะอะอยู่ แต่อาชีพที่เสริมเข้ามาก็คืออาชีพการท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวก็คือธรรมชาติ ตอบโจทย์ของการท่องเที่ยว เขามาอินทนนท์เขาก็อยากไปอยู่กับธรรมชาติกันทั้งนั้น อยากมาดูพระธาตุศุกราบพระธาตุศูดอยอดดอยมาสัมผัสสอากาศหนาวที่นี้รับไอโซน แต่มันก็เหมือนเป็นดาบสองคมนักท่องเที่ยวมาดูก็เอาความอันนี้มาด้วยเหมือนกันบางทีวิถีของชาวบ้านที่เขาอยู่ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเอะอะ และอีกอย่างคืออย่างที่พูดมาเมื่อก็จะเป็นเรื่องของสื่ออะไรที่เข้ามาแล้วสิ่งที่ตอบโจทย์ของชาวบ้านคือต้องช่วยกันรักษาถึงจะได้ขายการท่องเที่ยว ถ้าเราไม่ช่วยกันรักษาตรงนี้ใครก็ไม่อยากมา อันนี้ก็เป็นเรื่องที่เราพยายามจะปลูกจิตสำนึก แต่อย่างว่าคนมันร้อยพ่อพันแม่คนที่เข้าใจก็มีคนที่ไม่เข้าใจก็ต้องมีบ้าง พ่อหลวง บ้านแม่กลางหลวง กล่าวเพิ่มเติมว่า “ในเรื่องของเยาวชน เราก็อยากที่จะสืบทอดหมายความว่าเด็กเดี๋ยวนี้ส่วนใหญ่เขาจะเข้าไปในเมืองกันเอะอะ บางทีเขาก็อาจจะลืมนตัวเองก็อาจจะละเลยไป คือเราก็ไม่ได้ห้ามว่าไม่ให้ไป แต่อยากให้มันควบคุมกันไป ณ ปัจจุบันเยาวชนไม่ว่าโรงเรียนอยู่วัด เวลามาวัดพระอาจารย์ก็จะสอนเรื่องการดูแลป่า ถ้าเป็นโรงเรียนก็อาจจะเรียนของครูก็เรื่องธรรมชาติ อย่างที่บอกบ้านเราเป็นแหล่งท่องเที่ยว ถ้าสิ่งแวดล้อมมันขาดอันใดอันหนึ่งมันก็จะไม่ยั่งยืน ถ้าเราไม่ดูแลรักษามันมันก็จะจบลงสักวัน ไม่ว่าจะรุ่นผมหรือรุ่นไหนมันก็จะจบ แต่ว่า ณ ปัจจุบันนักท่องเที่ยวมาเอะอะมาก มันมีหลากหลายบางคนชอบแบบหรรษาบางคนชอบแบบธรรมชาติ แต่ส่วนใหญ่ที่ผมสังเกตดูเอาไป

น่าจะฟื้นคืนย้อนหลัง เราลืมนิเวศวิถีชีวิตเปรียบเทียบว่าประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์เล่าเรื่องเราเคยเรียน แต่ถ้ามองไม่มีประวัติศาสตร์เราจะไม่รู้ปัจจุบัน เพราะว่าประเทศไทยมีเล่าเรื่องว่า เมื่อก่อนคนเฒ่าคนแก่เล่าอย่างนี้ วิธีการอะไรที่เคยมี มันมีหลาย ๆ ส่วน ยังกฎหมายมันเขียนด้วยตัวอักษร แต่เรื่องธรรมชาติ เรื่องสิ่งลึกลับเราไม่เขียน เราก็คิดในใจว่าจะทำอะไรให้มันอยู่กับเรา อย่างผมก็คิดว่าหนังสือเขียนได้แต่วิถีที่เราสืบทอดต่อจากพ่อแม่มา คือเด็กรุ่นใหม่มันจะไม่รู้เลย แต่ ณ ปัจจุบันพระอาจารย์มาสอนเรื่องนี้ ค่อนข้างจะเยอะเท่าที่ผมดู 2-3 เรื่องในวิถีชีวิต เพราะว่าวัดเนี่ยรับชาติพันธุ์เยอะ ไม่ว่าจะเป็นลหุ ไม่ว่าจะเป็นจะเป็นปกากะญอ จะเยอะมาก พระอาจารย์จะรู้ว่าแต่ละชาติพันธุ์วิถีชีวิตนิสัยใจคอจะแตกต่างกัน จะใช้ชีวิตแตกต่างกัน แต่ว่าทุกคนจะต้องลงเอยด้วยการรักษาธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมอะไรมันก็สื่อถึงธรรมชาติ อย่างพิธีกรรมนี้ผมเรียก ผีฝ่าย เป็นการเรียกเจ้าที่เจ้าทางเจ้าป่าเจ้าเขาให้รู้ว่าพวกเราจะทำนาทำไร่ไม่มีขอฝนให้เจ้าป่าเจ้าเขาดูแล คนเฒ่าคนแก่บอกว่าต้องเรียกก่อนจะมาไม่มาไม่รู้แต่ว่าต้องอธิษฐานไว้ก่อน เพื่อที่จะให้สิ่งที่เหนือกว่าเราทำให้ฝนตกลงมา ทำแล้วมันสบายใจมีความสุข ถ้าไม่ทำสิ่งที่เคยทำมันก็จะอึดอัดใจ เรื่องวัฒนธรรมตามความเชื่อหรือพิธีกรรม จะมีพิธีกรรมที่ผมเรียกว่า เลี้ยงผีฝ่าย ก็คือการเลี้ยงเจ้าที่ ก่อนที่จะทำนาก็ต้องขอเจ้าที่ มีการล้มน้ไก่หรือหมูสัก 1 คู่ จะเอาของหมูก็นำไปรวมกันวันนั้น มันจะมีคำบอกกล่าววันไหนทำได้วันไหนทำไม่ได้ ไม่ใช่ว่าจะทำวันไหนก็ได้ ทำในช่วงเวลาที่ควรจะทำ นอกจากนี้ ก็จะมีพิธีกรรมเลี้ยงผีนา และก็ผูกข้อมือ ก็จะใช้ในเรื่องของประเพณี พิธีกรรมบวกกับเรื่องของกฎหมายกับกฎของธรรมชาติ เจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง กล่าวว่าเพิ่มเติมว่าเรื่องเยาวชน ทางวัดเรามีชมรมรักสายธารา นักเรียนทุนของวัดมี 59 คน ที่วัดได้อุปถัมภ์ แต่ว่า 59 คนนี้ไม่ได้ร้อยเปอร์เซ็นต์แต่คนที่ได้รับทุน 100% มีอยู่ 11 คน เรียนจนถึงมหาวิทยาลัย แต่ก่อนพวกเราไม่ได้เรียนไกลกันมาก ก็อยู่กันแถว ๆ นี้รวมตัวกันได้มากขึ้น หลายคนก็โตขึ้นทำงานแล้วจบมหาลัยแล้ว ซึ่งเป็นนักเรียนทุนของวัดส่วนหนึ่ง ก็แยกย้ายกันไปทำงานตามบทบาทหน้าที่ การรวมตัวกันก็มีน้อยมากก็ได้อาศัยช่วงที่โรงเรียนปิดหรือว่ามหาลัยปิดเราก็นำกิจกรรมกันเรื่อย ๆ อยู่ แต่ก่อนก็ทำเกือบจะทุกหน่วยงานแล้วแต่เขาจะให้เราทำ ถ้าลองดูใน YouTube ก็ให้เห็นแต่ที่เป็นเยาวชนอยู่ก็ยังมีสมาชิกก็อาจจะลดน้อยถอยลง” หรืออาจกล่าวได้ว่าในเรื่องของการอนุรักษ์ป่าการดูแลเรื่องของไฟหมอกควันก็จะผ่านในทางของพระอาจารย์ด้วยในเรื่องของเยาวชน และก็จะมีในกลุ่มของการเข้าศึกษาในโรงเรียน และก็กลุ่มการศึกษาทางวัดเจดีย์หลวงที่ส่งไปเรียน ว่าจะได้รับแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่า การดูแลป่าธรรมชาติ” กล่าวว่า “เขาจะมีแซทกลุ่มกันอยู่เขาจะแจ่งกันเป็นระยะ ๆ แต่ในส่วนของเราจะทำกิจกรรมเยอะ บางทีไม่มีอะไรทำเราก็จะไปเก็บขยะขอให้มันมีกิจกรรม เพราะว่าถ้าไม่มีกิจกรรมการ

รวมตัวก็จะไม่เกิดขึ้น แต่ทุกวันนี้มันก็แยกย้ายกันไปอย่างที่พอหลงว่า บางคนก็ไปเรียนลำปาง ไปเรียน เชียงใหม่ ไปเรียนกรุงเทพฯ สมัยก่อนบ้านเรายังไม่มีการศึกษามากนัก แต่พอมีวัดขึ้นมาเราก็ก่อเสริมให้ ได้เรียนหนังสือ คนที่เป็นเณรที่นี้พอลาสิกขาลาเพศไปเรายังส่งสอบถึงระดับมหาวิทยาลัย

ในส่วนของภาครัฐว่ามีส่วนในการสนับสนุนหรือช่วงเหลือเรื่องไฟฟ้าและวิกฤติหมอกควัน อย่างไร จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่สถานีควบคุมไฟฟ้าฯ กล่าวว่า “ที่ผ่านมาหน่วยงานไฟฟ้ากับ ชาวบ้านยอมรับว่าแต่ก่อนมีความขัดแย้งทั้งในเรื่องอุทยาน ด้วยวิถีชาวบ้านก็คือทำไร่ ทำไม้ทาง หน่วยงานบางทีก็ต้องบังคับใช้กฎหมาย มันก็มีกระทบกระทั่งกันบ้างกว่าจะปรับเข้าหากันได้ก็ใช้ เวลานาน ไฟฟ้าเกิดขึ้นได้ก็เพราะไฟของป่าบ้างอย่างที่พระอาจารย์กล่าวว่ามี 2 ปัจจัย คือ เกิดจาก ธรรมชาติและฝีมือของมนุษย์ แต่ที่น่ากลัวที่สุดก็คือความขัดแย้งในชุมชน เมื่อก่อนพอตอนหลังมาเขา แยกกรมป่าไม้กับกรมอุทยานก็แยกส่วนกันออกมา กรมอุทยานก็ดูแลเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ไฟฟ้าก็ ดูแลในเรื่องของไฟฟ้าอย่างเดียวเมื่อก่อนนะครับ พอมีไฟก็ไปดับ พอช่วงหลังก็อย่างที่พระอาจารย์ว่า ชุมชน กับหน่วยงานต้องเป็นหลัก ไฟฟ้าถ้าจะให้ยุติได้ไม่ต้องถึงหน่วยงาน ใช้เงินเท่าไรก็ทำไม่ได้ นอกจากความเข้าใจกัน ถ้าเราเอาตัวเงินมาเป็นบรรทัดฐานมาเป็นตัวอ้างบางครั้งเนี่ย ตัวเงินอาจจะสร้าง ความขัดแย้ง ในชุมชนก็ได้ บางทีภาครัฐส่งไปถ้ามีผู้นำดี เวลาลูกน้องดับไฟก็เข้าใจกันว่าเงินน้อยก็ใช้ น้อย แต่บางทีบางหมู่บ้านได้รับเงินไปใช้แต่งงานส่วนเงินไปอยู่เป็นกระจุกเป็นก้อนมันก็เลยสร้างความ ขัดแย้ง ปกติแล้วถ้าไฟเกิดชาวบ้านจะไปช่วยกันดับหมดถ้าไม่เอาตัวเงินมาเป็นตัวชีวิต แต่ในตอนหลัง บางบ้านพูดถึงบ้าน รับเงินไปลูกน้องไม่ได้ เวลามันเกิดไปลูกน้องก็จะไม่ไปจะไปแค่ไม่กี่คน เราก็กอด บทเรียนมาทุก ๆ ปี อย่างภาครัฐก็สนับสนุนเงินมา ของไฟฟ้าจะมีสร้างเครือข่ายอยู่ 21 หมู่บ้าน แต่ปีนี้ เพิ่มมาอีก 7 หมู่บ้าน เมื่อก่อนหมุนเวียนกันสนับสนุนปีละ 6 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 50,000 บาท อันนี้ไม่ เกี่ยวกับบงบของจังหวัดเป็นงบของอุทยาน 50,000 บาทก็ให้ผู้นำเอาไปจัดการบริหารกันเอง เวลาเกิดไฟ ป่าสร้างเวรยาม ถ้าไม่เกิดไฟก็ทำจุดสกัดไฟฟ้าสร้างเวรยามจุดสกัดให้บริหารกันเอง ให้ทุกปีแต่ว่า หมุนเวียนกัน แต่ปีนี้รู้สึกว่าจะได้ทุกหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5,000 บาท แต่ไม่เกี่ยวกับบงบของจังหวัดบงบของ จังหวัดเขาจะลงมาที่เทศบาล แล้วการเข้าประชาสัมพันธ์ก็เป็นจุดสำคัญมากอย่างเดือนนี้ของไฟฟ้าก็ได้ เข้าให้ความรู้สถานศึกษาของโรงเรียนในชุมชน แล้วก็สนับสนุนงบประมาณทุนการศึกษาให้แก่นักเรียน อย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง 2 โรงเรียน ตอนนี้น้ำมันมีเรื่องของเกี่ยวกับราคาน้ำมันด้วย จากเดือนละ 4 ครั้งก็ ลดลงเหลือ 2 ครั้ง ก็เข้าถึงทุกโรงเรียน เมื่อก่อนนี้ในชุมชนต่างคนก็ต่างทำงาน แต่ในตอนหลังเราก็ดึง เอาชาวบ้านอย่างของแม่กลางหลวงพี่น้องม้งเราก็ก็นำเอาไปเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่กิ่วแม่ปาน เราก็จะมี

มีคฤหบดีที่ท้องถิ่นเขาก็จะออกจากบ้าน มีตั้งแต่วัยรุ่นจนถึงผู้ใหญ่ วันละ 200 คน มีกิวแม่ปานกับผาดอกเสี้ยวที่พ่อหลวงทำอยู่ ใครที่จะเข้าไปอยู่แม่ปานหรือผาดอกเสี้ยวก็เก็บคณะละ 200 บาท รายได้จากตรงนี้ก็เอาเข้ากองทุนส่วนหนึ่ง ดึงให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมกับเจ้าหน้าที่ อย่างเมื่อก่อนนี้ต่างคนต่างหันต่างมองในแง่ลบกันหมด เราให้การศึกษาเรื่องของหมอกควันไฟป่าอย่างเดียวกันไม่ได้เราต้องให้ความรู้จนถึงสัตว์ป่า มีนักท่องเที่ยวยางคนส่วนใหญ่แล้วเขาก็ต้องการมาดูสัตว์ป่า อย่างที่กิวแม่ปานมันจะมีกวางผาเยอะ เคยสอบถามเขาว่าถ้าเราไปดูสัตว์ในสวนสัตว์มีเป็นร้อยมันก็ไม่มีความหมายเหมือนกับเรามาเจอในป่าจริง ๆ แค่นี้เดียว กลุ่มที่เขามาเราสอบถามเขาก็อยากเจอ เจอแค่นี้เดียวก็ภูมิใจแล้ว ความรู้สึกมันไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นแล้วต้องมาดูป่าจริง ๆ ของจริง มีการตั้งกล้องกัน วิทยุรุ่นเดียวกันเลยมีจิตอนุรักษ์ป่าอนุรักษ์สัตว์ มันเหมือนเป็นหม้อข้าวหม้อแกงของแม่กลางหลวง หน้าไฮซีซั่นแขกเต็มไปหมดน่าเสียดายช่วงหลังโควิดมา ไม้จั่นแม่กลางหลวงจะเจริญกว่านี้ เรามีพุทธอุทยานของพระอาจารย์เปี่ยมรูปแบบการทำงานของภาครัฐหรือว่าของไฟป่าที่ดูแลรับผิดชอบโดยตรง เราพยายามที่จะเข้าหาชาวบ้านและชุมชนเป็นหลัก ไฟเนี่ยถามว่าเราอยากจะทำมันเกิดใหม่เวลามันเกิดเราจะทำยังไง แก้ไขกันยังไง ปีที่แล้วมันเป็นอย่างนี้ ปีนี้เราจะถอดประเด็นมันมาอย่างไร โดยเฉพาะชาวบ้านอยู่กันเหมือนพี่เหมือนน้องอย่างที่ว่าพ่อหลวงว่าต่างคนต่างอยู่จะทำงานกันมันก็ไม่ได้ ไฟมันก็มีตลอด แต่ถ้าถามว่าเมื่อปีก่อนมีเกือบ 200 ครั้งแต่นี้มีไม่ถึง 20 ครั้ง ลดลงมาก อย่างหนึ่งก็คือสภาพอากาศด้วยฝนด้วย จุดสำคัญก็คือทุกคนให้ความร่วมมือก็คือชุมชนกับเจ้าหน้าที่มีการทำงานร่วมกัน ก็อยากจะฝากทางมหาวิทยาลัยด้วยครับว่าการเกิดไฟป่าเนี่ยเรื่องงบประมาณเท่าไรมันก็ไม่พอ แต่ว่าจะทำยังไงให้นักบริหารนักธุรกิจในเมืองได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ในกรณีของฤดูไฟป่าพวกนักธุรกิจเขาจะกลัวมากเรื่องของหมอกควันไฟป่า โดยเฉพาะโรงแรมยอดจะหาย เมื่อยอดมันหายแล้วทำไมคุณไม่เข้ามาดูไม่เข้ามามีส่วนร่วม อย่างน้อยมันก็มีช่วงไฟแค่ประมาณ 4 เดือน สนับสนุนอาหารเล็ก ๆ น้อย ๆ ผ่านทางหน่วยงานอุทยานก็ได้หรือว่าไฟป่าก็ได้ น่าเสียดายที่ไม่มีภาคเอกชนเข้ามา แต่อันที่จริงภาคเอกชนเป็นคนได้รับผลกระทบจริง ๆ ในเมื่อก่อนนี้เราจะไม่ได้ยินเลยว่าพิษของหมอกควันไฟป่า เมื่อก่อนเราจะคิดว่าสัตว์ป่าเสียหายต้นไม้เสียหาย แต่หลังมานี้มันไม่คุ้มเลยมีแต่พิษของหมอกควันไฟป่า แต่โดยปกติแล้วถ้าวันเกิดบนดอยควันมันจะไม่มี มันจะมีแค่เป็นหุบเป็นแอ่งกระทะพอขวัญมันมามันก็วนอยู่ในนั้น ไหมยังงั้นมันก็ไม่มีควัน เพราะฉะนั้นแล้วคนในเมืองกลัวที่สุดก็คือหมอกควัน เขาก็น่าจะมีบทบาทให้กับชุมชนมากกว่านี้ ในทางภาครัฐโดยเฉพาะปีนี้นับถูกตัดไปเป็นครึ่งแต่เราก็ต้องทำงานเหมือนเดิม ในช่วงไฟป่าถ้าทางมหาวิทยาลัยมีโอกาสก็มาลองดูของพื้นที่เราของชาวบ้านเราทำกันจริง ๆ ไฟไหม้กลางคืนก็ไปกลางคืน เขาแต่ละลูก

เราไปทุกที่ถ้าเกิดไฟ อย่างที่ผ่านมามีชาวบ้านหาย ก็มีทั้งกองพันพัฒนาที่ 3 ที่อยู่แม่ริม เขาเอาฮอติคอปเตอร์เข้ามาช่วย เป็นเดือนก็ยังไม่เจอ เจ้าหน้าที่ไฟป่าเจ้าหน้าที่อุทยานเป็นแม่งานหลัก หากันทุกวันก็ยังไม่เจอ แต่ในเมื่อก่อนชาวบ้านจะมองเจ้าหน้าที่เป็นอีกอย่างหนึ่ง เหมือนกับว่าเป็นศัตรูกับเขา แต่ตอนนี้เราสังเกตได้ว่าเจ้าหน้าที่ที่เรามีอยู่ปัจจุบันนี้โดยเฉพาะของอุทยาน กลุ่มปกากะญอส่วนใหญ่จะเข้ามาทำงานแทน เมื่อก่อนนี้ทางปกากะญอจะไม่กล้าทำงานคือเหมือนกับว่าเข้าไปทำงานของอนุรักษ์แล้วชาวบ้านจะรังเกียจ บางบ้านชาวบ้านก็ทำไม้กันอยู่กลัวจะเข้าไปเป็นสาย ตอนนี้อยู่ไม่มีแล้ว แต่ตอนนี้เข้าไปทำงานเป็นลูกจ้างประจำกันเยอะมาก กลับบ้านกับภาครัฐมีความเข้าใจกันเรื่องไฟป่าก็น่าจะลดลงทุกปี ถ้าภาครัฐกับชาวบ้านมีความร่วมมือความเข้าใจกัน ต่อไปในป่าโดยเฉพาะดอยหลวงอินทนนท์คงจะเกิดน้อยมาก เกิดปุ๊บดับปั๊บ ไม่รุนแรง ถ้าเกิดขึ้นสามารถดับได้ทันที ที่ห่วงที่สุดก็คือทางในเมืองนักธุรกิจอะไรต่าง ๆ ผ่านทางมหาวิทยาลัยคงจะเป็นอีกแรงจูงใจให้ชาวบ้านเกิดความหวงแหนในทรัพยากรที่มีอยู่ ลำพังของหน่วยงานบางที่ผู้บริหารเขามาปีต่อปีแล้วเขาก็ไปแต่เราอยู่ด้วยกันตลอด มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน ยังไงก็ขอฝากทางมหาวิทยาลัยถ้ามีอะไรให้ทางไฟป่าช่วย อย่างในเรื่องการทำแนวกันไฟเราทำกันทุกปี พอเข้าธันวาคมการเริ่มทำแนวกันไฟกันแล้ว รวมกันแล้วก็ประมาณ 90 กว่ากิโลเมตร อันนี้เฉพาะของไฟป่ายังไม่รวมของชาวบ้าน เส้นที่ยาวที่สุดก็คือตั้งแต่กิ่วแม่ปานจนถึงป่าบางเปียง ลงไปจนถึงแม่แจ่ม ต้องเข้าไปทำเข้าไปนอน แนวกันไฟของเราจะทำลักษณะคล้ายตารางหมากรุกคือกันไปกันมา เราก็ทำกันทุกวิถีทาง ใช้เวลาเผื่อระวัง 4 เดือนแต่เราก็จะจ้างบุคคลภายนอกเข้ามา หมายความว่าตั้งแต่วันที่ 1 มกราคมจนถึงวันที่ 30 เมษายน แต่หลังจากนั้นถ้ายังมีไฟอยู่เราก็ได้เจ้าหน้าที่ที่ประจำอยู่นั้นลุยกันต่อ แต่ว่าในการจ้างลูกจ้าง 4 เดือน หลังจากนั้นฝนก็เริ่มมา อย่าง 2 ปีที่ผ่านมาเดือนมีนาคมฝนก็เริ่มมาแล้ว” นี่ก็เป็นลักษณะการทำงานในหน่วยงานภาครัฐ แล้วก็มีการมีส่วนร่วม การสร้างความเข้าใจมากขึ้น พระก็จะจัดการเรื่องอาหารอะไรให้ เมื่อก่อนตอนที่โควิดยังไม่มาเราทำงานกันก็ค่อนข้างจะเยอะ พอ covid มามันติดกันเยอะเราก็เข้าหากันไม่ได้ก็ปิดวัด ทุกอย่างมันก็ปิดตัวเงียบ อย่างเมื่อก่อนเรามานั่งไหว้พระกันสักครึ่งชั่วโมง แต่พอโควิดเราก็หายไป เมื่อก่อนเราก็ทำกันแบบนี้ กันในวันศีลอาจจะเป็นวันเดือนดับเราก็มารวมกันที่วัด เราก็จะมาพูดคุยกันบางอย่าง เพราะว่าถ้าเจ้าหน้าที่ไฟป่าก็จะเตรียมตัวกันตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ เจ้าหน้าที่ไฟป่าดอยอินทนนท์ กล่าวว่า “มันก็จะมียู่ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ เราก็เริ่มที่จะจำกัดเชื้อเพลิง ถ้าพูดถึงคือการชิงเผา สังเกตถ้าช่วงนั้นเกิดไฟป่าขึ้น บางทีมันเป็นช่วงของการกำหนดวันชิงเผา ก็จะนัดวันกัน บ้านนี้ชิงเผาวันนั้น เพราะฉะนั้นคนที่ไม่รู้เขาก็บอกว่าไฟไหม้ทำไมเจ้าหน้าที่ไม่ไปดับ แต่เราก็ให้เจ้าหน้าที่ให้ชาวบ้านไปคุมอยู่ให้มันลุกลามบานปลาย ชิงเผา ก็ใน

จุดที่เป็นจุดเสี่ยง อย่างในบริเวณวัดก็จะชิงเผาก่อนเผื่อว่าในบริเวณวัดมันมีขึ้นมากจะได้ไม่แรง หรือถ้าหากเราไม่ชิงเผามันก็จะทับถมกันไปเรื่อย ๆ ความเสียหายก็จะเกิดขึ้นเยอะ เพราะฉะนั้นเราก็ชิงเผาทำทุกปี แต่ว่าคุณไม่ให้มันลุกลามไป เพราะบางทีนักท่องเที่ยวผ่านไปก็ไปฟ้องว่าเกิดไฟไหม้ทำไมเจ้าหน้าที่ไม่ดับไม่ไปดู นักท่องเที่ยวเขาไม่รู้ว่าถ้าจะชิงเผา จุด Hotspot มันจะขึ้นอยู่ที่ 10:00 น ไปจนถึง 14:00 น จาก 15:00 น ไปจนถึง 21:00 น ตอนนั้นเราก็ยังไม่จุดจุดตอนที่ดาวเทียมยังไม่ขึ้น เพราะถ้าเราจุดตอนนั้นดาวเทียมมันขึ้นมันก็จะไปแจ้งที่เขา กำหนดแล้วบางทีนักท่องเที่ยวผ่านมาก็บอกไฟไหม้ทำไมไม่ดับ ตรงนั้นนะมันเป็นจุดที่เราชิงเผา แต่ต้องได้รับคำสั่งจากจังหวัดว่าผู้ราชการว่าจะสั่งการมาแค่ไหน”

ในเรื่องภูมิปัญญาของชาวปกากะญอ พ่อหลวง บ้านแม่กลางหลวง กล่าวว่า “เมื่อก่อนในการทำไร่มีการเผา มันไม่ใช่ว่าอยากจะทำก็เผา มันต้องมีการทำแนวกันไฟก่อน มีช่วงเวลาที่เผา อย่างที่บอกเมื่อก่อนมันมีในเรื่องของความเชื่อป่าในเขา เราจะไปเผาเรื่อยเปื่อยไม่ได้ เมื่อก่อนจะต้องเผาในช่วงเวลาที่แดดจัดเท่านั้น ที่บ้านเรามันไม่มีอยู่แล้วแต่อย่างที่ยอมก้อยแม่ตื่น มันก็เป็นสิทธิ์ของเขา เพราะว่าเขาไม่มีนาแบบนี้ เขาก็ต้องเผาแต่ว่าคนที่เขากำหนดเขาไม่ได้ไปศึกษา เขาให้เผาหน้าฝนเอาหน้าฝนไฟมันก็ไม่ติดมันก็ทำอะไรไม่ได้ มันก็เลยกลายเป็นคนละเรื่องเลย เขาจำเป็นที่จะต้องเผาช่วงนั้นแต่ไม่เผามันก็ไม่ได้ แต่เขาก็จำกัดว่าเผาวันนี้จุดนี้จุดนั้นระยะ ๆ เมื่อก่อนเขาเผาทีเดียวหมดมันก็จะเกิดเรื่อง ในส่วนของความเชื่อเกี่ยวกับป่าเดปอทุ้ เมื่อก่อนนี้มีเด็กคลอดบนดอย ก็จะมีหมอดำแยทำคลอด แต่พอเดี๋ยวนี้เด็กไปคลอดในเมืองก็ไม่ได้แขวนไว้ในป่าแล้ว แต่ว่าเราก็กำหนดไว้ มันก็มีต้นเก่าที่มันค้างอยู่ยังพอมืออยู่ แต่ของลูกสาวผมยังมีอยู่ เดี่ยวนี้ป่าเดปอทุ้ไม่เยอะแล้ว แต่ถ้าในความเชื่อก็คือป่าตรงนี้ไม่ควรที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเจ้าป่าเจ้าเขามันยังมีอยู่ ในการทำนาก็ต้องมีป่ามันต้องมีน้ำ ถ้าเราไปทำลายสิ่งนั้นมันจะขาดสิ่งที่เราทำอยู่ก็คือการที่ธรรมชาติลงโทษ อย่างกฎหมายลงโทษก็คือตำรวจมาจับ แต่ถ้าธรรมชาติลงโทษมันแก้ไขอะไรไม่ได้ เวลาเราทำผิดเราก็ต้องไปขอขมา เราอาจจะทำอะไรผิดโดยที่เราไม่รู้ เวลามันเกิดอะไรขึ้นเขาก็ดูเวลามันเจ็บไปโรงพยาบาลก็รักษาไม่หาย คุณไปทำอะไรที่ไหนมาไปทำอะไรผิดมาหรือเปล่า มันก็เป็นความเชื่อแหละก็ต้องไปขอขมาไม่งั้นมันจะกระทบกับชีวิตของตนเอง บางคนก็เสียชีวิตเลย ป่วยก็ไม่หาย ผมเชื่อผมก็เคยโดน ผีน้ำผีป่าผีไม่มีเยอะอย่างในกรณีที่คนหายหาไม่เจอ เราก็คิดว่าทำไมหาไม่เจอ จะไปทำผิดหรือไปลบหลู่อะไรหรือเปล่า แต่ในทางวิทยาศาสตร์เขาไม่ได้เชื่อแบบนั้นมันเป็นไปไม่ได้ แต่เรายังฝังใจอยู่ว่ามันน่าจะเป็นแบบนั้น เราก็คงไม่รู้ว่าเขาไปทำอะไรที่ไหนบ้าง เราก็คงคิดว่าคนที่หายเนี่ยเขาก็คุ้นเคยรู้ว่าตรงไหนมันเป็นอะไร มันก็อยู่กันในแต่ละวงนั้น” เจ้าหน้าที่สถานีควบคุมไฟป่าฯ กล่าวเพิ่มเติมว่า สมัยก่อนกฎหมายอาจจะยังเข้าไม่

ถึง นับถือผีเป็นใหญ่ อย่างบางที่มีลูกสาวแล้วไปถูกเนื้อต้องตัวกฎหมายมันเข้าไม่ถึงเขาก็บอกว่าย่าไปจับนะเดี๋ยวมันผิดผี แคนั้นเขาก็กลัวไม่ทำแล้ว ก็เหมือนพิธีสาปแช่งที่ปีหนึ่งเขาจะทำ 1 ครั้ง ก็ไปแถวบ้านพี่น้องปากะยอพี่น้องมั่งก็ร่วมกัน ไปหมดทุกหน่วยงาน ก็ไปทำพิธีเอาหมอผีมาสวดก็จะได้ผล เพราะว่าบางทีคนที่มีอายุคนวัยกลางคน คนมีอายุที่เขายังเดินป่าอยู่ บางทีเราไปประชุมหรือไปประชาสัมพันธ์เขาอาจจะยังไม่เข้าใจ เอาไปพูดถึงกฎหมายเขาก็ยังไม่รู้เรื่อง แต่เราเอาไปทำพิธีสาปแช่ง เขาก็รู้อยู่แล้วเขาก็กลัวผี ก็เลยเอาให้มันเป็นกุศโลบาย ผลก็ออกมาว่าได้ผล”

รูปแบบกระบวนการของพิธีกรรม ก็จะมีความเชื่อของกลุ่มปกากะญอของพี่น้องมั่ง พ่อหลวงบ้านแม่กลางหลวง กล่าวว่า “ที่แม่ปอน มีทั้ง 3 ศาสนา พอทำเสร็จก็จะเอาผ้าไปมัดต้นไม้ เหมือนการบวชป่า ถ้าทำ 3 อย่างนี้จะศักดิ์สิทธิ์ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามันลึกซึ้ง อย่างผมในเมื่อก่อนเป็นขโยมไม่รู้เรื่องอะไรเลย พูดคำเมืองไม่เป็น พระก็สอน แต่พิธีกรรมของพ่อแม่เราก็ไม่ได้ลืมนะ อย่างเลี้ยงผีฝ่ายผมก็ทำทุกปี ถึงแม้ฝนจะตกอะไรก็ต้องทำ ตอนนั้นผมทำปุ๊บไม่ถึง 3 นาทีก็ไหลมาเลย ชาวบ้านก็บอกว่าศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ ในเรื่องของความเชื่อทุกวันนี้ผมก็ยังเชื่อ ถ้าผมทำอะไรไปเรื่อยถึงแม้จะมีใครเห็นแต่มันผิดกับความเชื่อ” เจ้าหน้าที่สถานีควบคุมไฟป่าฯ กล่าวว่า อย่างในเรื่องของคนหาย พอดีช่วงนั้นมีงานวัดฉลองรางวัลที่บ้านตาดหมื่น ในตอนที่จะทำศาลาไปเขาก็ไปบวงสรวง บอกว่าถ้าทำงานเสร็จจะทำพิธีเลี้ยงหมู 1 ตัว แต่พองานเสร็จแล้วคนที่ไม่เลี้ยงไม่ได้เอาหมูเป็นตัวไป ชาวบ้านเขาเล่าว่าเขาแค่หัวไปเลยเหมือนกับว่าผิดสัจจะผี แล้วหลังจากนั้น 2 วัน คนที่ไปบวงสรวงไว้อายุ 68 แล้ว แกก็เข้าไปเก็บเห็ดของแกไปเป็นประจำป่าแถวนั้นแกชินหมดแล้ว แกออกจากบ้านไป 5:00 น กะว่าประมาณ 10:00 น ก็จะกลับบ้านแล้ว เก็บเห็ดมาขาย มีนมไป 1 กล่องกับขนม 1 กล่อง 10:00 น ไม่มา 12:00 น ไม่มา 15:00 น ไม่มา ก็เลยออกตามหา หาทั้งคืนก็ไม่เจอ เข้าวันที่ 2 3 ก็หาไม่เจอระดมชาวบ้าน 200 ถึง 300 คน ไปหลังทหารก็เอาฮอสิคอปเตอร์มาบินเอาโดรนมาบิน ก็ยังหาไม่เจอ ตะกร้าที่เป็นหลักฐานว่าแกเอาใส่เห็ดคิดว่าอยู่ใกล้ๆ ก็ยังไม่เจอ หากันจนไม่รู้ว่าจะหาที่ไหนแล้ว พอได้ 1 เดือนก็หยุดค้นหา เพราะฉะนั้นแล้วมันเป็นเพราะอะไรที่เขาไปบนไว้มันเกี่ยวข้องกันไหม มาคิดถึงตอนนี้ผมว่ามันก็ต้องเกี่ยว ถ้าถามว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริงไหมมันก็คงมีจริงแหละ ถ้าไม่มีก็คงเจอไปแล้วแม้แต่ซากก็ยังไม่เจอ กลิ่นศพกลิ่นอะไรก็ยังไม่เจอ พวกผมไปนอนผ้าเผื่อว่าในระยะ 50 เมตร 100 เมตรจะได้กลิ่นแต่มันไม่มีเลย จนถึงวันนี้ก็ได้เดือนกว่าแล้ว ก็หายไปเลย ชุมชนก็ยังมีในเรื่องของความเชื่ออยู่ ก็มีในเรื่องของศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ และบทบาทของพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วม ถ้าเป็นไปได้พวกผมก็ยังคิดว่าถ้าฤดูไฟป่ามาจะเอาทั้งหมดบ้านมารวมกันทำพิธี ถ้าคนไหนไม่มาก็คนนั้นแหละที่เผาป่า อย่างไม่การเมืองตอนนี้ก็

ยังน่ากลัว คือขัดแย้งกันเองในหมู่บ้าน อย่างฤดูเลือกตั้งท้องถิ่นหรือในสนามใหญ่ ใครได้ก็ได้ไปใครไม่ได้ ก็กลั่นแกล้งคนอื่น โไลเผ่าป่า อย่างของเราภาครัฐเราผู้เราก็ต้องไปดับ ถ้าไม่ไปก็ไม่ได้ อย่างมันเป็นไปได้ที่ แกล้งกันเราก็ก๊แยกแยะไม่ได้ วิ่งดับไฟอย่างเดียว หน่วยงานไฟฟ้าเดี๋ยวนี้ต้องใช้เครื่องเป่า เราจะไปใช้ไม้ ตบไฟไล่ดับอย่างแต่ก่อนไม่ทัน หลายหมู่บ้านก็ได้รับสนับสนุนเครื่องเป่าแล้ว”

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าการพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและ วิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี บ้านแม่กลางหลวง มีการพัฒนารูปแบบโดยการสร้างร่วมมือโดย 1. ความร่วมมือผ่านกิจกรรมนำโดยเจ้าอาวาสวัดแม่ กลางหลวง การจัดกิจกรรม “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” นอกจากความเป็นอินทนนท์ยัง มีความเป็น 4 อำเภอ อำเภอจอมทอง อำเภอดอยหล่อ อำเภอแม่แจ่ม และอำเภอแม่วาง สร้างการมีส่วน ร่วมกับทุกช่วงวัย สร้างความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 2. ความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพหุ วัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้พหุวิถี 3. การผสมผสานเครือข่ายความร่วมมือจาก หน่วยงานภาครัฐและองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ NGO 4. การสร้างการมีส่วนร่วม และ 5. การสร้าง จิตสำนึกต่อส่วนรวม

ตอนที่ 3 การนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอก ควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

1. รูปแบบความร่วมมือผ่านกิจกรรมนำโดยเจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง การจัดกิจกรรม “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ”

2. รูปแบบความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความ แตกต่างเรียนรู้พหุวิถี

3. รูปแบบการผสมผสานเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรไม่แสวงหา ผลประโยชน์ NGO

4. รูปแบบการสร้างการมีส่วนร่วม และ

5. รูปแบบการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 การศึกษาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บ้านแม่กลางหลวงเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวปกากะญอ นัถือพุทธศาสนา และ คริสต์ศาสนา ชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีป่าไม้ ลำธาร เป็นสายเชื่อมแห่งชีวิต อยู่อาศัยกันเสมือนครอบครัว ทุกคนเป็นพี่น้องกันนอกจากความหลากหลายทางเชื้อชาติด้วย พหุวัฒนธรรมด้วยพหุประเพณีด้วยความเกื้อหนุนและกัน ส่งผลให้การรับมือกับสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ได้ดี ในเรื่องของปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน ภายหลังกระแสเรื่องการอนุรักษ์ป่าเรื่องไฟป่ามีกระทบต่อชีวิต ต่อสุขภาพ ต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่ เรื่องของไฟมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1. เกิดจากธรรมชาติ และ 2. ด้วยน้ำมือของมนุษย์ ที่เกิดจากธรรมชาติมีน้อยมาก แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเกิดจากปัญหาที่มาจากน้ำมือของมนุษย์ อาทิ การกลั่นแกล้งกัน ความไม่พอใจไม่สามารถไประบายที่ไหนได้ก็ไประบายที่ป่า โดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จากสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ดำเนินการแก้ปัญหาจากความร่วมมือของชุมชนโดยมีแกนนำหลักคือ เจ้าอาวาสวัดบ้านแม่กลางหลวง พ่อหลวง คณะกรรมการ หมู่บ้าน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่กรมอุทยาน และภาคีเครือข่ายจากองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ และวัดสนับสนุนทำกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรม “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” โดยผสานความร่วมมือจากพหุภาคี พหุวัฒนธรรม พหุประเพณี

5.1.2 การพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคีจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การ

พัฒนารูปแบบโดยการสร้างความร่วมมือโดย 1. ความร่วมมือผ่านกิจกรรมนำโดยเจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง การจัดกิจกรรม “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” สร้างการมีส่วนร่วมกันทุกช่วงวัย 2. ความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้พหุวิถี 3. การผสมผสานเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ NGO 4. การสร้างการมีส่วนร่วม และ 5. การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม และการนำเสนอรูปแบบการ 5.1.3 สร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกิดการนำเสนอกิจกรรมความร่วมมือ “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” และรูปแบบความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้พหุวิถี ด้วย “เวที พิธีสาปแข่ง คนเผ่าป่า” โดยสร้างการมีส่วนร่วม และเน้นรูปแบบการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมร่วมกัน

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.2.1 การศึกษาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บ้านแม่กลางหลวงเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวปกากะญอ นับถือพุทธศาสนา และ คริสต์ศาสนา ชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายมีป่าไม้ ลำธาร เป็นสายเชื่อมแห่งชีวิต อยู่อาศัยกันเสมือนครอบครัว ทุกคนเป็นพี่น้องกันนอกจากความหลากหลายทางเชื้อชาติด้วย พหุวัฒนธรรมด้วยพหุประเพณีด้วยความเกื้อหนุนและกัน ส่งผลให้การรับมือกับสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ได้ดี ในเรื่องของปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน ภายหลังกระแสเรื่องการอนุรักษ์ป่า เรื่องไฟป่ามีกระทบต่อชีวิต ต่อสุขภาพ ต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่เรื่องของไฟมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1. เกิดจากธรรมชาติ และ 2. ด้วยน้ำมือของมนุษย์ ที่เกิดจากธรรมชาติมีน้อยมาก แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเกิดจากปัญหาที่มาจากน้ำมือของมนุษย์ อาทิ การกลั่นแกล้งกัน ความไม่พอใจไม่สามารถไประบายที่ไหนได้ก็ไประบายที่ป่า โดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุ่งทิพย์ กล้าหาญ และ บรรชกร กล้าหาญ ที่สรุปว่าปัญหาไฟป่าและหมอกควันเกิดจากพฤติกรรมการเผาในครัวเรือนและภาค เกษตรกรรม การคมนาคม หมอกควันข้ามพรมแดน (รุ่งทิพย์ กล้าหาญ และ บรรชกร กล้าหาญ, 2558) จากสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ดำเนินการแก้ปัญหาจากความร่วมมือของชุมชนโดยมีแกนนำหลักคือ เจ้าอาวาสวัดบ้านแม่กลางหลวง พ่อหลวง คณะกรรมการ หมู่บ้าน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่กรมอุทยาน และภาคีเครือข่ายจากองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ และวัด สนับสนุนทำกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรม “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” โดยผสมผสานความร่วมมือจากพหุภาคี พหุวัฒนธรรม พหุประเพณี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เตือนนภา ภูทอง ที่สรุปว่า จังหวัดเชียงใหม่ มีการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ชุมชนที่มีระดับความสำเร็จสูง ด้าน

จัดการป่าชุมชนมีการบริหารจัดการอย่างมีแบบแผนและระบบ ประชาชนมีส่วนร่วมกันเพื่อพัฒนา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้และมีการประสานงานกับหน่วยงาน (เดือนนภา ภูทอง, 2561)

5.2.2 การพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน
บนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคีจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การพัฒนารูปแบบโดยการสร้างความร่วมมือโดย 1. ความร่วมมือผ่านกิจกรรมนำโดยเจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง การจัดกิจกรรม “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” สร้างการมีส่วนร่วมกันทุกช่วงวัย 2. ความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้พหุวิถี 3. การผสมผสานเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ NGO 4. การสร้างการมีส่วนร่วม และ 5. การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกนกวรรณ ทูมอนันต์ และคณะ ที่สรุปว่าการจัดการป่าแบบมีส่วนร่วมป่าชุมชนดงหันมีการวางโครงสร้างการบริหารการทำงานอย่างชัดเจน เน้นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ผู้นำชุมชนและหน่วยงานเทศบาล มีการระดมคนในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน โรงเรียน วัด และหน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยมีการวางแผนล่วงหน้าในการจัดกิจกรรม ได้แก่ การปลูกป่า บวชป่า และมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนดงหัน 2. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลท่าม่วง ปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารและเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมโดยให้ โรงเรียนและศาสนาเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ การทำพิธีบวชป่า เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดการหวงแหน การศรัทธา เกรงกลัวในการตัดไม้ทำลายป่า จัดตั้งคณะกรรมการสอดส่องดูแลอย่างเป็นระบบให้ชัดเจน และครอบคลุมให้ทั่วพื้นที่ป่าชุมชนดงหัน และ

5.2.3 การนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน
บนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกิดการนำเสนอกิจกรรมความร่วมมือ “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ ” และรูปแบบความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพหุวัฒนธรรมพหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้พหุวิถี ด้วย “เวที พิธีสาปแช่ง คนเผ่าป่า” โดยสร้างการมีส่วนร่วม และเน้นรูปแบบการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสายชล สง่าศรี และ จีรศักดิ์ ปันลำ ที่สรุปว่ารูปแบบการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธจำแนกออก 3 ระดับ ได้แก่ 1) ต้นน้ำ การสร้างจิตสำนึกให้แก่ชุมชน ได้แก่ 1. การบวชป่า 2. การสืบชะตาป่า 3. การปลูกป่า และ 4. การกำหนดเขต/พื้นที่ 2. กลางน้ำ การเฝ้าระวังและดูแลเพื่อป้องกันไฟป่าและหมอกควัน ได้แก่

1. การทำแนว กันไฟ 2. การรณรงค์การลดการเผา 3. การชิงเผา (สายชล สง่าศรี และ จีรศักดิ์ ปันลำ, 2565)

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) ภาครัฐควรส่งเสริมงบประมาณและกิจกรรมพัฒนารูปแบบความร่วมมือผ่านการผสมผสาน พหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้พหุวิถี เพื่อนำมาการแก้ไขปัญหาไฟป่าและ วิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ให้มากขึ้น

(2) มหาเถรสมาคมควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมส่งเสริมการแก้ไขปัญหา ไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่นำมาประยุกต์ใช้ ให้มากขึ้น

5.3.2 ข้อเสนอแนะการวิจัย

(1) หากมีการทำวิจัยครั้งหน้าควรเริ่มด้วยการศึกษาถึงพื้นที่ต้นแบบบรรลอบปัญหาไฟป่า และวิกฤตหมอกควัน

(2) ควรมีการเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลก่อนและหลังผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนารูปแบบ ความร่วมมือผ่านการผสมผสานพหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้พหุวิถี เพื่อนำมาการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน เพื่อจะได้มีข้อมูลที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ ทุมอนันต์, อติศักดิ์ ทุมอนันต์ และ ฉัตรชัย ชมชาวี. (2564). การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาป่า ชุมชนดงหัน บ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 5(1), 37-38.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2565). *แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเผาในพื้นที่เกษตรกรรมปี 2565/66* สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2566, จาก <https://www.opsmoac.go.th/songkhla-dwl-files-442991791198>.
- กิตติศักดิ์ ทองมีทิพย์. 2564. พัฒนาการเกษตรกรรมของประเทศไทย: ในมิติด้านการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, *วารสารพัฒนศาสตร์*, 4(1), 132-162.
- กองวิจัยและพัฒนาางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร. (2563). *สรุปผลการดำเนินงานโครงการรวมพลังสร้างมูลค่าจากไร่นาสู่สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2566, จาก <http://alc.doae.go.th/wp-content/uploads/2020.pdf>.
- โกมล แพรกทอง. (2533). *แนวทางการจัดการป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ. กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (มปป). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544)*. กรุงเทพฯ.
- คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภาคใต้. (2546). *นโยบายสังคมแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์, สันธิตา กาญจนพันธุ์, เสน่ห์ จามริก และ ยศสันติ สมบัติ. (2536). *ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชูศักดิ์ วิทยาภัก. (2531). *ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน: ศึกษากรณีอำเภอแม่แตงจังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณัฐกานต์ ศิริรัตน์. (2565). *ไฟป่า สถานการณ์ที่ไทยเผชิญอย่างต่อเนื่อง*. สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน). สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2566, จาก https://www.gistda.or.th/news_view.php?n_id=5414&lang=TH.

- ดร.ณิ จงประสิทธิ์กุล. (2544). *ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดุสิต เวชกิจ. (2535). “การมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน” ใน. *การป่าไม้ชุมชน*. เอกสารการสอน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยงานที่ 5. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ. (2543). *การพัฒนารูปแบบการจัดการถือกรรมสิทธิ์ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยผ่านองค์กรท้องถิ่น ตำบลน้ำโจ้ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง*. (วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต), เชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เดือนนภา ภูทอง. (2561). การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ. *วารสารการบริหารและการจัดการ*, 6(2), 86.
- เทพศักดิ์ บุญยรัตพันธ์. (2551). *แนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ในการให้บริการสาธารณะ*. ใน *ประมวลสาระชุดวิชา แนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์*. เทศบาลตำบลบ้านกลางหลวง. (2564). บ้านแม่กลางหลวง. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2564, จาก <https://www.banloungh.go.th/content.php?cid=20170718102553L2QFNjh>.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). ปัญหาหมอกควันภาคเหนือกับแนวคิด Sandbox CMU Model. BOT สยาม MAGAZINE. ฉบับที่ 6 (เดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม, 2563), หน้า 10-11.
- ธีรรงค์ คงทอง. (2543). *การถือครองที่ดินกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ: กรณีศึกษาประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. นพดล ดวงแก้ว. (2560). *กระบวนการนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน จังหวัดพะเยา*. รายงานวิจัย, หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ, มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ประเวศ วะสี. (2546). *ประชาสังคมเพื่อการพัฒนากระบวนการชุมชนทหารเข้มแข็ง*. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2565, จาก: <http://www.rakbankerd.com>.

- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์ การพัฒนา
ปัจจุบันของประเทศไทย ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภะ
การพิมพ์.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2554). การบริหารงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พระครูพิพิธจารุธรรม. (2558). แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอน พุทธศาสนาเถรวาท : กรณี
มูลนิธิเชียงใหม่, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 3(2), 36-42.
- พระครูพิพิธจารุธรรม, พระครูสุเมธธรรมธาดา เกื้อชัยภูมิ และ ภูวเดช สันทับศาล. (2557).
แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาท. รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ พุทธชินราช, พิษณุโลก.
- พระครูพิพิธสุตาทร. (2552). การเสริมสร้างกลไกการจัดการป่าชุมชนเพื่อการพัฒนาทรัพยากรและ
สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนของชุมชน ตำบลแม่โป่ง อำเภอค้อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่.
รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- พระมหามิตร จิตปัญญา. (2557). การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการป้องกันและแก้ปัญหาภาวะมลพิษ
ตามแนวทางพระพุทธศาสนา. รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น, ขอนแก่น.
- พระมหาวิเศษ ปัญญาชิโร. (2543). พุทธศาสนากับการพัฒนาป่าไม้. (วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่
16). กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). (พิมพ์ครั้งที่11). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.
กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รุ่งทิพย์ กล้าหาญ และ บรรชกร กล้าหาญ. (2558). การเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการปัญหา
หมอกควัน ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่.
- ศรีสมภพ กองสุข. (2559). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควันจากการเผาในที่
โล่งในจังหวัดลำปาง, (วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ศรีสุวรรณ ครอบจร. (2533). ป่าชุมชนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบทและทรัพยากร, วารสารทาง
ใหม่, 4(2), 9.
- สายนต์ ไพธัญญ์จิตร. (2549). กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชนด้าน ศิลปวัฒนธรรม

- และภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สายชล สง่าศรี และ จีระศักดิ์ บันล้า. (2565). การจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันตามหลักพุทธนิเวศวิทยาของหน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้เกาะคา จังหวัดลำปาง. *วารสารปัญญา*. 29(1), 78-79.
- สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร. (2550). *เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำและกรอบการศึกษาและกรอบข้อมูลเพื่อการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม*. 9 กันยายน 2550.
- สนธยา พลศรี. (2547). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2549). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 6 ฉบับปรับปรุง) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 -2549*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่12 พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรีย.
- สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ. (2565). *มองโลกมองเรา*. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2566, จาก https://gistda.or.th/ewtadmin//ewt/gistda_web/news_view.php?n_id=6719&lang=TH.
- ส่วนควบคุมไฟป่า.(มปป). *บทที่ 1 ความรู้เรื่องไฟ*. สำนักป้องกัน ปราบปราม และควบคุมไฟป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2566, จาก <https://www.dnp.go.th/forestfire/web/frame/lesson1.html>.
- ส่วนควบคุมไฟป่า. (มปป). *คลังความรู้ภัยพิบัติทางธรรมชาติกลุ่ม ภัยพิบัติทางธรรมชาติ รู้จักภัยจากไฟป่า*. สำนักป้องกัน ปราบปราม และควบคุมไฟป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2566, จาก <http://www.dnp.go.th/forestfire/FIRESCIENCE/scince.htm>.
- อดิน รพีพัฒน์. (2547). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข.
- อภิญา กังสนารักษ์. (2544). *รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนันทชาติ เขียวอุ่ม. (2544). “การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่วาง

- อ.ห้วงฉัตร จ.ลำปาง” (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อำนาจ คอวนิช. (2535). *นโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ.2528*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะวน
ศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- อัจฉรา สโรบล. (2553). *กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโครงการพัฒนา* (วิทยานิพนธ์ สาขาวิชา
บ้านและชุมชน คณะมนุษยศาสตร์): เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- Ariawan Gunadia, Gunardib amd Martonoc. (2019). The Law of Forest in Indonesia:
Prevention and Suppression of Forest Fires. *Bina Hukum Lingkungan*, 4(1), 115.
- Borrini-Feyerabend, G. (1996). *Collaborative Management of Protected Areas: Tailoring
the Approach to the Context*. IUCN, Gland, Switzerland.
<https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/1996-032.pdf>.
- Brown, Arthur A., and Kenneth P. Davis. (1973). *Forest fire control and use*. New York
: MacGraw-Hill.
- Christopher L. Atkinson. (2014). Deforestation and Transboundary Haze in Indonesia:
Path Dependence and Elite Influences. *Environment and Urbanization Asia*,
5(2), 253–267.
- Erwin, W. (1976). *Participation management: Concept, theory, and implementation*.
Atlanta, GA: Georgia State University.
- Muhammad Fachrie. (2020).Indonesia’s forest fire and haze pollution: An analysis of
human security. *Malaysian Journal of International Relations*, Volume 8, 104-
117.
- Nazia Nazeer. (2017). Overview of Aasen Environment, Transboundary Haze Pollution
Agreement and Public Health. *IJAPS*, 13(1), 73–94.
- Han Shi, Yutao Wang, Donald Huisingh and Juliana Wang. (2014). On moving towards
an ecologically sound society: with special focus on preventing future smog
crises in China and globally. *Journal of Cleaner Production* 64. (9-12).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก ภาพการดำเนินงานวิจัย

ภาพเวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

กำหนดการ

“เวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)”

เรื่อง รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน
ฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

วันอาทิตย์ที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2565

ณ วัดแม่กลางหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

เวลา 09.00 น.	ลงทะเบียน
เวลา 09.30 น.	กล่าวต้อนรับคณะวิจัยโครงการโดย..พระครูปลัดบดินทร์ สีละสังวโร เจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง
เวลา 09.35 น.	กล่าวเปิด “เวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดย พระมหาวราสะยะ วราสยานนท์,ดร. หัวหน้าแผนงานโครงการวิจัยฯ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เวลา 09.35- 09.45 น.	แนะนำตัวและสร้างความคุ้นเคย โดย...ดร.ประดิษฐ์ คำมุงคุณและ คณะวิจัย
เวลา 09.45- 10.30 น.	กิจกรรมเวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เรื่อง รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤต หมอกควัน ฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบ พหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ โดย...ดร.อุเทน ลาพิงค์ และคณะวิจัย โครงการฯ
เวลา 10.30 -10.45 น.	พักเบรก / ฉี่น้ำปานะ
เวลา 10.45 -11.00 น.	ร่วมอภิปรายซักถาม/แลกเปลี่ยนเรียนรู้/สรุปปิดเวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)
เวลา 11.00 -12.45 น.	ฉันภัตตาหารเพล / พักรับประทานอาหาร

*** หมายเหตุ.....กำหนดการอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมกับสถานการณ์

ภาคผนวก ข เครื่องมือการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เรื่อง รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอก
ควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัด
เชียงใหม่

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้จัดทำขึ้น เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่า
และวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัด
เชียงใหม่ และเพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบน
ฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียด
ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ที่อยู่.....

ตำแหน่ง.....

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 ข้อคำถามการพัฒนาารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและ
วิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี
จังหวัดเชียงใหม่

1) ชุมชนของท่านมีการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันแบบพหุภาคี
หรือไม่/อย่างไร

.....

.....

.....

2) ในการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันมีการดำเนินการอย่างไร

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อคำถามเพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและ
วิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี
จังหวัดเชียงใหม่

2) ชุมชน มีกิจกรรมทางพุทธศาสนา กับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐาน ในการสร้างความร่วมมือเพื่อ
แก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน ที่ผ่านมาเป็นอย่างไรมีกิจกรรมอะไรบ้าง

.....

.....

.....

2.1 กิจกรรมดำเนินการเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.2 มีการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.3 มีภาคีเครือข่ายหรือพหุภาคีจากที่ไหนบ้าง

.....

.....

.....

2.4 เครือข่ายหรือพหุภาคีมีบทบาทอย่างไรต่อกิจกรรม

.....

.....

.....

.....

3) ท่านมีการนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี หรือไม่ ถ้ามีผลการดำเนินการเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

1) ท่านมีข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาและนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้ความกรุณาตอบแบบสอบถามสัมภาษณ์

โครงการวิจัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ภาคผนวก ค ภาพใบลงทะเบียนเวทีสนทนากลุ่ม

แบบลงทะเบียน
" เวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) "
เรื่อง รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและวิกฤตหมอกควันฐานเพื่อกิจกรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาอันยาวนานแบบพหุภาคี เชียงใหม่
วันอาทิตย์ที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2565 ณ วัดแม่กลางหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล (ผู้เข้าร่วม)	ตำแหน่ง	ที่อยู่ / เบอร์โทร / อีเมล	ลายเซ็น
1	พระมหาวารธนะ วรชยานนท์.	หัวหน้าแผนกโครงการวิจัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา วัดเจติยวาสวรวิหาร 103 ถนนพหลโยธิน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่	
2	ดร.อุเทน ลาภิศ	นักวิจัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา วัดเจติยวาสวรวิหาร 103 ถนนพหลโยธิน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่	
3	ดร.ประทีป คำบุญคุณ	นักวิจัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา วัดเจติยวาสวรวิหาร 103 ถนนพหลโยธิน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่	
4	พระครูปลัดกสินทร์ สิริสังวโร	เจ้าอาวาส	วัดแม่กลางหลวง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง เชียงใหม่ 50160	
5	นายทศกัญ เชื้อสุจริตโคบุตร	ผู้ใหญ่บ้าน	บ้านแม่กลางหลวง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง เชียงใหม่ 50160	

แบบลงทะเบียน

" เวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) "

เรื่อง รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาลำไยป่าและวิกฤตหมอกควันฐานหลักธรรมชาติทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาอันนาแบบพหุภาคี เชียงใหม่

วันอาทิตย์ที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2565 ณ วัดแม่กลางหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล (ผู้เข้าร่วม)	ตำแหน่ง	ที่อยู่ / เบอร์โทร / อีเมล	ลายเซ็น
6	นายณศวี ทิรภักดิ์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	บ้านแม่กลางหลวง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง เชียงใหม่ 50160	
7	นายพิน ลาไม	ครูศศ.แม่กลางหลวง	ศศ.บ้านแม่กลางหลวง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง เชียงใหม่ 50160	
8	พระอธิการวิจิตร (คุณครู) (ค.พ.)	หัวหน้าภาควิชาบูรพโหราศาสตร์	สถานีวิจัยศูนย์วิจัยและพัฒนา อนุรักษ์สัตว์ป่า ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง เชียงใหม่	
9	พระอธิการวิจิตร เขานวาทิ			พระอธิการวิจิตร
10	นาย อธิษฐ์ แซ่จันฉวี	อนา. ในป่าชุมชน	สถานีศูนย์วิจัยและพัฒนา อนุรักษ์สัตว์ป่า อำเภอจอมทอง	

ภาคผนวก ง ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม
หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๓๙๗/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบน
ฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัด
เชียงใหม่ (Forms for Building Cooperation to Tackle Forest Fires and
Smog Crisis Buddhist Dharma Base and Multilateral Lanna Wisdom
Chiang Mai Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ผู้วิจัยหลัก: ดร.อุเทน ลาพิงค์

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๐ กันยายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๓๙๗/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๐ กันยายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๐ กันยายน ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๓๙๗

๒๐ กันยายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ดร.อุเทน ลาพิงค์ / นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่” มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาเรื่องมือการวิจัยของท่าน โดยให้มีการแก้ไขปรับปรุง/เพิ่มเติมเอกสาร ตามเอกสารแนบ

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อนักวิจัย.....ดร.อุเทน ลาพิงค์..... สังกัด/ หน่วยงาน.....มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.....

ชื่อโครงการวิจัย รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธ
ศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

รหัส MCU RS.....

๑. ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. โครงร่าง	-ครบถ้วน
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูล แก่ผู้ร่วมโครงการ	-ครบถ้วน
๓. หนังสือแสดงเจตนา ยินยอมเข้าร่วมวิจัย	-ครบถ้วน
๔. เครื่องมือการวิจัย	-คำถามไม่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ ให้ปรับแก้ไข
อื่น ๆ	-

๒. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ความเห็นเพิ่มเติม.....

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ สกุล : ผศ.ดร. อุเทน ลาพิงค์
ตำแหน่ง : อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา
ประวัติการศึกษา : Ph.D. Philosophy University of Mysore India
M.A. Philosophy University of Mysore India
M.A. Linguistics University of Mysore India
พธ.บ. การสอนสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ประวัติการทำงาน : อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ล้านนา

ผลงานทางวิชาการ

อุเทน ลาพิงค์, ปัญหาการเรียนการสอนในรายวิชาภาษาอังกฤษเพื่อวิชาการทางพระพุทธศาสนา ของนักศึกษาในระดับปริญญาโท คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา วารสารธรรมทรรศน์ ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม- เมษายน 2560 หน้า 125

อุเทน ลาพิงค์, (ผู้ร่วมวิจัย) โลกทัศน์ของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เอื้อต่อการรองรับกับเศรษฐกิจประชาคมอาเซียน เพื่อพัฒนาชุมชน ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ วารสารธรรมทรรศน์ ฉบับที่ 1 ประจำเดือน กันยายน – ธันวาคม 2560 หน้า 14

อุเทน ลาพิงค์, การประเมินผลโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบปลอดบุหรี่ ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย The Study Evaluation of Non-Smoking Area Development in Mahachulalongkornrajavidyalaya University วารสารธรรมทัศน์ September-December 2018 Vol 18 No 3 (2018)

อุเทน ลาพิงค์, การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในภาคเหนือ A Study of How to Apply Objects of Sympathy to Develop the Elderly's Social Health in Northern Thailand วารสารธรรมทัศน์ September-December 2018 Vol 18 No 2 (2018)

อุเทน ลาพิงค์, แนวทางพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาสาขาวิชา การสอนภาษาอังกฤษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา Developmental Approach to Professional Teacher Experience of Students in English Teaching, Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus วารสาร ธรรมทัศน์ Vol 19 No 2 (2019): April-June 2019 หน้า 61

อุเทน ลาพิงค์, การรักษาศีล 5 เพื่อการลด ละ เลิก การเลิกดื่มสุราของชุมชน วัดเจดีย์ แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่, ตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬานาครธรรมศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม 2562)

อุเทน ลาพิงค์, การต่อต้านทุจริตตามแนวพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาในจังหวัดแพร่ (ANTI-CORRUPTION ACCORDING TO BUDDHISM : A CASE STUDY IN PHRAE PROVINCE) Vol 5, No 1 (2019): วารสารศาสตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 2562 หน้า 124

อุเทน ลาพิงค์ (ผู้ร่วมวิจัย) (2565) การพัฒนาทักษะการเรียนการสอนในระบบออนไลน์ ของนักศึกษา สาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ปีที่ 22 (ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2565) หน้า 80 -91

อุเทน ลาพิงค์ (2565) นวัตกรรมและกลไกการพัฒนาศักยภาพสุขภาวะผู้สูงอายุโดยใช้ ชุม ศาสนา เป็นฐาน ในจังหวัดเชียงใหม่ วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปี ที่ 22 (ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2565) หน้า 291-

อุเทน ลาพิงค์ (2565) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบน พื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัด เชียงใหม่ วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่7 ฉบับที่ 10 หน้า27-37

อุเทน ลาพิงค์ (2565) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนา กรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัดเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลด ความซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน วารสารวิชาการ วิทยาลัยบริหารศาสตร์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 หน้า 91-105

อุเทน ลาพิงค์, (2565) (ผู้ร่วมวิจัย) การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา บ้านขุนแม่มวม จังหวัดเชียงใหม่ วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ 7 เล่ม 10 หน้า 88 -00

อุเทน ลาพิงค์, (2565) (ผู้ร่วมวิจัย) การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงชุมชนบ้านขุนแม่หยอด จังหวัดเชียงใหม่ ตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่ วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ 7 ฉบับที่ 10 หน้า59-71

อุเทน ลาพิงค์, (2565) (ผู้ร่วมวิจัย) การพัฒนาศักยภาพด้านอาชีพจากผลิตภัณฑ์สมุนไพรภูมิปัญญาล้ำนาของผู้สูงอายุในชมรมสมุนไพรจาวยอง วัดป่าตาล ตำบลบววก้างอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ 7 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2565) หน้า 360-372

อุเทน ลาพิงค์, (2564) (ผู้ร่วมวิจัย) พฤติกรรมและการรับรู้ของพระสงฆ์เกี่ยวกับเขตปลอดบุหรี่ภายในวัดและศาสนสถานเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ,ปีที่ 6 ฉบับที่ 10 หน้า 55-66

ผลงานการวิจัย

2560 การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในภาคเหนือ

2561 การรักษาศีล 5 เพื่อการลด ละ เลิก การเลิกดื่มสุราของชุมชน วัดเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

2564 การประเมินผลโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบปลอดบุหรี่ ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ได้รับทุนงบประมาณสนับสนุนการวิจัย จาก สสส.)

2564 รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

2564 การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัดเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลดความ ซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

2565 โครงการวิจัยประเมินผลภายใต้โครงการวัดปลอดบุหรี่ สร้างชีวิตด้วยหลักธรรม นำสู่สุขภาวะชุมชนภายใต้โครงการวัดปลอดบุหรี่ สร้างชีวิตด้วยหลักธรรม นำสู่สุขภาวะชุมชน (ได้รับทุนงบประมาณสนับสนุนการวิจัย จาก สสส.)

2565 รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

2566 การพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ลุ่มแม่น้ำโขง

สถานที่ทำงานปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ - สกุล : พระมหาบุญสมบัตติ ปภากรโร (บุญเรือง)

ตำแหน่ง : - อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา

- กรรมการสภาวิชาการ

- กรรมการวิทยาเขตล้านนา

- ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ

ประวัติการศึกษา :

- ปริญญาตรี : ศน.บ. (ภาษาอังกฤษ)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 2540

- ปริญญาโท : ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสนศึกษา)

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2544

- ป.ธ. 7 : การศึกษาคณะสงฆ์ไทย 2559 (สำนักเรียนวัดเจติยหลวง จ.เชียงใหม่)

ประวัติการทำงาน

- เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

- ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ

- เป็นพระวิทยากรค่ายพัฒนาคุณธรรม

- เป็นพระจริยานิเทศประจำจังหวัดเชียงใหม่

- เป็นหัวหน้าโครงการต่าง ๆ

- เป็นนักวิจัยระดับประเทศ

ผลงานทางวิชาการ

1. ธรรมยุติกนิกาย : จุดเชื่อมต่อลังกา มอญ สยาม

2. ธรรมยุติกนิกาย : ความดั้งเดิมเมื่อแรกเริ่มและความแตกต่างของข้อวัตรในล้านนา

3. ธรรมยุติกนิกาย : พัฒนาการ เครือข่าย แนวทางปฏิบัติของธรรมยุตในล้านนา

4. อุปัชฌาย์และสัทธีวาทริก : ระบบคัดกรองบุคคลเข้าสู่สังฆะ

5. จีวร : การเมืองเรื่องการครองผ้าของธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย

6. วิจารณ์หนังสือเรื่อง พระป่า (นพ.อวย เกตุสิงห์)

7. คติความเชื่อโลกของคนล้านนา ล้านช้าง

ผลงานการวิจัย

1. การนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนที่เข้าค่ายอบรมคุณธรรมของศูนย์บริการวิชาการ (2549)
2. ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของค่ายพัฒนาคุณธรรมวัดปัญญาบันฑาราม (2550)
3. การนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชนในภาคเหนือ (2551)
4. ความพึงพอใจของสถานศึกษาที่มีต่อครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา (2560)
5. การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง (2563)

สถานที่ทำงานปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 103 วัดเจดีย์หลวง ถนนพระปกเกล้า ต.พระสิงห์ อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 50200 โทรศัพท์ 089-1756608 E-mail : lannakubapoon@gmail.com

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ - สกุล : พระวีระชาติ วีระชาโต (บุญยมัย)

ตำแหน่ง : ผู้ร่วมโครงการวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ปี 2566 ปริญญาโท : ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) พุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตล้านนา

ปี 2560 ปริญญาตรี : ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) พุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตล้านนา

สถานที่ทำงานปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 103 วัดเจดีย์หลวง
ถนนพระปกเกล้า ต.พระสิงห์ อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 50200 โทรศัพท์ 081-9506236

E-mail : iamveerchat@gmail.com